

OULUN SEUDUN
AMMATTIOPISTO
Kontinkankaan yksikkö

TAMPEREEN AMMATTIOPISTO

Sosiaali-, terveys- sekä kuntoutus- ja liikunta-alan osaamistarpeiden ennakointi

Synteesi 2006–2012 tehdyistä ennakointiselvityksistä

Hakala Raili, Tahvanainen Sirpa & Virtanen Katri

30.4.2012

Tiivistelmä

Tämän selvitystyön tavoitteena oli tehdä laadullisen ennakkoinnin kokoava selvitys sosiaalialan, terveysalan sekä kuntoutus- ja liikunta-alan ajankohtaisista julkaisuista, raporteista, tutkimuksista ja viranomaislinjauksista ja analysoida alojen tulevaisuuden osaamistarpeita näiden aineistojen perusteella. Lisäksi tavoitteena oli selvittää tulevaisuuden osaamistarpeisiin liittyviä mahdollisesti puuttuvia ja täydennystä vaativia osa-alueita, tarkastella alojen osaamistarpeiden rajapintoja suhteessa myös muihin aloihin sekä huomioida yleiset osaamistarpeet kuten verkosto-osaaminen, kansainvälisyys, yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen, teknologiaosaaminen, ympäristöosaaminen ja palveluosaaminen kohdealoilla. Aineistot rajattiin vuonna 2006 ja sen jälkeen ilmestyneisiin. Selvitystyön toteuttivat Tampereen ammattiopisto ja Oulun seudun ammattiopisto 14.12.2011–30.4.2012.

Raportin alussa on määritellään koulutustoimikuntien toimialat sekä niihin liittyvät koulutus- ja opintoalat ja kuvataan tulevaisuuden yhteiskunnan ja kohdealojen työelämän muutoksia. Selvitystyön menetelmänä käytettiin integroivaa kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsaukseen hyväksyttiin erilaisin metodisin lähtökohdin tehdyt tutkimukset ja vaihtelevat kirjallisuuden tyypit analyysin pohjaksi.

Kirjallisuuskatsauksen lähdeaineistoksi valikoitui määriteltyjen kriteerin perusteella väitöskirjoja (3), lisensiaatin tutkimuksia(2), pro graduja (1), ammattikorkeakoulujen opinnäytteitä (ylempi AMK-tutkinto 8, AMK-tutkinto tutkimus- ja kehittämishankkeen osana 10, AMK-tutkinto 3), erilaisia hankeraportteja (23) ja muita julkaisuja (9). Eniten ennakkointitietoa oli löydettävissä sairaanhoitajan (10), lähihoitajan (6) ja sosionomin (10) osaamistarpeita koskevana julkaisuina. Tulevaisuuden osaamistarpeiden selvityksiä ei löytynyt terveysalan tai kuntoutus- ja liikunta-alan yliopistotasoisista tutkinnoista eikä kohdealojen ammatti- ja erikoisammattitutkinnoista.

Hankesuunnitelmavaiheessa koulutustoimikunnat toivoivat, että selvitystyössä huomioidaan seuraavat yleiset osaamistarpeet: *verkosto-osaaminen, kansainvälisyys, yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen, teknologiaosaaminen, ympäristöosaaminen, palveluosaaminen, yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen sekä johtamisosaaminen* kohdealoilla. Nämä osoittautuivat tulevaisuuden osaamistarpeiksi myös analysoidussa aineistossa. Toimintaympäristöstä riippuen osaamistarpeiden painotukset vaihtelivat. Yleisten osaamistarpeiden lisäksi selvitysaineistosta nousivat tulevaisuuden osaamistarpeiksi *ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen, ammatillinen vuorovaikutus, asiakaslähtöinen tapa toimia, asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen, eettinen osaaminen, oman työn kehittämisaosaaminen ja ammatti- ja erikoisammattikohtainen osaaminen*, jolla tässä tarkoitetaan eri ammatteihin liittyvän substanssiosaamisen sisältöä.

Johtamisosaamista tarkasteltiin kahdesta näkökulmasta: työntekijän johtamisosaaminen ja johtamistyötä tekevän johtamisosaaminen. Sosiaali- ja terveysalan johtamista koskevia ennakkointiselvityksiä löytyi aineistohaussa analysoitavaksi yhteensä 6. Tulevaisuudessa johtamisen osaamistarpeet olivat aineiston mukaan seuraavat: *talousosaaminen, henkilöstöjohtamisen osaaminen, toiminnan johtamisen osaaminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen, verkosto-osaaminen, kansainvälisyysosaaminen, teknologiaosaaminen, ympäristöosaaminen ja kehittämisaosaaminen*.

Asiasanat: tulevaisuus, osaamistarve, sosiaaliala, terveysala, kuntoutusala, liikunta-ala, kirjallisuuskatsaus, ennakkointi

Sisältö

1 Johdanto	3
2 Selvityksen kohteena olevien alojen ja laadullisen ennakkoinnin määrittely	4
2.1 Suomalainen koulutusjärjestelmä ja opetushallinnon koulutus-, opintoala- ja koulutusasteluokitus ...	5
2.2 Koulutustoimikuntien toimialojen määrittelyä	6
2.2.1 Koulutustoimikuntien ennakkoinnin vastuualueille sijoittuvat tutkinnot.....	7
2.2.2 Sosiaaliala	7
2.2.3 Terveysala	9
2.2.4 Kuntoutus- ja liikunta-ala	10
2.3 Osaamistarpeiden ennakointi	13
3 Yhteiskunnan ja työelämän muutokset	14
4 Ennakointiselvityksen lähestymistavat ja menetelmät	17
5 Tulokset	21
5.1 Ennakointiaineiston tarkastelua.....	21
5.2 Tulevaisuuden osaamistarpeiden synteesi.....	24
6 Koulutuksen kehittämistä koskevia ehdotuksia lähdeaineistossa ja rajapintojen tarkastelua	27
7 Yhteenveto ja johtopäätökset	31
Lähteet.....	32
Kirjallisuuskatsauksessa käytetyt lähteet	32
Muut lähteet.....	36
Liitteet.....	39
Liite 1. Tutkinnot koulutustoimikuntien ennakkoinnin vastuualueilla.....	39
Liite 2. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeet.....	40
Liite 2.1. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeet: sosionomi	40
Liite 2.2. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeet: sosiaalityöntekijä.....	42
Liite 3. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet	1
Liite 3. 1. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: sairaanhoitaja	1
Liite 3.2. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: terveydenhoitaja lapsi- ja perhetyössä.....	4
Liite 3.3. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: farmaseutti ja proviisori.....	5
Liite 3.4. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: bioanalyttikko.....	6
Liite 4. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet.....	7
Liite 4.1. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: fysioterapeutti.....	7
Liite 4.2. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: jalkaterapeutti	9
Liite 4.3. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: toimintaterapeutti.....	10

Liite 4.4. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: liikuntaneuvoja	11
Liite 4.5. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: yhteiset osaamistarpeet	12
Liite 5. Sosiaali-, terveys- sekä kuntoutus- ja liikunta-alan osaamistarpeet	14
Liite 5.1. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: lähihoitaja	14
Liite 5.2. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan yhteiset tulevaisuuden osaamistarpeet	16
Liite 6. Johtamisen tulevaisuuden osaamistarpeet	17
Liite 7. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeiden aineistomatriisi	18
Liite 8. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeiden aineistomatriisi	18
Liite 9. Kuntoutus- ja liikunta-alan osaamistarpeiden aineistomatriisi	18

1 Johdanto

Valtioneuvosto on Opetus- ja kulttuuriministeriön esittelystä viimeksi 14.10.2010 (VnA 882/2010) säätänyt koulutustoimikuntajärjestelmästä, joka toimii ministeriön ja Opetushallituksen yhteisenä koulutuksen laadullisen ennakkoinnin asiantuntijaelimenä. Koulutustoimikuntajärjestelmän suunnittelua, ohjausta ja kehittämistä varten on asetettu ohjausryhmä.

Koulutustoimikuntajärjestelmän tehtävänä on edistää yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen kanssa koulutuksen ja työelämän vuorovaikutusta. Koulutustoimikuntia on asetuksen mukaan yhteensä 26, joista tämän selvityksen toimeksiantoon on osallistunut kolme – Sosiaalialan, Terveysalan sekä Kuntoutus- ja liikunta-alan koulutustoimikunta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut eri koulutusaloille koulutustoimikunnat vuodesta 2011 kolmeksi vuodeksi (VnA koulutustoimikuntajärjestelmästä 882/2010). Asetuksen mukaan koulutustoimikuntien tehtävänä on omilla osaamis- ja toimialoillaan tarvittaessa yhteistoiminnassa keskenään

- seurata, arvioida ja ennakoida koulutuksen ja työelämässä tarvittavan osaamisen kehitystä ohjausryhmän laatiman koulutustoimikuntajärjestelmän toimintasuunnitelman mukaisesti;
- tehdä aloitteita opetus- ja kulttuuriministeriölle, Opetushallitukselle ja muille keskeisille tahoille ammatillisen koulutuksen sisällölliseksi kehittämiseksi ja sen pohjalta tutkintojen kehittämiseksi;
- tehdä aloitteita korkeakouluille työelämän osaamistarpeiden huomioon ottamisesta koulutuksen sisällöllisessä kehittämisessä;
- suorittaa opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen niille osoittamat muut tehtävät.

Koulutustoimikuntien yhtenä tehtävänä on alojaan koskevien osaamistarpeiden ennakointi ja ennakoitiselvityksiin perustuva koulutuksen kehittäminen. Laadullista ennakoitintyötä tehdessään koulutustoimikunnat hyödyntävät olemassa olevaa ennakoitintietoa. Koulutustoimikunnat tekevät keskenään yhteistyötä, mikä mahdollistaa alojen rajapinnoille liittyvän osaamisen huomioimisen koulutuksen sisältöjen kehittämisessä eri koulutusasteilla. Kukin koulutustoimikunta laatii ennakoitihankkeita koskevan esityksensä pohjaksi katsauksen oman alansa ennakkoinnin tilasta. Ohjausryhmä päättää mahdollisista erikseen rahoitettavista ennakoitihankkeista ensisijaisesti koulutustoimikuntien esitysten pohjalta. (Opetushallitus 30.8.2011, diasarja).

Opetushallitus varasi vuoden 2010 lopulla Sosiaalialan, Terveysalan sekä Kuntoutus- ja liikunta-alan koulutustoimikuntien käyttöön määrärahan olemassa olevien laadullisen ennakkoinnin tulosten selvittämiseen ja synteesin tekemiseen niiden pohjalta. Selvitystyön tuloksia toivotaan voitavan hyödyntää koulutustoimikuntien väliraportissa, joka on annettava koulutustoimikuntajärjestelmän ohjausryhmälle 31.5.2012 mennessä. Väliraportissa kuvataan tiiviisti koulutustoimikunnan tekemä laadullinen ennakoitintyö sekä se, mitä toimia koulutustoimikunnan osaamis- ja toimialoilla tarvitaan koulutuksen sisältöjen, tutkintojen ja tutkintojärjestelmän kehittämiseksi, yrittäjyyden edistämiseksi, työelämän kehittämiseksi ja yhteistoiminnan edistämiseksi sekä koulutuksen sukupuolittuneisuuden vähentämiseksi. Hankkeiden tuloksissa tulee esittää selvitystyön pohjalta alan ennakkoinnin kehittämiskohteet. (Opetushallitus 2011.)

Opetushallitus laati joulukuussa 2011 yhteistyösopimuksen selvityksen tekemisestä sosiaalialan osalta Tampereen ammattiopiston sekä terveysalan ja kuntoutus- ja liikunta-alan osalta Oulun seudun ammattiopiston kanssa. Yhteistyösopimusten mukaan hankkeen toteuttajilla oli mahdollisuus tehdä yhteistyötä keskenään ja käyttää tarvittaessa asiantuntijoita. Tampereen ammattiopisto ja Oulun seudun ammattiopisto ovat laatineet selvitystyöstä yhteisen hankesuunnitelman ja tehneet selvitystyön toteuttamisesta keskinäisen yhteistyösopimuksen. Tämä raportti on hankkeen toteuttajien yhteinen raportti selvitystyöstä.

Tämän selvitystyön tarkoituksena on edistää koulutustoimikuntien tehtäviin kuuluvaa laadullista ennakointia. Tavoitteena oli tehdä laadullisen ennakoinnin kokoava selvitystyö sosiaalialan, terveysalan sekä kuntoutus- ja liikunta-alan ajankohtaisista julkaisuista, raporteista, tutkimuksista ja viranomaislinjauksista ja analysoida alojen tulevaisuuden osaamistarpeet näiden aineistojen perusteella. Tarkennetuiksi tavoitteiksi määriteltiin

- laadullisen ennakoinnin jo olemassa olevien tulosten selvittäminen ja synteisien tekeminen niiden perusteella,
- mahdollisten puuttuvien ja täydennystä vaativien osa-alueiden tarkastelu,
- kuntoutus- ja liikunta-alan, sosiaalialan ja terveysalan rajapintojen tarkastelu suhteessa muihin aloihin ja
- yleisten osaamistarpeiden huomioiminen, kuten esimerkiksi verkosto-osaaminen, kansainvälisyys, yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen, teknologiaosaaminen, ympäristöosaaminen ja palveluosaaminen kohdealoilla.

Yhteistyössä koulutustoimikuntien kanssa tarkasteltavat aineistot rajattiin vuonna 2006 ja sen jälkeen ilmestyneisiin julkaisuihin. Selvitystyö on tehty 14.12.2011–30.4.2012 välisenä aikana.

2 Selvityksen kohteena olevien alojen ja laadullisen ennakoinnin määrittely

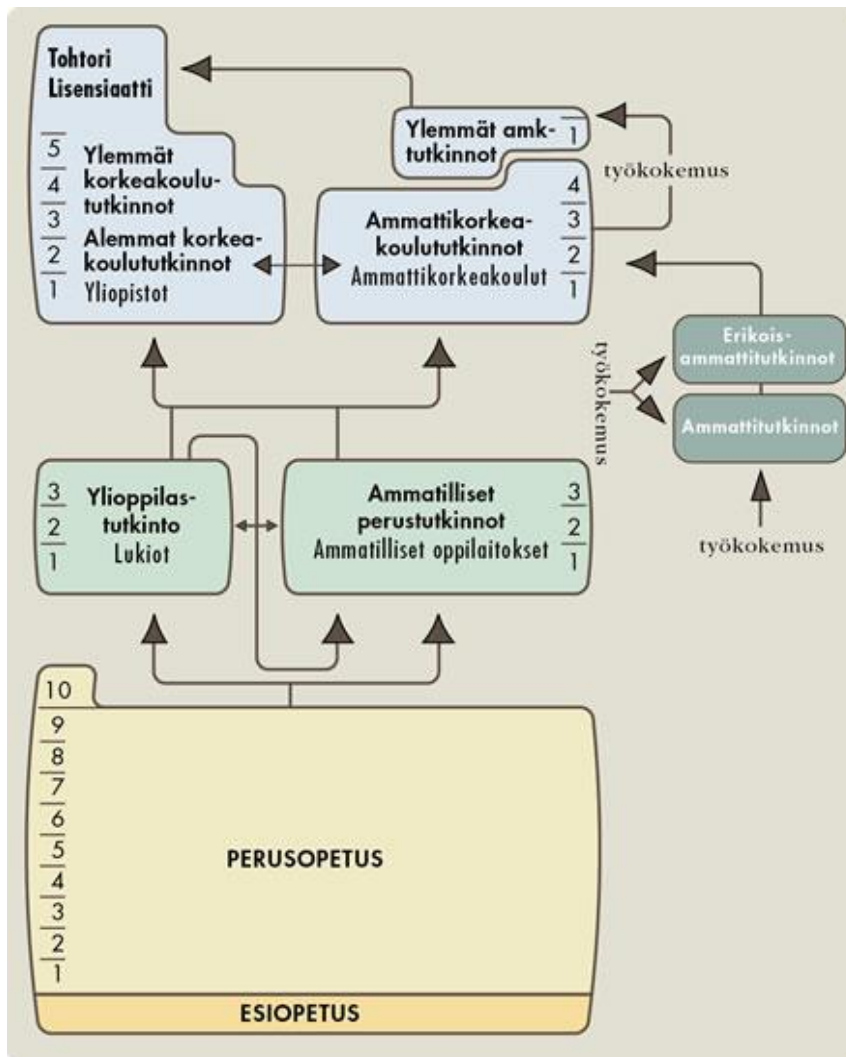
Selvityksen kohteena ovat Sosiaalialan, Terveysalan sekä Kuntoutus- ja liikunta-alan koulutustoimikuntien toimialoja koskevat, tulevaisuuden osaamistarpeita ennakoivat aineistot. Alamäärittelyn lähtökohdaksi tämän selvityksen toimeksiantoon osallistuneet koulutustoimikunnat määrittelivät työseminaarissaan 8.12.2011 voimassa olevan opetushallinnon koulutus-, opintoala- ja koulutusasteluokituksen (Opetusministeriön päätös 27.9.2002, muutokset 25.3.2004 ja 11.4.2006; Tilastokeskus 2007).

Tässä luvussa kuvataan lyhyesti suomalainen koulutusjärjestelmä ja määritellään selvityksessä käytettävät keskeiset käsitteet: sosiaaliala, terveysala, kuntoutus- ja liikunta-ala sekä osaamistarpeiden ennakointi.

2.1 Suomalainen koulutusjärjestelmä ja opetushallinnon koulutus-, opintoala- ja koulutusasteluokitus

Ammatillista koulutusta järjestetään toisen asteen, alemman korkeakouluasteen ja ylemmän korkeakouluasteen koulutuksena (Opetusministeriön päätös 27.9.2002, muutokset 25.3.2004 ja 11.4.2006, Tilastokeskus 2007). Nykyisessä koulutusjärjestelmässä (kuvio 1)

- ammatillisen toisen asteen tutkintoja ovat ammatilliset perustutkinnot (pt), ammattitutkinnot (at) ja erikoisammattitutkinnot (eat)
- alemman korkeakouluasteen tutkintoja ovat ammattikorkeakoulututkinnot (AMK) ja yliopistossa suoritettavat kandidaatin tutkinnot (K)
- ylemmän korkeakouluasteen tutkintoja ovat ammattikorkeakoulussa suoritettavat ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot (YAMK), yliopistoissa suoritettavat ylemmät korkeakoulututkinnot eli maisterin tutkinnot (M) ja lääkäreiden erikoistumiskoulutus.

Kuvio 1. Suomen koulutusjärjestelmä.

Opetushallinnon koulutusluokituksessa (Opetusministeriö 2002) koulutusaloja on 10. Nämä ovat

- yleissivistävä koulutus
- humanistinen ja kasvatustieteiden ala
- kulttuuriala
- yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
- luonnontieteiden ala
- tekniikan ja liikenteen ala
- luonnonvara- ja ympäristöala
- sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
- matkailu-, ravitsemis- ja talousala
- muu koulutus

Koulutuslaluokituksessa koulutusalat jaetaan opintoaloihin, joita on yhteensä 75. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala – koulutusalan opintoaloja on 11:

- sosiaaliala
- terveysala
- sosiaali- ja terveysala (alojen yhteiset ohjelmat)
- hammaslääketiede ja muu hammashuolto
- kuntoutus ja liikunta
- tekniset terveyspalvelut
- farmasia ja muu lääkehuolto
- lääketiede
- eläinlääketiede
- kauneudenhoitoala
- muu sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan koulutus.

Tämän selvityksen toimeksiantoon osallistuneiden koulutustoimikuntien ennakoinnin vastuualueiden ulkopuolelle jäävät sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan opintoaloista eläinlääketiede (vastuullinen koulutustoimikunta Maatalous- ja ympäristöalan koulutustoimikunta, VnA 882/2010) ja kauneudenhoitoala (vastuullinen koulutustoimikunta Kauneudenhoitoalan koulutustoimikunta, VnA 882/2010).

2.2 Koulutustoimikuntien toimialojen määrittelyä

Sosiaalialaa, terveysalaa sekä kuntoutus- ja liikunta-alaa voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: toimialoina tai koulutusaloina (vrt. Lehmuskoski & Kuusisto-Niemi 2007). Koulutusaloihin perustuva tarkastelu antaa kokonaiskuvan eri koulutustoimikuntien ennakoinnin vastuualueille sijoittuvista tutkinnoista. Toimialoihin perustuva tarkastelu antaa kuvan aloista työkenttänä.

2.2.1 Koulutustoimikuntien ennakkoinnin vastuualueille sijoittuvat tutkinnot

Liitteessä 1 on eritelty koulutus- ja opintoaloittain sekä koulutusasteittain ammatilliset tutkinnot sosiaalialan, terveysalan sekä kuntoutus- ja liikunta-alan koulutustoimikuntien ennakkoinnin vastuualueille. Toisen asteen koulutuksen osalta erittely perustuu Opetushallituksen tiedotteeseen 1.1.2012 (Ammattikoulutus, tutkintokohtaiset vastuuhenkilöt). Alemman ja ylemmän korkeakouluasteen tutkintojen määrittely koulutustoimikuntien ennakkoinnin vastuualueille on tehty selvityksen tekijöiden toimesta Opetushallituksen WeraWeb-raportointipalvelun koulutuspaikkatietojen perusteella (ks. <https://www.data.oph.fi/wera/wera>). Erittely on tarkistettu Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden antaman palautteen perusteella. Erittelyyn on otettu mukaan myös sellaisia Opetus-, ohjaus- ja kasvatusalan koulutustoimikunnan ennakkoinnin vastuualueelle kuuluvia tutkintoja, jotka voimassa olevan lainsäädännön mukaan antavat kelpoisuuden toimia sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillisissa tehtävissä ja siten ilmentävät koulutustoimikuntien toimialojen rajapintoja.

Koulutus- ja opintoalaluokitukseen perustuva tarkastelu ei yksinään anna selkeää kuvaa koulutustoimikuntien osaamistarpeiden ennakkoinnin vastuualueista omilla toimialoillaan. Selvitystehtävän rajaamiseksi luvuissa 2.2.2 - 2.2.4 tarkastellaan sosiaalialaa, terveysalaa, kuntoutus- ja liikunta-alaa toimialoina ja työkenttänä.

2.2.2 Sosiaaliala

Tässä sosiaalialalla tarkoitetaan sosiaalihuollon kenttää työalana (Niiranen-Linkama 2005; ks. Lehmuskoski & Kuusisto-Niemi 2007). Sosiaalihuolto muodostuu sosiaalipalveluista ja toimeentuloturvaan kuuluvista taloudellisista avustuksista (Lehmuskoski & Kuusisto-Niemi 2007).

Nykyisen määrittelyn mukaan sosiaalipalveluja ovat sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto, perhehoito, vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta, toimenpiteet elatusavun varmistamiseksi, lasten ja nuorten huolto, lasten päivähoito, kehitysvammaisten erityishuolto, vammaispalvelut, päihdehuolto, omaishoidon tuki ja kuntouttava työtoiminta (Sosiaalihuoltolaki 710/1982). Vireillä olevassa sosiaalihuollon lainsäädäntöuudistuksessa sosiaalipalvelujen määrittelyä tultaneen tarkistamaan. Sosiaalihuollon lainsäädäntöuudistusta valmistellut työryhmä on väliraportissaan (2010) linjannut lainsäädäntötyön uudistamisen lähtökohdiksi

- sosiaalisen kestävyuden,
- hyvinvoinnin edistämisen, ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen,
- palvelujen saatavuuden,
- heikoimpien aseman turvaamisen,
- auttamisen ihmisten omassa arkiympäristössä,
- palveluiden laadun, asiakkaan aseman ja oikeuksien turvaamisen,
- kilpailukulttuurista aitoon yhteistyöhön pääsemisen,
- joustavan monialaisen yhteistyön,
- monimuotoistuvan sosiaalihuollon,
- vankan tietoperustan tarpeen ja

- henkilöstön osaamisen ja riittävyyden.

Lainsäädäntöuudistuksen tavoitteena on, että sosiaalihuoltolailla pystytään tulevaisuudessa vastaamaan henkilön yleisten sosiaalipalvelujen tarpeeseen vauvaiästä vanhuuteen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a). Seuraavaksi tarkastellaan lyhyesti lainsäädäntöuudistuksen perusteluja, koska ne osaltaan kuvaavat tulevaisuuden sosiaalialan työn keskeisiä lähtökohtia.

Lasten ja perheiden palveluita koskevien lakien tarkistamisessa painopiste on perheiden arjen tukemisessa, riskien ennaltaehkäisyssä ja syrjäytymisprosessien pysäyttämässä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen hallinto ja ohjaus tullaan uudella varhaiskasvatuslailla siirtämään vuoden 2013 alusta opetus- ja kulttuuriministeriölle. Siirto tullaan toteuttamaan siten, että nykyinen päivähoitojärjestelmä toimii. Lakiuudistukseen liittyen korostetaan varhaiskasvatuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyön toimivuutta ja tiivistämistä. (Kataisen hallitusohjelma 2011; Kesu 2011–2016.) Huolimatta varhaiskasvatuksen hallinnollisen vastuun muutoksesta lasten päivähoidolla on tulevaisuudessakin keskeinen rooli lasten ja perheiden arjen tukemisessa.

Työikäisten sosiaalihuoltoa koskevan sääntelyn uudistaminen lähtee työikäisten arjen, toimintakyvyn ja elämänhallinnan tukemisesta ja sitä kautta hyvinvoinnin ylläpitämisestä ja edistämisestä. Tämä edellyttää riittävää perusturvan tasoa, ongelmia ennaltaehkäisevän toimintakulttuurin vahvistamista ja varhaista tuen ja palvelujen saantia. Sosiaalihuollon haasteina nähdään mm. pätkätöiden yleistyminen, jatkuvasti lisääntyvä yksin asuminen, nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyys, päihteiden liikakäyttö sekä lähisuhde- ja perheväkivalan ongelmat. Palvelujen ja tukitoimien vaikuttavuus edellyttävät asiakkaan kannalta kokonaisvaltaista otetta. Aikuissosiaalityötä on tarpeen kehittää ja sosiaalityön mahdollisuuksia ylipäättään hyödyntää laajemmin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a.)

lääkäiden henkilöiden hyvän arjen turvaamiseksi korostuvat lainsäädäntöuudistuksen linjauksina hyvinvoinnin edistäminen ja voimavaraistaminen sekä hyvinvointierojen kaventaminen. Osallisuus mahdollistetaan ja itsenäistä suoriutumista tuetaan ja edistetään puuttumalla ajoissa toimintakyvyn heikkenemiseen ja sen riskitekijöihin. Näin estetään ongelmien kasautuminen. Lääkäiden henkilöiden apu ja tuki tulee toteuttaa siten, että heillä on mahdollisuus elää ja asua itsenäisesti, turvallisesti ja mielekkäässä yhteydessä toisten kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a.) Vanhuspalvelulaki on valmisteilla ja se on määrä saada voimaan vuonna 2013 (Eduskunnan tiedote 22.9.2011).

Vammaisten henkilöiden palveluiden järjestämisen lähtökohtana sosiaalihuollon lainsäädäntöuudistuksessa on, että heidän tarvitsemansa sosiaalipalvelut järjestetään sosiaalihuoltolain mukaisesti ensisijaisesti osana yleistä sosiaalipalvelujärjestelmää. Tavoitteena ovat itsenäistä elämää ja osallisuutta turvaavat esteettömät ja turvalliset yleiset ja tarvittaessa erityispalvelut. Vammaispalvelulakia ja kehitysvammalakia ollaan yhdistämässä siten, että kehitysvammalain palveluja ja tukitoimia siirretään osin yleiseen lainsäädäntöön, esimerkiksi terveydenhuoltolakiin ja osin erityislainsäädäntöön eli vammaispalvelulakiin. Kehitysvammaisten henkilöiden palvelujen rakennemuutoksen myötä avohuollon piiriin siirtyy laitoksista enenevästi myös vaikeimmin vammaisia henkilöitä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a.)

Sosiaalialan ammatillisiin työtehtäviin soveltuvista koulutuksista säädetään laissa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005). Laissa on määritelty kelpoisuusehdot sosiaalialan ammatillisen johtamisen, sosiaalityön, sosiaaliohjauksen ja varhaiskasvatuksen sosiaalipedagogisen työn ja ammatillisen johtamisen sekä lähihoitajan tehtäviin.

Sosiaalityöntekijältä edellytetään sosiaalityöhön suuntautunut ylempi korkeakoulututkinto (YTM, VTM), joka koulutusluokituksessa on yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alan koulutusta sosiaalitie- teiden opintoalalla. Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto. Lähihoitajan tehtäviin soveltuu sosiaali- ja terveysalan perustutkinto tai muu vastaava tutkinto. Tässä laissa määritellään myös kelpoisuus lastentarhanopettajan tehtävissä toimiville; KK, lasten- tarhanopettaja tai sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, varhaiskasvatukseen ja sosiaalipe- dagogiikkaan suuntautuneet opinnot. (Laki 272/2005; ks. liite 1.) Koulutustoimikuntien ennakoinnin vas- tuualueilla rajapintoja syntyy mm. varhaiskasvatukseen.

Nuoriso-alan ja muun ohjaustoiminnan koulutustoimikunta on 10.11.2010 (Humanistinen ja kasvatusala – koulutus ja kelpoisuus) päivätyssä tiedotteessaan käsitellyt humanistisen ja kasvatusalan tutkintojen tuot- tamaa kelpoisuutta voimassa olevan lainsäädännön mukaan. Tiedotteessa todetaan, että humanistisen ja kasvatusalan tutkinnoilla saavutetaan monentyyppisissä ohjauksen, kasvatuksen ja kommunikoinnin tehtä- vissä tarvittava osaaminen. Mm. lastensuojelulain (417/2005) perustelujen mukaan lastensuojelulaitoksen muihin kuin vaativiin hoito- ja kasvatustehtäviin soveltuva vastaava tutkinto voisi olla toisen asteen amma- tillisista perustutkinnoista lapsi- ja perhetyön perustutkinto sekä nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksen perustut- kinto. Lapsi- ja perhetyön perustutkinnon suorittanut voi toimia myös varhaiskasvatuksen toimintayksiköis- sä sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijänä. Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajan perustutkin- non suorittanut voi toimia sosiaalihuollon tehtävissä esim. lastensuojelussa ja perhetyössä, samoin koulu- laisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajan tehtävissä. Humanistisen ja kasvatusalan ammattikorkeakoulu- tutkinnon, kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelman suorittanut yhteisöpedagogi voi toimia sosiaalihuollon muissa ammatillisissa tehtävissä, esim. lastensuojelun avo- ja laitoshuollossa sekä päihde- huollossa.

2.2.3 Terveysala

Tässä terveystalalla tarkoitetaan terveydenhuollon kenttää työalana. Terveydenhuoltolain (1326/2010) mu- kaan terveydenhuoltoon sisältyvät terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, perusterveydenhuolto ja erikois- sairaanhoito.

Terveyden edistämällä (L 1326/2010) tarkoitetaan yksilöön, väestöön, yhteisöihin ja elinympäristöön koh- distuvaa toimintaa. Sen tavoitteena on terveyden, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen sekä terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, sairauksien, tapaturmien ja muiden terveysongelmien eh- käiseminen ja mielenterveyden vahvistaminen sekä väestöryhmien välisten terveyserojen kaventaminen.

Perusterveydenhuolto (L 1326/2010) on kunnan järjestämää väestön terveydentilan seuranta, terveyden edistämistä ja sen osana terveysneuvontaa ja terveystarkastuksia, suun terveydenhuolto, lääkinnällistä kuntoutusta, työterveyshuolto, ympäristöterveydenhuolto sekä päivystystä, avosairaanhoitoa, kotisai- raanhoitoa, kotisairaala- ja sairaalahoitoa, mielenterveystyötä ja päihdetyötä siltä osin kuin niitä ei järjeste- tä sosiaalihuollossa tai erikoissairaanhoidossa. Perusterveydenhuollosta voidaan käyttää myös nimitystä kansanterveystyö. Sosiaalihuoltolain ja kansanterveyslain mukaan vanhusten ja muiden asiakasryhmien tarpeita vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukokonaisuudet voidaan järjestää osittain tai koko- naan yhdistettyinä. Tyypillinen esimerkki tästä on kotipalvelun ja kotisairaanhoidon yhdistäminen kotihoi- doksi.

Erikoissairaanhoidolla (L 1326/2010) tarkoitetaan lääketieteen ja hammaslääketieteen erikoisalojen mukaisia sairauksien ehkäisyyn, tutkimiseen, hoitoon, ensihoitoon, päivystykseen ja lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvia palveluja.

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994) määrittelee terveydenhuollon ammattihenkilöiden ammattitoiminnan edellyttämän koulutuksen. Terveydenhuollon ammattihenkilöitä ovat ammatinharjoittamisoikeuden (laillistettu ammattihenkilö) tai ammatinharjoittamisluvan (luvan saanut ammattihenkilö) saaneet tai henkilöt, joilla on oikeus käyttää terveydenhuollon ammattihenkilön nimikettä (nimikesuojattu ammattihenkilö). Laillistettu, luvan saanut tai nimikesuojattu ammattihenkilö on oikeutettu toimimaan asianomaisessa ammatissa ja käyttämään asianomaista ammattinimikettä. Nimikesuojattujen ammattihenkilöiden ammatissa voivat toimia muutkin henkilöt, joilla on riittävä koulutus, kokemus ja ammattitaito. Luvan terveydenhuollon ammatinharjoittamiseen myöntää Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira. Se ylläpitää valtakunnallista terveydenhuollon ammattihenkilörekisteriä Terhikkiä, johon laillistetut, luvan saaneet ja nimikesuojatut terveydenhuollon ammattihenkilöt kirjataan.

Laillistettuja ammattihenkilöitä ovat lääkäri, hammaslääkäri, proviisori, psykologi, puheterapeutti, ravitsemusterapeutti, farmaseutti, sairaanhoitaja, kättilö, terveydenhoitaja, fysioterapeutti, laboratoriohoitaja, röntgenhoitaja, suuhygienisti, toimintaterapeutti, optikko ja hammasteknikko. Näitä ammatteja saa harjoittaa vain laillistettu ammattihenkilö. Laillistetuista ammattihenkilöistä psykologin koulutus on humanistisen ja kasvatustieteiden ylempi korkeakoulututkinto.

Nimikesuojatun ammattihenkilön ammattinimikkeitä ovat apuvälineteknikko, jalkaterapeutti, koulutettu hieroja, kiropraktikko, naprapaatti, osteopaatti, lähihoitaja, psykoterapeutti, sairaalafysikko, sairaalageneetikko, sairaalakemisti, sairaalamikrobiologi ja sairaalasolubiologi. Kiropraktikon yliopistotasosta koulutusta ei järjestetä Suomessa (http://www.chiromed.fi/kiropraktikon_koulutus.php), mistä syystä osaamistarpeiden tarkastelua ei sisällytetä tähän selvitykseen. Psykoterapeutin koulutus on jatkotutkinto, eikä osaamistarpeita tarkastella tässä selvityksessä. Samoin tarkastelun ulkopuolelle on rajattu sairaalafysiikan, sairaalageneetikon, sairaalakemistin, sairaalamikrobiologin ja sairaalasolubiologin osaamistarpeiden tarkastelu.

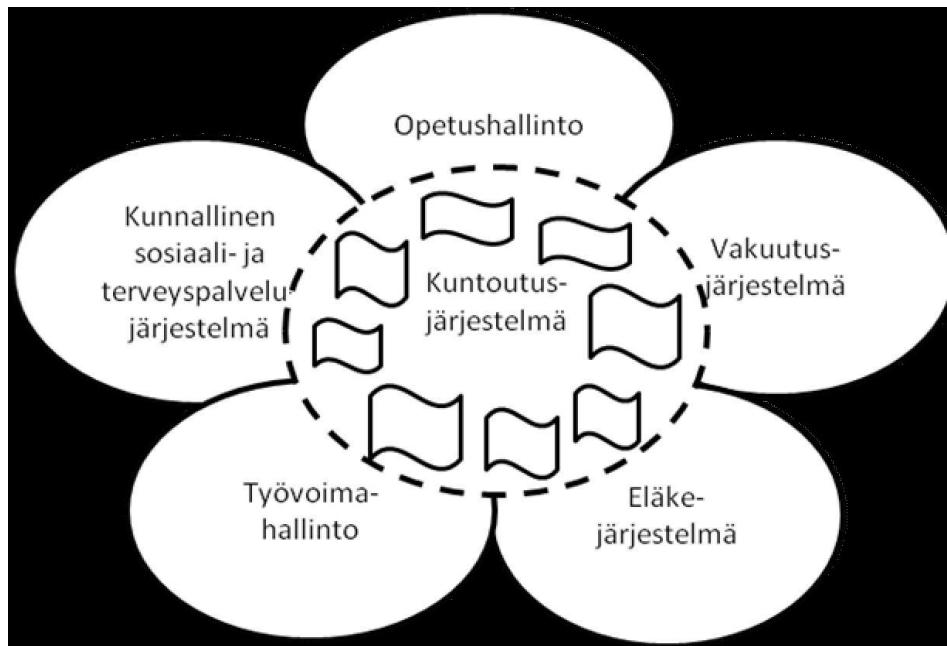
2.2.4 Kuntoutus- ja liikunta-ala

Kuntoutus- ja liikunta-alan määrittely on haasteellinen tehtävä, koska sekä kuntoutuksessa että liikunnassa on omia erityispiirteitään ja osaamisalueitaan, mutta kuitenkin paljon yhteistä. Väestön ikääntyminen, työuran pidentämisvaatimukset, globalisaation tuomat haasteet ja teknologian kehittyminen ovat tulevaisuudessa toimintaympäristöä ja työn tekemisen tapaa muuttavia asioita. Toimintakyvyn ja hyvinvoinnin ylläpitäminen edellyttävät laaja-alaista osaamista. Ammattirajat alkavat hämärtyä osaamisen eri alueilla. Kuntoutuksen osaamisalueen rajanveto muihin hyvinvointipalveluihin tuottaviin tahoihin on myös vaikeaa. Miittinen (2011) toteaa kuntoutusjärjestelmää tarkastelevassa väitöskirjassaan, että raja monien hyvinvointijärjestelmien ja kuntoutuksen välillä on usein epämääräinen. On vaikeaa määritellä esimerkiksi, milloin terveyspalvelujärjestelmässä hoito muuttuu kuntoutukseksi. Jo vuoden 2002 valtioneuvoston Kuntoutusselonteossa todettiin, että kuntoutuksen kokonaisuuden hahmottaminen on yhä vaikeampaa sekä kuntoutuksesta päättävälle että itse kuntoutujille. Rajavaaran (2009) mukaan kuntoutuksen järjestelmäkaos on Suomessa ainutkertainen.

Kirjallisuudessa kuntoutus jaetaan usein neljään erilliseen toiminnan alueeseen: lääkinällinen, ammatillinen, sosiaalinen ja kasvatuksellinen kuntoutus. Järvikoski ja Härkäpää (2005) kuvaavat näitä osa-alueita seuraavasti: lääkinällisellä kuntoutuksella tarkoitetaan kuntoutuksen edellyttämiä lääketieteellisiä tutkimuksia ja niiden pohjalta käynnistettäviä yksilön fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä parantavia toimenpiteitä. Lääkinällisen kuntoutuksen käsitteen vaihtoehtona on käytetty toimintakykykuntoutusta tai toimintakykyä ylläpitävää kuntoutusta. Ammatillisella kuntoutuksella tarkoitetaan toimenpiteitä, jotka tukevat kuntoutujan mahdollisuuksia saada tai säilyttää hänelle soveltuva työ. Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan esimerkiksi prosessia, jonka tarkoituksena on parantaa sosiaalista toimintakykyä, esimerkiksi helpottamalla asumista, liikkumista tai yleistä osallistumista. Kasvatuksellisella kuntoutuksella tarkoitetaan esimerkiksi vammaisen tai vajaakuntoisen lapsen tai aikuisen kasvatus- ja koulutusta ja niiden edellyttämiä erityisjärjestelyjä.

Järvikoski ja Härkäpää (2005) ovat luonnehtineet edellä kuvattuja osa-alueita karkeaksi jaotteluksi ja tuoneet esiin, että 2000-luvun puolivälin jälkeen on vahvistunut ns. kokonaisvaltaisen kuntoutuksen näkökulma. Kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa yhdistyy kaikkien osa-alueiden piirteitä. Neljän osa-alueen lisäksi erityisesti 1990-luvulla määrittelyn taustalle on otettu vielä mukaan ajatus ennaltaehkäisevästä kuntoutuksesta. (Miettinen 2011.) Kuntoutus on käsitteenä muuttumassa ja laajentumassa, koska muutoshasteita on paljon. Kuntoutusta tuleekin tarkastella yksilön, palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan näkökulmista. Kuntoutus on monitieteistä, mutta yhteistä on nähdä ihminen, kuntoutuja, aktiivisena toimijana ja kuntoutus ihmisen toimijuuden tukijana. (Järvikoski, Lindh & Suikkanen 2011.)

Miettinen (2011) kuvaa kuntoutusjärjestelmää osana monia hyvinvointijärjestelmiä kahdeksan eri osajärjestelmän kokonaisuutena (kuviot 2). Erillisiä osajärjestelmiä ovat kunnallinen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä, työvoimahallinto, kansaneläke- ja sairausvakuutusjärjestelmä, työeläkejärjestelmä, pakollinen tapaturma- ja liikennevakuutus, vapaaehtoinen tapaturmavakuutus, veteraanien kuntoutus sekä järjestöjen kuntoutustoiminta. Kunnallista sosiaali- ja terveyspalvelu-järjestelmää käsitellään tässä yhtenä kokonaisuutena, vaikka toiminnallisesti se sisältää useita osia. Kuntoutuspalveluja tuottavat julkinen, yksityinen ja kolmas sektori. Julkisella sektorilla kuntoutuspalveluja tuottavat lähinnä kunnalliset terveyskeskukset, sairaalat ja sosiaalitoimi erilaisina sosiaalityön muotoina. Sairaalat tuottavat kuntoutuspalveluja esimerkiksi kuntoutusohjaaja-, fysio- ja toimintaterapiapalveluina. Yksityisiä kuntoutuspalveluja (esimerkiksi hierontaa, fysio- ja toimintaterapiaa) tuottavat yksityiset kuntoutuslaitokset ja yksityiset fysioterapiayritykset. Kolmannen sektorin kuntoutuspalveluja tuottavat esimerkiksi järjestöjen omistuksissa ovat kuntoutuslaitokset.

Kuvio 2. Kuntoutusjärjestelmä osana monia hyvinvointijärjestelmiä. (Miettinen 2011).

Liikunta-ala tarjoaa liikuntapalveluita eri-ikäisille, tavoitteiltaan ja odotuksiltaan erilaisille asiakkaille elämänkaaren eri vaiheissa. Liikunta nähdään nykykäsityksen mukaan hyvinvointia tuottavana välineenä, ei niinkään itseisarvona. Liikunta-alalla työskennellään monenlaisissa työtehtävissä liikunnanohjauksesta ja valmennuksesta järjestöjen hallinnollisiin tehtäviin. (Opetushallitus 2010.) Liikunta- ja kuntoutusalan suuria haasteita ovat tulevaisuudessa ikääntyvän väestön määrän kasvu ja heidän toimintakykynsä säilyttäminen sekä työikäisen väestön työkyvyn säilyttäminen. Myös nuorempien ikäpolvien liikunnallisen aktiivisuuden lisääminen on haaste, sillä lapset ja nuoret ovat aikaisempaa huonommassa kunnossa ja kärsivät entistä enemmän ylipainosta. Ihmisten aktivoiminen liikkumaan on samalla haaste ja mahdollisuus liikunnan ammattilaisille. (Koulutusnetti.)

Kuntoutuksen ohella sosiaali- ja terveydenhuollossa puhutaan kuntouttavasta työotteesta. Kuntouttavan työotteen käsite tulee alun perin vanhustyöstä, mutta nykyisin käsite katsotaan kuuluvan periaatteena ja toimintatapana kaikkeen hyvään sosiaali- ja terveysalan työhön. Sen tarkoituksena on tukea ja kannustaa asiakasta selviytymään mahdollisimman itsenäisesti omien voimavarojen ja toimintakykynsä mukaan. Kuntouttavalla työotteella pyritään ylläpitämään ja parantamaan asiakkaan toimintakykyä ja elämänhallintaa. (Järvikoski & Härkäpää 2005.) Kuntouttavasta työotteesta käytetään myös nimitystä voimavaralähtöinen työote. Sen perusajatuksena on asiakkaan yksilöllisyys sekä voimavarojen tukeminen ja hyödyntäminen puutteisiin takertumisen sijasta. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Kemilä & Ihalainen 2009.) Kuntouttavalla työotteella voidaan tarkoittaa mm. sellaista asiakastyön toimintatapaa, jossa perusperiaatteena on asiakkaan subjektuuden, osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien korostaminen. Työotteelle on ominaista yhdessä tekeminen puolesta tekemisen sijasta. Toiminnan fyysisen puolen korostamisen lisäksi kuntouttavassa työotteessa on tärkeää ottaa huomioon psyykkiset ja sosiaaliset seikat, ihmisen psykososiaalisen toimintakyvyn tukeminen. (Järvikoski & Härkäpää 2005.)

Liikunnan merkitys tärkeänä kuntoutusmenetelmänä elintapamuutoksia edellyttävissä pitkäaikaissairauksissa lähentää kuntoutus- ja liikunta-alan yhteistyötä. Yhteistyön tavoitteena on edistää liikunnan käyttöä sairauksien ehkäisyssä, hoidossa ja kuntoutuksessa. (Duodecim 2010.)

Lähtökohtina kuntouttavassa työotteessa on tavoitteellisuus, moniammatillisen työryhmän yhteistyö sekä terveyslähtöisyys. Asiakkaan terveydentilaa arvioidaan toimintakyvyn kartoituksilla, joita hyödyntäen hoitotyöntekijät voivat asettaa tavoitteita asiakkaan hoitotyölle. (Turja, Routasalo & Arve 2006.) Kuntouttava työote voidaan työyhteisössä käsittää kolmella tasolla: asiakkaan, työntekijän ja moniammatillisen työyhteisön kannalta. Kuntouttavassa työotteessa korostuvat työntekijän ammatilliset ydintoiminnot: voimavara- lähtöisyys, toimintakyvyn arviointi, kuntoutusprosessin tuntemus, monialainen yhteistyö ja dialogitaidot. (Suvikas, Laurell & Nordman 2006.)

Liikunta-alalle on ominaista toiminnan muuttuminen harrastamisesta ammattimaiseksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Liikuntalain (2009/902) tarkoituksena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä liikunnan avulla. Lisäksi lain tarkoituksena on liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävästä kehityksestä. Yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien tehtävä. Liikunnan järjestämisestä vastaavat pääasiassa liikuntajärjestöt. (Liikuntalaki 2009/902.)

Liikunnan merkityksen muuttuminen ”vain” vapaa-ajan harrastamisesta perheen yhteiseksi ajaksi ja merkitykselliseksi tekemiseksi työn vastapainona kasvaa. Liikunta on osa työhyvinvoinnin laajaa kokonaisuutta. Kilpailu osaavasta ja jaksavasta työvoimasta lisää liikuntatarjonnan merkitystä työpaikan vetovoimatekijänä. Työvoiman pitäminen toimintakykyisenä edellyttää työpaikan liikuntamahdollisuuksien ja liikuntaan kannustamisen suuntaamista myös riittävästi liikkujille. (Opetusministeriö 2008a.)

2.3 Osaamistarpeiden ennakointi

Osaamistarpeiden ennakointi eli laadullinen ennakointi tuottaa tietoa tulevaisuuden osaamistarpeista, osaamisen painopisteiden muutoksista, kokonaan uusista osaamisalueista ja työelämän tarvitsemista uudenlaisista osaamiskombinaatioista. Osaamistarpeilla tarkoitetaan yleisesti työelämän edellyttämiä ammattitaitovaatimuksia. Sen sijaan koulutustarpeiden ennakoinnilla tarkoitetaan ns. määrällistä ennakointiä, jossa ennakointityön keskeiset tulokset esitetään pääasiassa numeerisessa muodossa, kuten esimerkiksi tulevaisuuden aloituspaikkatarpeina eri opintoaloilla ja -asteilla. Osaamistarpeiden ennakointi ja koulutustarpeiden ennakointi kytkeytyvät tiiviisti yhteen. Osaamistarpeiden ennakointi eroaa koulutustarpeiden ennakoinnista siten, että työelämän muutoksia voidaan ennakoida koulutuksen sisällöllisten muutostarpeiden kautta ilman koulutustarpeiden määrällistä ennakointitietoa, mutta koulutus- ja opintoalojen aloittajatarpeita ennakoitaessa tarvitaan aina myös laadullista ennakointitietoa ammattien ja toimialojen sisällöllisistä muutoksista. (Opetusministeriö 2008:5.)

3 Yhteiskunnan ja työelämän muutokset

Tulevaisuudentutkimuksessa ei ennusteta yhtä ainoaa tulevaisuutta vaan laaditaan vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia, joihin varaudutaan. Tulevaisuuskuvia voidaan hahmotella neljästä näkökulmasta: millainen on mahdollinen, todennäköinen tai toivottu/ja ei-toivottu tulevaisuus. Perusajatuksena on, että tulevaisuus ei ole ennalta määrätty, ja siihen voidaan vaikuttaa. Tulevaisuudesta ei kuitenkaan koskaan voida saada tarkkaa tietoa. Tulevaisuutta kuvaavia merkkejä ovat megatrendit eli suuret kehityssuunnat, heikot signaalit eli oudot asiat, jotka ovat olemassa tänään ja ennakoivat tulevaisuudessa kasvavia trendejä, sekä ns. villit kortit tai mustat joutsenet eli harvinaiset, odottamattomat tapahtumat, joiden toteutumisen todennäköisyys on pieni mutta jotka toteutuessaan aiheuttavat syvällisiä vaikutuksia. (Heinonen 2008, Heinonen 2005.)

Tulevaisuuden työelämän ja toimintaympäristön yleisiä suuria kehityssuuntia – megatrendejä – ovat talouden globalisoituminen, teknologistuminen ja digitalisoituminen, väestön ikääntyminen ja monikulttuuristuminen, kasvavat ympäristöongelmat, verkostoitumisen merkityksen kasvu, palvelutoiminnan muutokset, sosiaalisen eriarvoisuuden ohella yksilöllistymisen lisääntyminen elämäntavoissa ja toimintatavoissa sekä elämystalous, jolla tarkoitetaan sitä, että palveluihin kytkeytyy elämishakuisuus. (Haltia ym. 2011, Heinonen 2010, Manka & Mäenpää 2010, Elinkeinoelämän keskusliitto 2006.)

Heikkoina signaaleina nähdään esim. downshifting eli kulutuksen vapaaehtoinen vähentäminen, joka pohjautuu toisaalta ilmastonmuutoksen hillintävaatimukseen ja toisaalta talouden taantumiseen ja kotitalouksien säästämistavoitteisiin. Esimerkki mustasta joutsenesta on syksyn 2008 finanssikriisi, joka joissakin maissa johti kotitalouksien äkilliseen ja rajuun velkaantumiseen. (Heinonen 2010.)

Toimintaympäristön kehityssuunnat muokkaavat tulevaisuuden työelämää. Työ edellyttää jatkuvaa oppimista. Työ tietoteknistyy. Yritykset ja palvelujen tuottajat ulkoistavat toimintojaan maan sisällä ja kansainvälisesti. Elinikäisen työpaikan sijasta tehdään useita työkaksoja. Hybridityö eli monialaosaaminen ja moniammatillisuus lisääntyy. Kannettavat taidot eli vuorovaikutustaidot, yhteistyötaidot, itsensä ilmaisemisen taito, kielitaito sekä aika-, teknologia- ja ympäristöosaaminen korostuvat. Työnteon ekologisiin ja eettisiin vaikutuksiin kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota. Osaamisen käsite monipuolistuu ja laajenee; entistä olennaisemmaksi tulee kyky ennakoida oman osaamisen välttämättömiä kehityssuuntia. (Heinonen 2005.)

Millaisina nämä tulevaisuuden merkit näyttäytyvät sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden toimintaympäristöissä? Suomalaisten hyvinvointi on perinteisesti rakentunut pohjoismaisen hyvinvointivaltion ajatukselle. Millaisia ovat hyvinvointivaltion vaihtoehtoiset tulevaisuuskuvat? Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsauksessa (2010) todetaan, että globalisoitunut maailmantalous ja verkostoituminen ovat tehneet toimintaympäristöstä entistä monimutkaisemman ja muutosten ennustettavuus on heikentynyt. Tulevaisuuden Suomessa ihmisten liikkuvuus sekä maan rajojen sisällä että rajojen yli kasvaa ja monikulttuurisuus lisääntyy. Globalisaation myötä kansainvälinen lääketeollisuus ja alan tuotekehitys vaikuttavat Suomen hoitokäytäntöihin ja siten terveydenhuollosta aiheutuviin kustannuksiin. Globalisaatioon liittyy terveydenhuollon näkökulmasta myös ongelmia mm. epidemioiden nopea ja laaja leviäminen. (Elinkeinoelämän Keskusliitto 2006.)

Suomen väestö ikääntyy lähivuosina nopeammin kuin useimmissa muissa maissa. Suurten ikäluokkien vanheneminen aiheuttaa Suomessa rajumman hoivasuhteen muutoksen kuin missään muussa EU-maassa (Hiihimo ym. 2010). Eliniän pidentyminen ja terveiden elinvuosien lisääntyminen on suuri saavutus, mutta vä-

estön ikääntymisen myötä sosiaalimenot tulevat kasvamaan samalla kun hyvinvoinnin rahoitusmahdollisuudet tiukkenevat. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010; FinnSight 2015; Elinkeinoelämän Keskusliitto 2006.) Lisäksi uusi bio- ja geeniteknologia saattavat tuoda vielä uuden hyppäyksenomaisen lisäyksen keskimääräiseen elinikään (Ahlqvist 2003).

Kaikkien sosiaali- ja terveyspalvelujen lähtökohtana pidetään ihmisarvoa, itsensä toteuttamisen mahdollisuutta ja ihmisen oman toimintakyvyn tukemista hänen omassa arjessaan. Kansalaisten valinnanvapaus, tietoisuus omista oikeuksista, ikääntyminen ja liikkuvuus tulevat haastamaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tarjonnan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.) Uudessa sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämisohjelmassa Kaste 2012–2015 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012) on sosiaali- ja terveydenhuollon keskeisimmiksi tavoitteiksi määritelty hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä palvelujen asiakaslähtöisyys. Painopistettä siirretään ongelmien hoidosta fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin aktiiviseen edistämiseen ja ongelmien ehkäisemiseen koko väestössä. Kaste-ohjelman keskeisiä periaatteita ovat osallisuus ja asiakaslähtöisyys. Sosiaali- ja terveyspalveluissa osallisuus ja asiakaslähtöisyys tarkoittavat muun muassa ihmisten kuulemista ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä itseä koskevassa päätöksenteossa ja niiden kehittämisessä. Ihmisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi ja eri ikäisten näkemysten selvittämiseksi on tarpeen ottaa käyttöön yhteisöllisiä työmenetelmiä. Yhteistyö eri toimijoiden, kuten julkisen sektorin, yritysten, järjestöjen ja seurakuntien kesken kaipaa selkiinnyttämistä ja jäntevöittämistä. Kaste-ohjelman toimenpiteillä tuetaan sosiaali- ja terveydenhuollon säädösuudistusten toimeenpanoa.

Edellä mainitut seikat tuovat muutoksia hyvinvoinnin rakenteisiin ja käytäntöihin. Suomen kunta- ja palvelurakenne on murroksessa. Sen kehittymisen myötä palvelujen järjestämisessä tullaan ottamaan käyttöön uusia toimintatapoja ja palveluprosesseja pyritään tehostamaan yli kuntarajojen ja seudullisesti. (Kuntaliitto.) Vuonna 2010 muut kuin julkiset tahot tuottavat noin kolmasosan sosiaalipalveluista. Osuus voi kasvaa noin 40 prosenttiin vuoteen 2015 mennessä. Kolmas sektori ja yritykset vastaavat jo nyt lähes 90-prosenttisesti mielenterveyspalveluista, noin kahdesta kolmasosasta päihdehuollon asumispalveluista ja lastensuojelusta sekä reilusta viidenneksestä vanhustenhuollosta ja kehitysvammahuollosta. Yritykset tuottavat noin 60 prosenttia työterveyshuollon ja 30 prosenttia avoterveydenhuollon palveluista. Osuuden arvioidaan kasvavan noin kymmenellä prosenttiyksiköllä vuoteen 2015. (Hiilamo 2010.) Asiakkaiden oma rahoitusvastuu lisääntyy ja terveyspalveluiden tarjonta monipuolistuu. Uusia itse maksettavia palveluita syntyy liikunta- ja kuntoutuspalveluihin, ja markkinoilla on kysyntää myös terveyttä edistäville elintarvikkeille. (Elinkeinoelämän Keskusliitto 2006.) Palvelurakenteen muutostrendien uhkana on, että palvelukokonaisuuksien pirstoutuminen vaikeuttaa erityisesti moniongelmaisten asiakkaiden palvelujen yhteensovittamista ja heikentää heidän palvelujaan. Yksityisten palveluntuottajien lisääntyminen saattaa heikentää myös ehkäisevää työtä, jos palvelutuotannossa keskitytään vain varsinaisten palvelujen tuottamiseen.

Elinkeinoelämän Keskusliiton visiossa (Elinkeinoelämän Keskusliitto 2006) sosiaali- ja terveysalan sekä kuntoutus- ja liikunta-alan palveluntuottajat verkostoituvat selkeiden ja saumattomien palveluketjujen muodostamiseksi, jolloin yksi toimija ei tuota asiakkaalle kaikkia palveluja. Erilaiset palveluntuottajat ja muut toimijat ovat entistä läheisemmässä yhteistyössä. Verkostoitumista tapahtuu sekä kotimaisella että kansainvälisellä tasolla. Itsensä johtaminen korostuu työyhteisöjen roolin muuttuessa yhä enemmän moniammatillisten tiimien suuntaan. Tiimin jäsenellä on oma vastuualueensa. Siinä hänen odotetaan toimivan itsenäisesti ja tehokkaasti asiakkaan ja yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Työyhteisöissä perinteinen työjohto tulee vähenemään. Esimiesten roolina on sovittaa yhteen erilaiset ydin- ja tukiprosessit ja vastata palveluprosessin sujumisesta.

Tulevaisuuden yhteiskunnassa teknologian kehitys avaa uusia innovaatiomahdollisuuksia, jotka heijastuvat toimintatapoihin, rakenteisiin ja sosiaaliseen käyttäytymiseen. (FinnSight 2015.) Teknologian ja tietovarantojen hyödyntäminen laajentaa sosiaali- ja terveydenhuollon toimintamahdollisuuksia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010). Elinkeinoelämän Keskusliiton selvityksen mukaan (2006) tulevaisuudessa teknologiahyödyt näkyvät esimerkiksi palveluiden ja asiakasdokumenttien hallinnan kehittymisenä sekä itse palveluprosessien parantumisena. Tulevaisuudessakin asiakkaille on tärkeää, että heillä on työntekijöihin henkilökohtainen kontakti, mutta sen rinnalla hyödynnetään uusia ratkaisuja, etä- ja internet-pohjaisia palveluja. Apuvälineteknologian kehittymisen myötä voidaan lisätä asiakkaan tai potilaan turvallisuutta sekä helpottaa arjen sujumista. Terveysteknologian kehitys tulee vaikuttamaan merkittäväällä tavalla terveydenhuollon palveluihin. Biotieteiden ja lääketieteen lähentymisen seurauksena ymmärretään paljon aikaisempaa paremmin ihmiskehon toimintaa solu- ja geenitasolla. Terveydenhuollossa onkin näkyvillä monia teknologiaan liittyviä heikkoja signaaleja. Tällaisia ovat mm. kloonaus eli geenien ja kromosomien kopiointi, geneettinen muuntelu perinnöllisten sairauksien jatkumon katkaisemiseksi ja hyviksi koettujen ominaisuuksien paranteliseksi, geenien säätely eli esimerkiksi kohdennettujen lääkkeiden kehittäminen mm. syövän torjuntaan ja bioyhteensopivien materiaalien kehittäminen, jossa kehitetään orgaanisten eli elävien materiaalien ja epäorgaanisten materiaalien niveltymistä toisiinsa (Ahlqvist 2003).

Suomen kansainvälisesti katsoen suhteellisen pienet terveys- ja hyvinvointierot ovat kasvaneet. Väestöryhmittäinen ja alueellinen eriytyminen uhkaa kasvaa edelleen. Hoivasuhteeseen liittyy olennaisesti alueellinen ulottuvuus. Väestö ikääntyy nopeasti kasvukeskuksissa, joissa samaan aikaan väestö kasvaa muutto liikkeen ja syntyvyyden ansiosta. Harvaan asutuilla seuduilla väestö ikääntyy ja samaan aikaan määrältään pienenee. (Hiilamo ym. 2010.) Esimerkiksi apteekkitoimipisteiden määrä vähenee erityisesti haja-asutusalueilla ja ne korvataan osittain apteekin palvelupisteillä ja sähköisillä palveluilla. (Koulutustyöryhmä 2008.) Maaseudun hoivapalvelujen tulevaisuudesta ollaan huolissaan myös siksi, ettei maaseudun palvelujen tuottaminen näytä kiinnostavan liiketaloudellisin periaattein toimivia yrityksiä. Tulevaisuuden ratkaisuksi tähän on kaavailtu yhteiskunnallisten yritysten merkityksen kasvua, yhteisöllisyyden lisäämistä, kolmannen sektorin suurempaa vastuuta palvelujen tuottamisesta ja myös osuustoimintaa (Pihlaja 2010).

Hoivapalveluiden tuottamiseen liittyy myös työvoiman riittävyyden ongelma. Hoivapalveluita tuottavat työntekijät ovat keskimäärin melko ikääntyneitä, lisäksi edellä kuvattu ikääntymisen alueellottuvuus on havaittavissa myös työntekijöiden kohdalla. Tulevaisuudessa uusia työntekijöitä on mahdollista saada lisäämällä miesten osuutta hoivatyöntekijöistä ja/tai pidentämällä työuria. (Hiilamo ym. 2010.)

Väestöryhmien väliset tuloerot ovat kasvaneet Suomessa. Tulevaisuudessa suurimmassa köyhyysriskissä ovat yksinhuoltaja- ja monilapsiset perheet, pienituloiset yksinasuvat, pitkäaikaistyöttömät, asunnottomat, mielenterveysongelmaiset ja päihteiden väärinkäyttäjät. Erityisesti lapsiköyhyyden lisääntyminen antaa viitteitä jopa köyhyyden ylisukupolvistumisesta, vaikka taloudellisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on Suomessa tutkimusten mukaan ollutkin vähäistä (Hiilamo ym. 2010). Tulevaisuudessa alkoholin ja huumeiden käyttö, ylipaino, dementoivat sairaudet, valtimotaudit, tapaturmat ja väkivalta aiheuttavat merkittäviä terveyden menetyksiä ja muita haittoja (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010). Toisaalta sairauksien ehkäisyyn, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen ja ylläpitoon liittyvät toiminnot korostuvat tulevaisuudessa. Omahoitoon, omakohtaiseen kunnon ylläpitoon, terveellisiin elämäntapoihin ja terveyttä edistävään ravintoon kiinnitetään paljon huomiota. Näihin liittyvä tutkimustoiminta lisääntyy. (Elinkeinoelämän Keskusliitto 2006.)

Ympäristökysymykset tulevat heijastumaan myös sosiaali- ja terveyspolitiikkaan. Ilmastonmuutos, ympäristöongelmat ja luonnonvarojen niukentuminen voivat aiheuttaa terveysuhkia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.)

Hiilamo ym. (2010) hahmottelevat tulevaisuutta koskevassa raportissaan Hyvinvoinnin turvaamisen rajat kolme hyvinvointivaltion skenaariota: hyvinvointivaltion alasajo, hyvinvointivaltion kuihtuminen ja hyvinvointivaltion kehittäminen. Hyvinvointivaltion alasajo merkitsee hoivavastuun siirtämistä kolmannelle sektorille ja kotitalouksille. Alueelliset erot kärjistyvät. Julkisia palveluja tuotetaan lopuksi lähinnä vain niille, joilla ei ole varaa hankkia palveluja yksityisiltä markkinoilta. Yksityisen palvelutuotannon osuus nousee voimakkaasti, ja se työllistää aikaisempaa selvästi suuremman osan työvoimasta. Hyvinvointivaltion kuihtuessa julkiset palvelut pysyvät ennallaan tai heikentyvät jonkin verran. Palvelutaso heikkenee ajan myötä selvästi suhteessa yksityisen sektorin tarjoamiin palveluihin. Alueelliset erot jatkavat kasvuaan. Hyvinvointipalveluiden tuottavuuden kasvu tapahtuu ennen muuta yksityisessä palvelutuotannossa. Hyvinvointivaltion kehittäminen edellyttää julkisten menojen kasvua ja suuntaamista siten, että työllisyysaste nousee ja hyvinvointipalveluiden tuottavuus paranee. Väestön ikääntymisen aiheuttamat kustannuspaineet saadaan hallintaa ja alueelliset erot supistumaan.

4 Ennakointiselvityksen lähestymistavat ja menetelmät

Tässä selvityksessä tarkastellaan sosiaalialan, terveysalan sekä kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeita koskevaa ennakointitietoa vuosilta 2006–2012. Lähestymistavan metodina on kirjallisuuskatsaus.

Kirjallisuuskatsaus on aiemmin tehdyn tutkimuksen tutkimusta. Sen avulla voidaan rakentaa kokonaiskuva tietystä asiakokonaisuudesta tai pyrkiä tunnistamaan ongelmia. Kirjallisuuskatsauksella voidaan tunnistaa, arvioida ja tiivistää tutkijoiden ja käytännön asiantuntijoiden jo julkaistua tutkimusaineistoa. (Salminen 2011.) Koulutustoimikunnat ovat tämän selvityksen toimeksiannossa edellyttäneet, että aineistoina tarkastellaan tutkimusten lisäksi myös näiden alojen tulevaisuuden osaamistarpeita koskevia viranomaislinjauksia, julkaisuja ja raportteja.

Kirjallisuuskatsaus metodina voidaan jakaa kolmeen perustyyppiin: kuvailevaan ja systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sekä meta-analyysiin (Salminen 2011, Flinkman & Salanterä 2007). Kuvaileva eli traditiionaalinen kirjallisuuskatsaus on yleiskatsaus, jossa aineiston valintaa eivät rajaa tarkat metodiset säännöt. Tutkittava ilmiö pystytään kuvaamaan laaja-alaisesti ja tarvittaessa luokittelemaan sen ominaisuuksia. Tutkimuskysymykset voivat olla väljempää kuin systemaattisessa katsauksessa tai meta-analyysissä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sisältää kaksi erilaista orientaatiota, narratiivisen tai integroivan katsauksen. (Salminen 2011.)

Integroivaa kirjallisuuskatsausta käytetään, kun halutaan kuvata tarkasteltavaa ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti. Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen verrattuna integroiva katsaus tarjoaa selvästi laa-

jemman kuvan aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta. Integroiva katsaus ei ole yhtä valikoiva eikä siinä seuloa tutkimusaineistoa yhtä tarkasti kuin systemaattisessa katsauksessa. Integroivaan katsaukseen voidaan hyväksyä erilaisin metodisin lähtökohdin tehdyt tutkimukset ja vaihtelevat kirjallisuuden tyypit analyysin pohjaksi. (Salminen 2011.)

Tämän selvityksen lähestymistapana on integroiva kirjallisuuskatsaus. Heti selvitystyön alkuvaiheessa oli tehtyjen ennakkohakujen perusteella tiedossa, että selvitystyössä joudutaan hyväksymään mukaan analysoitavaksi aineistoksi erilaisten kehittämishankkeiden ja muiden ei-tieteellisten selvitysten tuloksia, koska tieteellisiä tutkimuksia selvitettävästä aiheesta näytti olevan vähän. Integroiva katsaus hyväksyy monipuoliset aineistot analyysin pohjaksi, minkä johdosta menetelmä sopi hyvin tähän selvitystyöhön. Integroivan kirjallisuuskatsauksen prosessi vastaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen vaiheita, mikä osaltaan tuki selvitystyön tulosten luotettavuuden saavuttamista.

Integroivan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ovat (Salminen 2011, Flinkman & Salanterä 2007):

1. tutkimusongelman muotoilu
2. aineiston hankkiminen: kirjallisuushaut
3. aineiston arviointi
4. aineiston analyysi
5. aineiston tulkinta ja tulosten esittäminen.

Tämän katsauksen tutkimuskysymykset muotoiltiin toimeksiannossa asetettujen tavoitteiden pohjalta seuraaviksi:

1. Millaisia sosiaali-, terveys- sekä kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarveselvityksiä on tehty vuodesta 2006?
2. Mitä ovat keskeiset tulevaisuuden osaamistarpeet olemassa olevien ennakointiselvitysten mukaan tarkasteltavilla aloilla?
3. Millaisia osa-alueita ennakointiselvityksissä on käsitelty niukasti tai ei lainkaan?
4. Millaisia ovat tulevaisuuden osaamistarpeiden rajapinnat suhteessa muihin aloihin?
5. Millaisia ovat selvityksissä esille tuodut työelämän yleiset osaamistarpeet?

Analysoitavaksi valittavan aineiston hakutermien eli asiasanojen valinta on keskeinen osa kirjallisuuskatsauksen aineistonhankintaa. Yleisen tason hakutermien käyttö on perusteltua silloin, kun tarkoituksena on koota laajasti tietoa selvitettävästä aiheesta. (Flinkman ja Salanterä 2007.) Katsauksen aiheeseen sopivien hakusanojen löytämiseksi tehtiin alustavia hakuja Googlen, Google Scholarin ja kirjastojen tietokannoista. Koehaun pohjalta hahmoteltiin tarkemmat hakusanat. Haussa käytettiin sekä vapaasanahakua että YSA (yleinen suomalainen asiasanasto) -hakusanoja. Selvityksen hakusanoina käytettiin katkaistuina sanoja:

- osaamistarve, osaaminen, kompetenssi, kvalifikaatio, ammattitaito
- ennakointi, valmistautuminen, varautuminen, tulevaisuus
- terveysala, terveydenhuolto, hoitotyö, hyvinvointi, lääketiede, hammaslääketiede, farmasia (terveysala)
- sosiaaliala, sosiaalihuolto, hyvinvointi, päihdetyö, mielenterveystyö, varhaiskasvatus, vanhustyö (sosiaaliala)
- kuntoutusala, liikunta-ala, hyvinvointi (kuntoutus- ja liikunta-ala)

YSA – hakusanoina käytettiin:

- ennakointi, valmistautuminen, varautuminen, tulevaisuus

- osaaminen, ammattitaito, kompetenssi, kvalifikaatiot
- terveydenhuoltoala, terveydenhuoltohenkilöstö, hyvinvointiala, hoitoala (terveysala)
- sosiaali- ja sosiaalihuoltoala, hyvinvointiala, sosiaali- ja terveysala (sosiaali- ja terveysala)
- kuntoutusala, liikunta-ala, hyvinvointiala (kuntoutus- ja liikunta-ala)

Kirjallisuuskatsauksen aineistohauissa käytettiin myös koulutusammattinimikkeitä hakusanoina asiasanojen testausvaiheessa. Näin kartoitettiin, onko löydettävissä koulutusammattinimikkeisiin perustuvia osaamistarpeiden ennakoitiselvityksiä.

Hankesuunnitelman tarkistusvaiheessa selvitystyö rajattiin kotimaisiin aineistoihin, joten tietohakuja tehtiin vain suomalaisiin tietokantoihin. Haut tehtiin seuraaviin tietokantoihin:

- Leevi (OAMK:n kirjaston kokoelmatietokanta)
- Linda (Yliopistokirjastojen yhteistietokanta)
- Aleks (viitteitä kotimaisten aikakausi- ja sanomalehtien artikkeleista)
- Arto (kotimainen artikkeliviitetietokanta)
- Medic (viitteitä suomalaisista lääke- ja hoitotieteellisistä artikkeleista, kirjoista, väitöskirjoista, opinnäytetöistä ja tutkimuslaitosten raporteista)
- Theseus (ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut verkossa)
- OULA (Oulun yliopiston kirjaston kokoelmatietokanta)
- Tamcat (Tampereen yliopiston kirjaston kokoelmatietokanta)
- DORIA (kansalliskirjaston ylläpitämä julkaisuarkisto, jossa on usean organisaation tuottamaa sisältöä)
- Linnea (Kansalliskirjaston yhteistietokanta)
- Likes (Liikunnan ja kansanterveyden edistämissätiö)

Lisäksi koulutustoimikuntien jäsenet ehdottivat oman alan tutkimuksia hanketyöryhmälle sähköpostitse. Selvitettävän alan kirjallisuutta haettiin myös manuaalisesti lähdeviitteitä läpikäymällä. Kirjallisuuskatsaukseen hyväksyttiin myös alustavissa hauissa Googlesta ja Google Scholarista löytyneet kriteerit täyttävät aineistot.

Metsämuuronen (2005) suosittelee, että kirjallisuuskatsaukseen sisällytettävälle aineistolle määritellään sisäänotto- ja poissulkukriteerit, jotka perustuvat tutkimuskysymyksiin. Integroivan kirjallisuuskatsauksen hyväksymiskriteerit muodostuivat seuraaviksi:

- Aineisto on julkaistu vuosien 2006 ja 2012 välillä.
- Tutkimuksen tai selvityksen tavoite on osaamistarpeiden ennakointi sosiaali-, terveys- tai kuntoutus- ja liikunta-alalla

Poissulkukriteereiksi valittiin seuraavat:

- Artikkelin oli julkaistava ennen vuotta 2006
- Tutkimus tai selvitys arvioi tällä hetkellä työelämässä tarvittavaa osaamista

Kirjallisuuskatsauksen aineistohaut suoritettiin tammi-maaliskuussa 2012.

Hakutulokset analysointiin seuraavalla tavalla (vrt. Hinkka ym. 2006.):

1. Selvitettävää alaa koskevat teokset valikoitiin hakutulosten joukosta teosten nimikkeiden ja tietokannassa käytettyjen asiasanojen perusteella

2. Valitut teokset käytiin läpi ja selvitettiin täyttyvätkö sisäänottokriteerit
3. Matriisin otsikoiden mukaiset tiedot poimittiin teoksista (Liitteet 7-9)
4. Matriisiin kerätyt tiedot analysoitiin sarakkeittain

5 Tulokset

5.1 Ennakointiaineiston tarkastelua

Taulukossa 1 on eritelty tämän selvitystyön kohteena olleet lähdeaineistot väitöskirjoihin, lisensiaatin tutkimuksiin, ammattikorkeakoulujen opinnäytteisiin (ylempi amk-tutkinto), erilaisiin hanke-raportteihin ja muihin julkaisuihin. Taulukosta käy ilmi myös ennakkoinnin valtakunnallisuus tai alueellisuus. Ammattikorkeakoulujen opinnäytteistä tarkasteltavaksi aineistoksi on hyväksytty julkaisuja, jotka ovat olleet osa ammattikorkeakoulun ennakointihankkeita. Useissa julkaisuissa on osaamistarpeiden ennakkoinnin ohella tarkasteltu koulutustarpeiden ennakointia, mitä tuloksia ei ole sisällytetty tähän selvitykseen. Osassa alueellista ennakointia koskevia julkaisuja tulokset näyttivät osaamistarpeiden ennakkoinnin kannalta jäävän pinnallisiksi, mistä syystä ne jätettiin pois lähdeaineistosta. Suurin osa julkaisuista oli tuotettu ennakointihankkeissa (23) tai ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämishankkeissa (16).

Taulukko 1. Tarkasteltujen ennakointiselvitysten erittely.

Lähdeaineisto	Terveysala valtakunnallinen	Terveysala alueellinen	Sosiaaliala valtakunnallinen	Sosiaaliala alueellinen	Kuntoutus- liikunta-ala valtakunnallinen	ja Kuntoutus- ja liikunta- ala alueel- linen	Johtaminen valtakunnallinen	Johtaminen alueellinen
Väitöskirjatyo	1		1				1	
Lisensiaattityo			1					1
Pro Gradu-tyo							1	
Opinnäytetyo, ylempi ammattikorkeakoulu tutkinto	2	1	1		1	1	2	
/ opettajakorkeakoulu								
Hankeena toteutettu selvitystyo ennakoin- timenetelmiä käyttäen	7		9	4	2		1	
Opinnäyte, amk tai ylempi amk;osa ammattikor- keakoulun tutkimus- ja kehittä- mishankkeita		5	2			3		
Työryhmäraportti olemassa olevaan aineistoon ja asiantun- tija- haastatteluihin perustuen	2		4	1	2			
Opinnäytetyo, ammat- tikorkea- koulututkinto	1		1		1			

Taulukossa 2 on eritelty sosiaali-, terveys- sekä kuntoutus- ja liikunta-alan koulutustoimikuntien ennakkoinnin vastuualueella olevat tutkinnot ja niistä tähän selvitykseen sisällytettyjen osaamistarpeiden ennakointijulkaisujen määrä. Eniten ennakointitietoa on löydettävissä sairaanhoitajan, lähihoitajan ja sosionomin osaamistarpeita koskevinä julkaisuina.

Taulukko 2. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan tutkinnot, joista saatavilla laadullista ennakointitietoa.

	Terveysalan koulutus- toimikunta	Sosiaalialan koulutus- toimikunta	Kuntoutus- ja liikunta- alan koulutustoimi- kunta	Johtaminen
Ammatillinen perustutkinto	lähihoitaja (6 kpl) (Liite 5.1)	lähihoitaja (6 kpl) (Liite 5.1)	lähihoitaja (6kpl) (Liite 5.1) liikuntaneuvoja (1 kpl) (Liite 4.4)	
Ammattitutkinto				
Erikoisammattitutkinto				
Ammattikorkeakoulututkinto	sairaanhoitaja (10 kpl) (Liite 3.1) bioanalyttikko (1 kpl) (Liite 3.4) terveydenhoitaja (1 kpl) (Liite 3.2)	sosionomi (10 kpl) (Liite 2.1)	toimintaterapeutti (1 kpl) (Liite 4.3) fysioterapeutti (3 kpl) (Liite 4.1)	
Ammattikorkeakoulututkinto, ylempi amk			jalkaterapeutti (1 kpl) (Liite 4.2)	
Alempi korkeakoulututkinto yliopisto	farmaseutti (1 kpl) (Liite 3.3)			
Ylempi korkeakoulututkinto, yliopisto	proviisori (1 kpl) (Liite 3.3)	yhteiskuntatieteiden maisteri, valtiotieteidenmaisteri, (sosiaalityöntekijän koulutus) (7 kpl) (Liite 2.2)		
Koulutusryhmittäin eritellmän ennakointitieto	sosiaali-, terveys, liikunta- ja hyvinvointialan henkilöstö (3 kpl) (Liite 5.2)	sosiaali-, terveys, liikunta- ja hyvinvointialan henkilöstö (3 kpl) (Liite 5.2)	sosiaali-, terveys, liikunta- ja hyvinvointialan henkilöstö (3 kpl) (Liite 5.2) liikunta-alan henkilöstö (2 kpl) (liite 4.5)	johtohenkilöstö (6 kpl) (Liite 6)

Taulukossa 3 on eritelty sellaiset sosiaali-, terveys- sekä kuntoutus- ja liikunta-alan koulutustoimikuntien ennakkoinnin vastuualueella olevat tutkinnot, joista tässä selvitystyössä ei ole löydetty osaamistarpeiden ennakointiaineistoa.

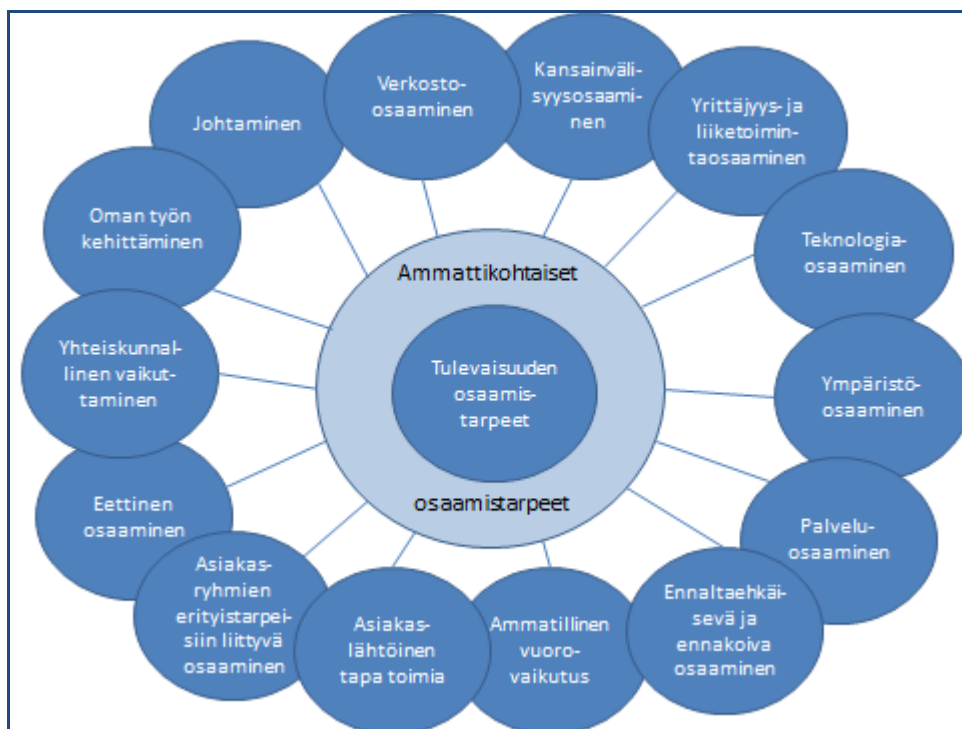
Taulukko 3. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan tutkinnot, joista ei ole saatavilla laadullista ennakkointitietoa

	Terveysalan koulutustoimikunta	Sosiaalialan koulutustoimikunta	Kuntoutus- ja liikunta-alan koulutustoimikunta
Ammatillinen perustutkinto	hammaslaborantti, farma-nomi, lääketeknikko		
Ammattitutkinto	jalkojenhoidon at, kipsausalan at, obduktiopreparaattorin at, optiikkahiojan at, välinehuoltajan at	kehitysvamma-alan at, päihdetyön at	liikunnan at, liikuntapaikkojen hoitajan at, hierojan at, valmentajan at
Erikoisammattitutkinto	kipsimestarin eat, psykiatrisen hoidon eat, välihuoltajan eat	kehitysvamma-alan eat, näkövammaistaitojen ohjaajan eat, puhevammaisten tulkin eat, työvalmennuksen eat, vanhustyön eat	hierojan eat, liikuntapaikkamestarin eat, valmentajan eat
Ammattikorkeakoulututkinto	kättilö, terveydenhoitaja, geronomi, hammasteknikko, suuhygienisti, apuvälineteknikko, optometrismi, röntgenhoitaja		kuntoutuksen ohjaaja, naprapaatti, osteopaatti
Ammattikorkeakoulu Ylempi ammattikorkeakoulututkinto	Hyvinvointiteknologian koulutusohjelma Ikääntyvien ja pitkäaikaispotilaiden hoidon koulutusohjelma Kliinisen asiantuntijan koulutusohjelma Terveystieteiden edistämisen koulutusohjelma Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma	Kuntoutuksen koulutusohjelma Liikunta-alan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma
Ylempi korkeakoulututkinto, yliopisto	ravitsemusterapeutti, hammaslääketieteen lisensiaatti, lääketieteen lisensiaatti		liikuntatieteiden maisteri

5.2 Tulevaisuuden osaamistarpeiden synteesi

Hankesuunnitelmavaiheessa koulutustoimikunnat toivoivat, että selvitystyössä huomioidaan seuraavat yleiset osaamistarpeet: *verkosto-osaaminen, kansainvälisyys, yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen, teknologiaosaaminen, ympäristöosaaminen, palveluosaaminen, yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen sekä johtamisosaaminen* kohdealoilla. Nämä yleiset osaamistarpeet osoittautuivat tulevaisuuden osaamistarpeiksi myös selvitystyön aineistossa. Toimintaympäristöstä riippuen osaamistarpeiden painotukset vaihtelivat. Eroja syntyi mm. siitä, oliko tarkastelunäkökulmana julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin toiminnassa tarvittava osaaminen. Esimerkiksi liikunta-alalla verkosto-osaaminen seuratoiminnassa ja yleensä kolmannella sektorilla edellytti yhteistyöosaamista ns. ruohonjuuritasolla, kun taas yrityksissä puhuttiin poikkihallinnollisesta ja kansainvälisestä verkostoitumisesta.

Yleisten osaamistarpeiden lisäksi selvitysaineistosta nousi tulevaisuuden osaamistarpeiksi *ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen, ammatillinen vuorovaikutus, asiakaslähtöinen tapa toimia, asiakasryhmien erityistarpeiden ymmärtäminen, eettinen osaaminen, oman työn kehittämisosaaminen ja ammattikohtainen osaaminen*, jolla tässä tarkoitetaan eri ammatteihin liittyvän substanssiosaamisen sisältöä. Kuviossa 2 on yhteenveto sosiaali-, terveys- sekä kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeista.

Kuvio 3. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet

Verkosto-osaamista kirjallisuuskatsausaineistossa kuvattiin moniammatillisuus-, yhteistyöverkosto-, tiimi- ja verkosto-osaamisena sekä viestintäosaamisena tai kolmannen sektorin tuntemuksena. Moniammatillisen

yhteistyön osaaminen oli yleinen tulevaisuuden osaamistarve, mutta sen sisältöä ei tarkemmin juurikaan eritelty. *Kansainvälisyysosaamista* oli aineistossa määritelty niukasti ilmaisulla kulttuurienvälinen osaaminen, monikulttuurisuus, kaksi- ja monikielisyyteen liittyvä osaaminen tai kulttuurien tuntemus. Kansainvälisyysosaaminen kaipaa selvitystä siitä, mitä käsite tulevaisuuden osaamistarpeena merkitsee. *Yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen nähtiin aineistossa monitasoisesti*: sisäisenä yrittäjyytenä, itsensä johtamistaitona ja kykynä itsenäiseen työhön sekä toisaalta ymmärryksenä yrittäjyydestä, yksityissektorilla toimimisesta, oman toiminnan taloudellisista vaikutuksista ja kustannustehokkuudesta. Lisäksi yrittäjyys ja liiketoimintaosaamista kuvattiin innovointi-, liiketoiminta- ja tuotteistamisosaamisena sekä oman osaamisen esille tuomisena, markkinointina. Selvitysaineistossa *teknologia- ja ympäristöosaaminen* kuvattiin suppeasti. Teknologiaosaaminen oli tietotekniikan, kommunikaatio- ja hyvinvointiteknologian käytön osaamista tai esim. telemediisiin käytön osaamista. Ympäristöosaaminen oli lyhyesti kestävästä kehitystä edistävää osaamista tai ekologista tietoisuutta. Selvitystyöstä käy ilmi, että teknologia- ja ympäristöosaaminen tulisi määritellä selkeämmin. *Palveluosaaminen* kuvattiin aineistossa sosiaali- ja terveysalan palvelu- ja toimintajärjestelmän kokonaisuuden, palvelujärjestelmän ja palvelu- ja asiakasprosessien tuntemisena sekä asiakkaan palveluohjausosaamisena. *Yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen näkyi joko rakenteellisena työnä, yhteiskunnallisten muutosten seuraamisena ja niihin reagoimisena tai hoidon laatuun vaikuttamisena* kertomalla asiakasryhmien tarpeista organisaation tai yhteiskunnan tasolla. *Johtamisosaaminen kohdealoilla* kuvattiin ammatillisella toisella asteella kykynä itsenäiseen työskentelyyn ja esimies- ja alaistaitojen perusteiden tuntemisena, ammattikorkeakoulutuksessa niiden lisäksi työnjohdollisina tehtävinä kuten koordinoititehtävät, työtiimin tai työparin johtajuustehtävät ja työnjako. (Ks. Liitteet 2.1-6.)

Ennaltaehkäisevää ja ennakoivaa toimintaa kuvaa kansansairauksien, syrjäytymisen ja mielenterveysongelmien ehkäiseminen, varhainen puuttuminen ja puheeksi ottaminen sekä ravitsemukseen, terveysliikuntaan ja liikkumiseen sekä työhyvinvointiin liittyvä osaaminen. Työhyvinvointiin liittyvä osaaminen on muutoksen sietokykyä ja muutosvalmiutta, työyhteisön tukemista, työssäjaksamista ja työyhteisöjen pelisääntöjen tuntemista. Ennakoiva toiminta on myös turvallisuusosaamista: infektio- ja ergonomiatietoutta, fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta sekä väkivallan uhan tunnistamista. *Asiakslähtöinen tapa toimia* on asiakkaan tilanteen ymmärtämistä, asiakkaan tarpeiden kartoitusta ja asiakasryhmien heterogeenisuuden huomioimista. *Asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen* edellyttää erityisosaamista eri asiakasryhmien kanssa toimittaessa ja erilaisissa toimintaympäristöissä toimimisesta. (vrt. Haltia ym. 2011, ks. Liitteet 2.1-6.)

Tulevaisuuden osaamistarpeena *ammattillinen vuorovaikutus* kuvataan selvitysaineistossa asiakaspalvelutaitoina sekä dialogisina vuorovaikutus- ja ohjaustaitoina. Ammatillisessa vuorovaikutuksessa hyödynnetään kommunikaatioteknologiaa, toimitaan hoito-, hoiva- ja kasvatuskumppanuuden periaatteella asiakastyössä, moniammatillisessa tiimissä ja verkostoissa. *Eettinen osaaminen* on selvitysaineiston mukaan tasa-arvoista ja oikeudenmukaista toimintaa, asiakasta kunnioittavaa kohtelua, asiakkaan yksityisyyden säilyttämistä ja tietosuojan varmistavaa osaamista sekä eettisesti kestävästä päätöksentekoa. *Oman työn kehittämisaaminen* nähtiin selvitysaineistossa projekti-, reflektointi- ja näyttöön perustuvana osaamisena. Sitä kuvattiin myös muutoksen hallinnan, päätöksenteon ja tutkimuksellisen työotteen osaamisena. Ammattikohtaiset osaamistarpeet käyvät ilmi ammattikohtaisista liitetaulukoista (ks. liitteet 2.1-6).

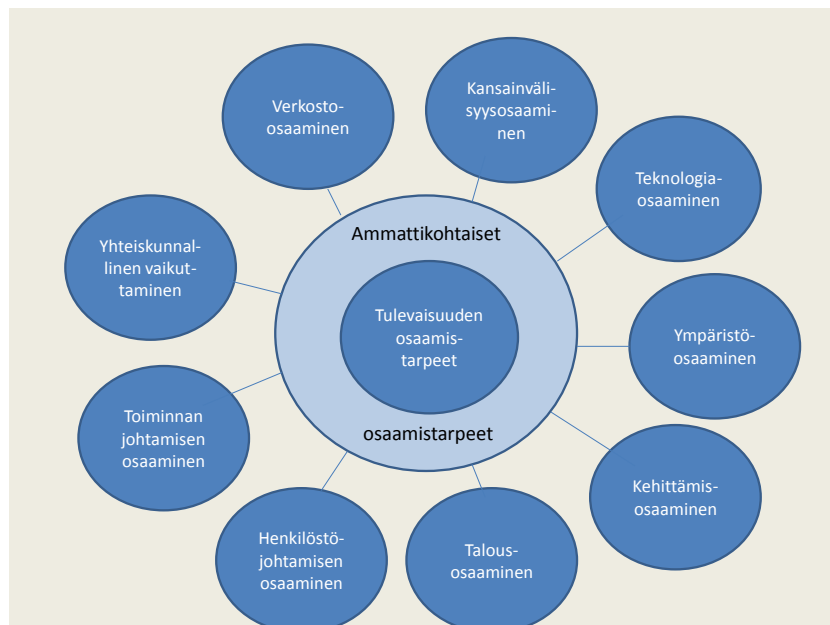
Analysoiduissa ennakoitiselvityksissä tulevaisuuden toimintaympäristön kuvaus toi esille osaamistarpeisiin vaikuttavia muutoksia. Tulevaisuuden toimintaympäristöä oli selvityksissä kuvattu vaihtelevasti, joissakin laajasti ja toisissa toisaalta varsin suppeasti. Tulevaisuuden teemoina nousivat esille ennaltaehkäisevän työn, terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen, lapsi- ja perhetyön, syrjäytymisen ehkäisemisen ja osallisuus-

den vahvistamisen, mielenterveyden edistämisen ja päihteiden käytön vähentämisen sekä ikääntyvien ja ikääntyneiden kanssa tehtävään työhön liittyvät erityisvaatimukset. Aineistoissa peräänkuulutettiin sekä laaja-alaista että erikoistuneempaa osaamista. Ennakoinnin aikahorisontin ollessa lyhyt keskityttiin erikoistuneemman osaamisen tarpeisiin ja vastaavasti pidemmän aikahorisontin ennakoitiselvityksissä korostettiin laaja-alaisemman osaamisen tarpeita.

Johtamisosaaminen

Selvitystehtävän antaneet koulutustoimikunnat määrittivät yhdeksi synteessissä huomioitavaksi selvitystyön kohteeksi johtamisosaamisen. Sosiaali- ja terveysalan johtamista koskevia ennakoitiselvityksiä löytyi aineistohaussa analysoitavaksi yhteensä 6. Näissä johtamisosaamista tarkasteltiin yhtä selvitystä lukuun ottamatta (Saario 2007, näkökulmana hoitotyön johtamisosaaminen) ilman koulutusryhmittäistä erittelyä alan johtamisen yleisinä osaamistarpeina.

Johtamisosaamisen tulevaisuuden tarpeet näyttäytyvät hieman erilaisina suhteessa johtamisen eri tasoihin. Johtamistyötä tehdään neljällä eri tasolla: vaikuttavalla, näkyvällä, tulkinnan ja toiminnan tasolla. Vaikuttavalla tasolla on kysymys poliittisesta johtamisesta, alueellisen, kansainvälisen ja EU-politiikan tuntemisesta. Näkyvällä tasolla johtamisen rakenteet ja käytännöt tuovat esille henkilöstön sitoutumista työhön. Näkyvällä tasolla johtaminen lähi-, keski- ja ylimmän johdon tasolla tulee erityisesti esille. Tulkinnan tasolla kysytään, miten johtaminen organisaatiossa ylipäätään ymmärretään. Toiminnan tasolla korostuvat osaamisen ja kehittämisen kysymykset, mm. kokemus- ja tutkimustiedon yhdistäminen sosiaali- ja terveystieteisiin tavoitteisiin. (Lammintakanen & Rissanen 2011.). Ennakointiselvityksiin perustuva johtamisosaamisen synteesi on esitetty kuviossa 4 Lammintakanen & Rissanen mallia mukaillen, mutta yksityiskohtaisemmin. Kuviossa on huomioitu myös tämän selvitystehtävän toimeksiannon mukaisten yleisten osaamistarpeiden näkyvyys tulevaisuudessa.

Kuvio 4. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan johtamisen tulevaisuuden osaamistarpeet

Toiminnanjohtamisen osaaminen oli selvityksen mukaan mm. organisointitaitoja, ongelmanratkaisutaitoja, uusien toimintatapojen käynnistämisen ja ohjaamisen taitoja sekä arviointi- ja johtopäätöksentekotaitoja ja muutoskykyisyyttä. *Henkilöstöjohtamisen osaaminen* kuvattiin aineistoissa osaamisen johtamisena, henkilökunnan motivoimisena ja tukemisena, delegointikykyä, taitona antaa palautetta, vuorovaikutus- ja ristiriitojen käsittelytaitoina. *Talousosaaminen* näkyi markkinatuntemuksena, strategiaosaamisena, toimialan ansaintalogiikan ja liiketoimintaprosessin ymmärtämisenä. Lisäksi talousosaamista kuvattiin analyyttisinä taitoina, kykyä hallita oman alan juridisia kysymyksiä, tuloksellisuuden arviointikykyä, talouden ja raporttien tulkintataitoina sekä kustannustietoisuus ja –laskentataitoina. *Kehittämisoosaaminen* oli tutkimuksenteke-, tieteellisen tiedon soveltamis- ja projektin johtamistaitoja. *Ympäristöosaaminen* mainittiin selvityksen aineistossa lyhyesti ekologisenä tietoisuutena. *Teknologiaosaaminen* kuvattiin tietojärjestelmien hyödyntämisenä, tietokoneiden ja -tekniikan sekä viestintäteknologian hallintana. *Kansainvälisyysosaaminen* korostui aineistossa. Se oli monikulttuurisuus- ja kansainvälisyystaitoja, hyvää kielitaitoa, kykyä hallinta EU:n byrokratian prosesseja, globaalia ajattelua sekä kansainvälisen kehityksen ja kansallisen terveydenhuoltopolitiikan seuraamista ja tuntemista. *Verkosto-osaaminen* kuvattiin yhteistyökykyä, verkostojohtamisena, verkostoituneen liiketoiminnan osaamisena sekä verkostojen luomisena, hyödyntämisenä ja niiden hallintana. *Yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen* näkyi aineistossa mainintana yhteiskuntatietoisuudesta ja terveyspolitiikan hallinnasta. (Liite 6.)

6 Koulutuksen kehittämistä koskevia ehdotuksia lähdeaineistossa ja rajapintojen tarkastelua

Lähdeaineistossa tuli esille esityksiä nykyisten tutkintojen sisällön kehittämisestä ja tarpeista kokonaan uusiin koulutuksiin tulevaisuuden osaamistarpeiden huomioimiseksi. Ehdotukset liittyivät erityisesti lapsi- ja perhetyön, mielenterveys- ja päihdetyön sekä vanhustyön osaamistarpeisiin ja monikulttuurisuusosaamiseen.

Vuosina 2011–2013 toteutetaan työ- ja elinkeinoministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyönä käynnistetty kehittämishanke, jossa koulutetaan ns. hoiva-avustajia sosiaali- ja terveysalan avustaviin tehtäviin ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden palveluihin. Koulutus muodostuu kahdesta sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon osasta ja yhdestä valinnaisesta tutkinnon osasta. Kehittämishankkeen perusteella päätetään jatkotoimista viimeistään vuonna 2013. (Hyvä 2009–2011, 2011.) Hoiva-avustajakoulutuksen aloittamista on suositeltu myös SOTE-ENNAKOINTI –hankkeen tuloksena (Vesterinen 2011). VOSE-projektin loppuraportissa (Backman ym. 2011) on katsottu, että varhaiskasvatukseen tarvitaan erilaisia avustajia ja päiväkotiapulaisia, joilla on lyhyempi koulutus; raportissa esitetään päiväkotiapulaisen koulutuksen aloittamista. Jos sosiaali- ja terveysalalle syntyy avustavissa tehtävissä toimivien työntekijöiden ammattikunta, tämä aiheuttanee muutoksia esimerkiksi lähihoitajan työn sisältöön.

Lähihoitajakoulutusta on esitetty uudistettavaksi siten, että koulutukseen sisällytetään oma suuntautumisvaihtoehto varhaiskasvatusikäisten lasten parissa toimiville (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, Sosiaali- ja

terveysministeriö 2007a, Vesterinen 2011). VOSE-projektin loppuraportin (Backman ym. 2011) mukaan lasten päivähoiton erikoisammattitutkinto tarjoaisi lähihoitajille tarvittavat jatkokoulutusmahdollisuudet.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta (Varhaiskasvatus vuoteen 2020, 2007) on esittänyt varhaiskasvatuksen johtamiskoulutusta ja monikulttuurisuusosion sisällyttämistä pakollisena kaikkiin peruskoulutuksiin.

Sosiaali- ja terveysministeriön Mieli 2009-työryhmä on raportissaan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009) esittänyt, että mielenterveys- ja päihdetyön opetusta tulee lisätä niin lääkäreiden kuin muiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden perustutkinnoissa. Kaikkialla sosiaali- ja terveydenhuollon alueella työntekijöillä tulee olla perusvalmiudet tunnistaa ja ottaa puheeksi mielenterveys- ja päihdeongelmat. Nykyistä näyttötutkintona toteutettavaa päihdetyön ammattitutkintoa tulee laajentaa siten, että syntyy mielenterveys- ja päihdetyön ammattitutkinto, joka tukisi muun muassa mielenterveys- ja päihdekuntoutujien osallistumista kokemusasiantuntijoina palvelujen suunnitteluun, arviointiin ja toteutukseen.

Päihdeongelmien ehkäisyn ja hoidon koulutuksen kehittämistyöryhmä on mietinnössään (2007) todennut, että päihdetyön perusosaamista tulee vahvistaa kaikilla koulutusasteilla ja kaikilla soveltuvilla koulutusaloilla, kuten sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla, diakonia-alalla, nuorisosalalla, kasvatusalalla ja poliisin ammatissa. Tarvitaan osaamista ottaa puheeksi päihteiden käyttö ja päihdeongelmat, asiantuntemusta oikean tiedon, avun ja tuen antamiseksi oman ammattikuvan puitteissa sekä taitoa ohjata tarvittaessa eteenpäin palvelujärjestelmässä.

Sosiaalialan korkeakoulutuksen suuntaa linjannut opetusministeriön työryhmä on raportissaan (2007) esittänyt, että tulevaisuuden ikäpolitiikan toteuttamiseksi tarvitaan aidosti monialaista sosiaali- ja terveysalan, tieto- ja hyvinvointiteknologista, liiketoiminta-, kulttuuri- ja liikunta-alan osaamista yhdistävää vanhustyön koulutusta. Seniori- ja vanhustyössä tarvitaan monialaista erityisosaamista, mutta myös asiantuntijoita, jotka hallitsevan vanhustyön kokonaisuuden laajasti. Työryhmä esittää, että seniori- ja vanhustyön työvoima- ja osaamistarpeisiin vastaamiseksi rakennetaan ammattikorkeakouluihin ammattikorkeakoulututkintoon johtava, aidosti monialainen vanhustyön koulutusohjelma. Nykyinen geronomikoulutus antaa tähän hyviä lähtökohtia, mutta tavoitteena tulee olla laajasti myös hyvinvointisektorin ulkopuolella olevia toimintoja ja palveluja hyödyntävä ohjausorientaatio. Laaja-alaisen osaamisen ohella koulutuksen tulee antaa valmiuksia myös monialaisen seniori- ja vanhustyön suunnittelu-, johtamis- ja kehittämistehtäviin ja yrittäjänä toimimiseen.

Paakkonen (2008) toteaa väitöskirjassaan, että tulevaisuudessa on otettava harkittavaksi joidenkin, nykyisin vain lääkäreiden toimenkuvaan kuuluvien, toimenpiteiden siirtäminen jossain määrin sairaanhoitajien hoitettavaksi. Väitöskirjan tulosten mukaan on hyvin todennäköisenä, että erikoissairaanhoidon päivystykset tulevat edelleen keskittymään yhä harvempiin keskuksiin. Tämä puolestaan saattaa asettaa jäljelle jääviin päivystyksiin yhä enemmän vaatimuksia potilaslajittelun ja hoidon tarpeen arvioinnin onnistumiselle. Sairaanhoitajien itsenäisten vastaanottojen arvioitiin toteutuvan vuoteen 2020 mennessä. Tehtäväsiirtoja on kokeiltu ja tullaan tekemään lääkäreiltä fysioterapeuteille. Esimerkiksi fysioterapeutin on luontevaa tutkia selkäpotilas alan ammattikohtaisen osaamisen perusteella. (Lehtikunnas & Virolainen 2011.)

SOTE-ENNAKOINTI –hankkeen loppuraportissa (Vesterinen 2011) esitetään, että sosionomien koulutukseen tarvitaan myös terveystalvuluosaamista pitkäaikaissairaiden hoitomallista, mielenterveys- ja päihdepalveluista tai vanhusten sairauksista. Samalla tavoin terveystalvulujen henkilöstö tarvitsee perusosaamista sosiaalipalvelujen ennalta ehkäisevästä työstä (mm. lastensuojelu) ja varhaisesta puuttumisesta, joissa vastuu jakaantuu laajalle toimijajoukolle. Eri ennakoitiselvitysten valossa kysymys tulevaisuuden osaamisen sisäl-

löstä näyttäisi vaativan lisäselvitystä. Saari ja Viinamäki (2010) ovat tehneet yhteenvetoa sosionomien osaamistarpeita tarkastelleista ennakoitiselvityksistä ja toteavat artikkelissaan olevan tarvetta niin sosiaalialan kuin muidenkin ns. hyvinvointityöammattien sisältöjen täsmentämiseen määrittelemällä nykyistä selkeämmin kullakin ammattinimikkeellä palkattavan työntekijän työnkuva suhteessa muilla ammattinimikkeillä palkattavien työntekijöiden työnkuviin ja ammattilaisten tekemän työn suhde suhteessa ei-ammattilaisina toimivien tekemään työhön. Sosionomin osaamista ajatellen he pitävät aiheellisena pohtia tarkemmin myös sitä, miten eri intressitahojen käytännön toiminta suhteutuu vaatimuksiin sosiaalisen puolistamisesta ja sosionomien (AMK ja ylempi AMK) aseman selkiyttämistä ja vahvistamisesta hyvinvointityötä tekevinä sosiaalialan ammattilaisina. Lauttamäki ja Hietanen (2006) pitävät sosiaali- ja terveydenhuollon ennakoitihankkeen loppuraportissa tärkeänä mm. varhaiskasvatuksen ja sosiaalityön rajapinnan kehittämistä ja ylipäättään sosiaali- ja terveysalojen välisen yhteistyön ja ymmärryksen ja alojen osaamisen välisen keskinäisen arvostuksen kehittämistä. Em. raportin mukaan sosiaali- ja terveysalan asiantuntijat katsovat alan tulevaisuuden sisältävän muun muassa medikalisoitumista, juridisoitumista, syvenevää erikoistumista sekä palvelujen tuottavuuden ja vaikuttavuuden kasvua. (ks. myös Vaininen 2011, Sipilä 2011.)

TUTKE-hankkeen Ammatillisen koulutusjärjestelmän kehittäminen –tutkimuksessa (Haltia ym. 2011) on hyvinvointiklusterin tutkintorakennetta koskien todettu, että vanhusväestön osuuden kasvaessa vanhuksien parissa tehtävä työ edellyttää monenlaista osaamista, mistä syystä esitetään uudeksi tutkinnoksi vanhustyön ammattitutkintoa. Ikääntyvän väestönosan kasvaminen nostaa esille kysymyksen siitä, tulisiko ikääntyvien palvelutarpeita tarkastella uudelleen muidenkin kuin sosiaali- ja terveysalan tutkintojen tasolla. Ikääntyvien vapaa-ajanohjaukselle ajatellaan olevan tarvetta enenevässä määrin tulevaisuudessa. Nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksen perustutkinto esitetään muutettavaksi vapaa-ajanohjauksen perustutkinnoksi, joka jakautuisi nuorison ja aikuisten tai ikääntyvien vapaa-ajanohjauksen koulutusohjelmiin.

TUTKE-raportissa (Haltia ym. 2011) lääkealan perustutkinnon todetaan tuottavan kapean osaamisalueen ja esitetään sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon liitettäväksi lääkeala yhdeksi koulutusohjelmaksi/osaamisalaksi samalla kun lääkealan perustutkinto poistuu tutkintorakenteesta. Lääkealan perusopinnot jälkeen olisi mahdollista edetä lääkealan ammattitutkintoon, mitä esitetään perustettavaksi.

Lapsi- ja perhetyön perustutkinto nähdään tulevaisuuden kannalta tärkeänä tutkintona, mutta vahvasti kristilliseen arvopohjaan kiinnittyneenä. Lapsi- ja perhetyön perustutkintoa esitetään uudistettavaksi siten, että yhteisen perusjakson jälkeen opiskelija valitsee joko kristillisen kasvatuksen tai yleisen suuntautumisvaihtoehdon (Haltia ym. 2011).

Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla –ohjelman (2008) mukaan tavoitteena on kouluttaa liikunta-alan ja lähialojen ammatilliselta perus- ja korkea-asteelta laadullisesti ja määrällisesti riittävästi osaavaa henkilökuntaa painottaen terveyttä edistävän liikunnan valmiuksia sekä eettisten toimintatapojen valtavirtaistamista keskeisiin koulutuskokonaisuuksiin. Liikunnan ammattitutkintoon valmentavassa koulutuksessa aikuisliikunnan osaamisalueella lisätään valmiuksia työliikunnan kehittämiseen ja toteuttamiseen. Myöhemmin on harkittava erillisen ammattitutkinnon perustamista työliikunnan tehtäviin. Sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon (lähihoitaja) johtavaan koulutukseen sisällytetään asiakastyössä tarvittavia terveyttä edistävän liikunnan neuvonta- ym. valmiuksia. Liikunta-alan ammattikorkeakoulukoulutuksessa panostetaan työelämävastaavuuden jatkuvaan kehittämiseen sekä liikunta-alan työelämässä tapahtuvien muutosten ennakointiin. Erityisesti terveysliikunnan, liikuntajohtamisen, -talouden, -markkinoinnin, -yrittäjyyden ja -viestinnän koulutusta kehitetään. (Opetusministeriö 2008a.)

Lisäksi tulisi perehtyä työturvallisuuteen sekä omaan työ- ja toimintakykyyn liittyviin kysymyksiin nykyistä enemmän. Sosiaali- ja terveystoimen henkilöstö päiväkodeissa, neuvoloissa, terveyskeskuksissa, kotipalvelutoiminnassa, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollossa, työterveyshuollossa ja erilaisissa laitoksissa tarvitsee täydennyskoulutusta liikunnan terveysvaikutusten ymmärtämisessä sekä terveystoiminnan ja ravitsemuksen neuvonnassa ja ohjauksessa. Nämä otetaan painopisteiksi sosiaali- ja terveysalan lakisääteisessä täydennyskoulutuksessa. Kansalaistoimintaan osallistuvien osaamista ohjaus- ja valmennustoiminnassa voidaan vahvistaa ennen kaikkea koulutuksella, jossa korostetaan liikuntatietojen ja -taitojen lisäksi eettisesti kestäviä toimintakäytäntöjä ja laaja-alaista hyvinvointiosaamista. (Opetusministeriö 2008a.)

Liikunta-alan ja muiden alojen koulutusten väliltä voi hakea yhteyksiä. Esimerkiksi yrittäjätutkintoa olisi mahdollista kokeilla pilottina luovien alojen yrittäjätutkintotoiminnan yhteydessä. Tuottaja- ja manageriosaamista tulee lisätä liikunnan ja elämysten osa-alueilla tuottajatoiminnan kehittämiseksi. Opetusministeriön tulisi edistää liikunta- ja elämystapahtuma-tuottajakoulutusta kulttuurituottajakoulutuksen tapaan. (Diges ry 2008)

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tämän selvitystyön menetelmänä oli integroiva kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsaukseen hyväksyttiin erilaisin metodisin lähtökohdin tehdyt tutkimukset ja vaihtelevat kirjallisuuden tyypit analyysin pohjaksi. Yhteensä analyysiin hyväksyttiin 54 raporttia. Tulevaisuuden osaamistarpeiden selvityksiä ei löytynyt terveysalan eikä kuntoutus- ja liikunta-alan yliopistotasoisista tutkinnoista eikä kohdealojen ammatti- ja erikoisammattitutkinnoista. Ammatillista perustutkinnoista hammaslaborantin, farmanomin ja lääketeknikon tulevaisuudessa tarvittava osaaminen näytti kirjallisuuskatsauksen mukaan olevan selvittämättä, sen sijaan lähihoitajan ja liikuntaneuvojan tulevaisuuden osaamistarpeista oli ennakoititietoa. Ammattikorkeakoulututkinnoista fysioterapeutin, sosionomin ja sairaanhoitajan tulevaisuuden osaamisesta oli löydettävissä ennakoititietoa, tosin sairaanhoitajan osaamisesta lähinnä erikoissairanhoidossa vaadittavasta osaamisesta. Muiden ammattikorkeakoulututkimintojen osalta ennakoititietoa ei ollut saatavissa tai ennakoititieto perustui yhteen suppeaan selvitykseen osaamisesta. Tämän selvitystyön perusteella voi todeta, että laaja-alaista osaamista kuvaavaa ennakoititietoa kohdealojen osaamisesta on hyvin saatavilla, mutta osa osaamistarpeista vaatii sisällöllisesti syvempää tarkastelua.

Verkosto-osaamista kirjallisuuskatsausaineistossa kuvattiin moniammatillisuus-, yhteistyöverkosto-, tiimi- ja verkosto-osaamisena sekä viestintäosaamisena tai kolmannen sektorin tuntemuksena. Palveluosaamista kuvattiin aineistossa sosiaali- ja terveysalan palvelu- ja toimintajärjestelmän kokonaisuuden, palvelujärjestelmän ja palvelu- ja asiakasprosessien tuntemisena sekä asiakkaan palveluohjausosaamisena.

Kansainvälisyysosaamisen sisältöä oli aineistossa määritelty niukasti ilmaisuilla kulttuurienvälinen osaaminen, monikulttuurisuus, kaksi- ja monikielisyteen liittyvä osaaminen tai kulttuurien tuntemus. Kansainvälisyysosaaminen kaipaa selvitystä siitä, mitä käsite tulevaisuuden osaamistarpeena sisällöllisesti merkitsee.

Selvityksaineistossa teknologia- ja ympäristöosaaminen kuvattiin suppeasti. Teknologiaosaaminen oli tietotekniikan, kommunikaatio- ja hyvinvointiteknologian käytön osaamista tai esimerkiksi telemediisiin käytön osaamista. Ympäristöosaaminen oli lyhyesti kestävästä kehitystä edistävää osaamista tai ekologista tietoisuutta. (Liitteet 2.1-6.) Selvitystyöstä käy ilmi, että teknologia- ja ympäristöosaaminen tulisi määritellä selkeämmin.

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen näkyi joko rakenteellisena työnä, yhteiskunnallisten muutosten seuraamisena ja niihin reagoimisena tai hoidon laatuun vaikuttamisena kertomalla asiakasryhmien tarpeista organisaation tai yhteiskunnan tasolla. Sosiaalityöntekijän tulevaisuuden osaamistarpeissa yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen korostui hyvin vahvasti.

Tulevaisuuden teemoina nousivat esille ennaltaehkäisevän työn, terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen, lapsi- ja perhetyön, syrjäytymisen ehkäisemisen ja osallisuuden vahvistamisen, mielenterveyden edistämisen ja päihteiden käytön vähentämisen sekä ikääntyvien ja ikääntyneiden kanssa tehtävään työhön liittyvät erityisosaamisen tarpeet eri ammateissa ja moniammatillisen yhteistyön toteuttamisessa.

Lähteet

Kirjallisuuskatsauksessa käytetyt lähteet

Backman, H., Englund, K., Nordström, A. 2011. Lapsissa on tulevaisuus Päivähoitoon sekä lapsi- ja perheytyöhön liittyviä tulevaisuuden skenaarioita ja osaamistarpeita. VOSE-projektin pilottiryhmän tulokset. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:22.

Borgman, M. 2006. Sosionomit AMK 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, M., Borgman, M., Kemppainen, T., Mäntysaari, M. & Pohjola A. (toim.). Sosiaalialan osaajat 2015. Jyväskylän yliopisto, Lapin yliopisto, Opetusministeriö, Euroopan sosiaalirahasto, Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kuntaliitto. s.157-229.

Diges ry. 2008. Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys -loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön SILE-hanke, Opetusministeriö, Suomen Urheiluopisto, Jyväskylän seudun kehittämissyhtiö Jykes Oy ja Suomen Liikunta ja Urheilu SLU ry. Luovien alojen kehittämissyhteistyö, Diges ry .

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2006. Palvelut 2020 –Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa. Loppuraportti.

Johtamistaidon opisto. 2010. Ennakointiselvitys yksityisen sosiaali- ja terveysalan tulevaisuuden osaamis- ja johtamishaasteista. Johtamistaidon opisto, JTO ry.

Etelä-Savon ennakointityöryhmä. 2007. Tulevaisuuden työelämä- ja osaamistarpeet sosiaali- ja terveysalalla. Ammatillisen osaamisen kehittämisen alueellinen verkostomalli –(AMOK) hanke.

Hakala, R., Tahvanainen, S., Ikonen, T. & Siro, A. 2011. Osaava lähihoitaja 2020: sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutuksen kehittämissstrategia. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:6.

Haltia, P-M., Ilola, H., Nyyssölä, N., Roisko, H. & Sallinen, S. 2011. Ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittäminen. Koordinoiva hanke ja klusteritutkimukset. Loppuraportti. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:1.

Heikka, H. 2008. Sosiaali- ja terveysjohtajan työn sisältö ja kompetenssit. Oulun yliopisto. Lääketieteellinen tiedekunta. Terveystieteiden laitos, Terveystieteiden tutkimuskeskus. Väitöskirja.

Härkönen, A. 2008. Hyvinvointi-, matkailu- ja vilja-alojen osaamistarpeet Päijät-Hämeessä. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja C Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut, osa 39. Lahden ammattikorkeakoulu.

Johansson, S. 2011. Tulevaisuuden osaaminen Neuro -toimialueella. Teoksessa Nygren, P. & Nurminen, R. (toim.) Tulevaisuuden osaaminen Turun sairaanhoitopiirissä. Raportteja 114. Turun ammattikorkeakoulu. s. 53-57.

Kananoja, A. 2007. Sosiaalityön tulevaisuuden innovaatiot. Teoksessa Laitinen, M. & Kemppainen, T. (toim.). Tutkiva sosiaalityö. Näkökulmia tulevaisuuteen ja innovaatioihin. Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura. s. 29-41.

- Kantola, M. 2010. Jalkaterapian koulutusohjelman harjoittelun kehittämistyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu, Jalkaterapeutti ylempi AMK. Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen.
- Kemppainen, T. 2006. Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, M., Borgman, M., Kemppainen, T., Mäntysaari, M. & Pohjola A. (toim.). Sosiaalialan osaajat 2015. Jyväskylän yliopisto, Lapin yliopisto, Opetusministeriö, Euroopan sosiaalirahasto, Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kuntaliitto. s.230-284.
- Kiviniitty, N. 2010. Kirurgisen sairaanhoitajan tulevaisuuden työnkuva ja osaamisvaatimukset. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Koivisto, V. & Mäkinen, S. 2010. BSC -aakkoset johtajuuteen. Johtamisen haasteet nykyhetkestä tulevaisuuteen BSC:n näkökulmien kautta tarkasteltuna. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma. Ylempi amk-tutkinto. Opinnäytetyö.
- Koskinen, A-M. & Laibert, P. 2011. Lähihoitaja tulevaisuuden hoitotyön osaajana. Teoksessa Vesterinen, M-L. (toim.) 2011. Sote-ennakointi: sosiaali- ja terveysalan sekä varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakointi. Etelä-Karjalan koulutuskuntayhtymä. Raportteja ja tutkimuksia 3. s. 67-80.
- Kosklin, R. 2011. Tulevaisuuden osaaminen Vatsa-toimialueella. Teoksessa Nygren, P. & Nurminen, R. (toim.) 2011. Tulevaisuuden osaaminen Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirissä. Turun ammattikorkeakoulu. Raportteja 114. s.48-51.
- Koulutustyöryhmä. 2009. Farmasian koulutuksen kehittämistarpeet. Julkaisematon lähde.
- Kuosmanen, V. & Viinamäki, L. 2010. Kootut teesit ”sosiaalisen” puolustamiseksi. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.). Sosionomin ammatti ja työ 2010-2025. Havainnot ja päätelmiä sosionomien (AMK ja ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A:Raportteja ja tutkimuksia 3/2010. s. 228-246.
- Kurki, J. 2011. Sairaanhoitajan osaaminen akuutin sepelvaltimotautipotilaan hoitotyössä –osaamisen kuvantamismalli. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 34. Turun ammattikorkeakoulu.
- Laine, H. 2011. Tulevaisuuden osaaminen Sydän-toimialueella Teoksessa Nygren, P. & Nurminen, R. (toim.) Tulevaisuuden osaaminen Turun sairaanhoitopiirissä. Raportteja 114. Turun ammattikorkeakoulu. s. 30- 36.
- Lauttamäki, V. & Hietanen, O. 2006. Sosiaali- ja terveysalan työvoima- ja koulutustarpeet 2015. Loppuraportti. Turun kaupparkeakoulu. Tulevaisuuden tutkimuskeskus. TuTu-julkaisu 4/2006.
- Lehtikunnas T & Virolainen P. 2011. Tulevaisuuden osaaminen Tules- toimialueella. Teoksessa Nygren, P. & Nurminen, R. (toim.). Tulevaisuuden osaaminen Turun sairaanhoitopiirissä. Raportteja 114. Turun ammattikorkeakoulu. s. 37- 47.
- Lehtonen, K. 2009. Ohjaajat ja valmentajat lasten ja nuorten seuratoiminnan kehitystukihankkeissa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 225. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES.
- Leino, I. 2011. Tulevaisuuden toimintaterapeutin työnkuva toimintaterapeuttiopettajien kokemana. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Lohiniva, V., Koukkula, R., Tulkki, A., Karjalainen, L. 2006. Osaamisen johtamista seutukunnallisena yhteistyönä Itä-Lapin kuntien hyvinvointisektorilla. Kehittämistyön alkuvaihe. Projektiraportti, C-sarja nro 8. Rovaniemen ammattikorkeakoulu.

- Löytökorpi, K. 2007. Fysioterapeutin ammattitaidon tulevaisuuden haasteet. Kehittämishankeraportti, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajakorkeakoulu.
- Mattila, S. 2011. Bioanalyytikon osaaminen tulevaisuudessa. Turun ammattikorkeakoulu. Ylempi amk-tutkinto; Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen. Opinnäytetyö.
- Meritähti, T. & Nurminen, R. 2011. Triangehoitajan osaaminen yhteispäivystyksessä. Teoksessa: Nurminen, R. (toim.) 2011. Tulevaisuuden erityisosaaminen erikoissairaanhoidossa. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 113. Turun ammattikorkeakoulu. s. 45-53.
- Niemitalo, R. 2010. Sairaanhoidajien osaaminen ja osaamisen johtaminen nyt ja tulevaisuudessa Keski – Suomen keskussairaalan sydänyksikössä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Terveysten edistämisen koulutusohjelma, ylempi AMK, Hyvinvointiyksikkö. Opinnäytetyö.
- Nokkala, S. & Hirvonen, E. 2011. Selviämishoitoyksikön hoitotyön erityisosaaminen ja osaamistarpeet erikoissairaanhoidossa. Teoksessa Teeri, S. & Koivunen, M. 2011. Tulevaisuuden erityisosaaminen erikoissairaanhoidossa – osa-projekti Satakunnassa. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja B, raportit 1/2011. s. 8-20.
- Nurminen, R. 2011. Näkökulmia tulevaisuuden erityisosaamiseen erikoissairaanhoidossa. Teoksessa Nurminen, R. (toim.) 2011: Tulevaisuuden erityisosaaminen erikoissairaanhoidossa. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 113. Turun ammattikorkeakoulu. s. 18-30.
- Opetushallitus. 2011. Työvoiman tarve ja osaamisvaatimukset sosiaali- ja terveysalalla sekä hiusalalla - selvitys kahden koulutuksen järjestäjän alueella. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset. 2011:16.
- Opetusministeriö. 2008. Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla. Ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi julkisen ohjauksen näkökulmasta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:14 Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Opetusministeriö. 2007. Päihdeongelmien ehkäisy ja hoidon koulutuksen kehittämistyöryhmän mietintö. 2007. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:17.
- Opetusministeriö 2007a. Sosiaalialan korkeakoulutuksen suunta. 2007. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:43.
- Paakkonen, H. 2008. The Contemporary and Future Clinical Skills of emergency Department Nurses. Experts' Perceptions Using Delphi-Technique. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja.
- Raatikainen, J. 2008. Muutokset sosiaali- ja terveysalalla -sosiaali- ja terveysalan ennakoitujen muutokset ja osaamistarpeet ammattilaisten arvioimina. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ylempi amk-tutkinto; Terveystieteiden edistämisen koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Rantamäki, N. 2008. Keskipohjalainen sosiaalialan työn tila ja tulevaisuus. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Rinne, P. 2010. Sosionomi (AMK) –haasteet muuttuvissa palvelurakenteissa. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.). Sosionomin ammatti ja työ 2010-2025. Havainnot ja päätelmiä sosionomien (AMK ja ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A:Raportteja ja tutkimuksia 3/2010. s. 122-138.
- Saari, E. & Viinamäki, L. 2010. Ennakointeja sosionomien (AMK ja ylempi AMK) paikasta tulevaisuuden hyvinvointipalvelujärjestelmän ammattilaisina. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.). Sosionomin ammatti ja työ

2010-2025. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK ja ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A:Raportteja ja tutkimuksia 3/2010. s. 150-217.

Saarimaa, H. 2009. Delfoi-tutkimus julkishallinnon sosiaali- ja terveysjohtajien tulevaisuuden osaamistarpeista. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö. Lisensiaattitutkimus.

Saario, A. 2007. Hoitotyön johtamisosaaminen ja johtamisen osaamisvaatimukset tulevaisuudessa julkisen terveydenhuollon toimintaympäristöissä. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Pro Gradu.

Sipilä, A. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. No. 28. Väitöskirja.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2007. Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutus ja osaaminen. Nykytila ja kehittämistarpeet. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:7.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2007a. Varhaiskasvatus vuoteen 2020. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:72.

Suomen fysioterapeutit. 2011. Fysioterapeutti muuttuvassa maailmassa. Raportti.

Tervonen, L. & Koponen, M. 2011. Lähihoitajan tulevaisuuden osaamistarpeet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Vesterinen, M-L. (toim.). SOTE-ENNAKOINTI – sosiaali- ja terveysalan sekä varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakointi. Etelä-Karjalan koulutuskuntayhtymä julkaisuja. Raportteja ja tutkimuksia 3. s. 142-151.

Tiikkaja, A. 2008. Liikunnanohjauksen perustutkinnon osaamistarveselvitys Loppuraportti. Opetushallitus.

Vesterinen, M-L. 2011. Kaikille ammattiryhmille yhteiset osaamisen kehittämistarpeet. Teoksessa Vesterinen, M-L. (toim.). SOTE-ENNAKOINTI – sosiaali- ja terveysalan sekä varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakointi. Etelä-Karjalan koulutuskuntayhtymä julkaisuja. Raportteja ja tutkimuksia 3. s. 50-58.

Vesterinen, M-L. 2011. Perhe- ja sosiaalipalveluihin sekä vanhuspalveluihin kohdistuvia uusia osaamistarpeita. Teoksessa Vesterinen, M-L. (toim.). SOTE-ENNAKOINTI – sosiaali- ja terveysalan sekä varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakointi. Etelä-Karjalan koulutuskuntayhtymä julkaisuja. Raportteja ja tutkimuksia 3. s. 106-115.

Vuorensyrjä, M. 2006. Lähihoitajat 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, M., Borgman, M., Kemppainen, T., Mäntysaari, M. & Pohjola A. (toim.). Sosiaalialan osaajat 2015. Jyväskylän yliopisto, Lapin yliopisto, Opetusministeriö, Euroopan sosiaalirahasto, Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kuntaliitto. s.90-156.

Muut lähteet

Aalto, H-K., Ahokas, I. & Kuosa, T. 2007. Yleissivistys ja osaaminen työelämässä 2030. Menestyksen eväät - hankkeen väliraportti. TUTU-e-julkaisuja. 3/2007. Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Turun kauppakorkeakoulu. http://ffrc.utu.fi/julkaisut/tutu-sarja/Tutu_2008-1.pdf. Luettu 3.1.2012.

Ahlqvist, T. 2003. Avainteknologiat ja tulevaisuus. Yhteiskunnallisia tarkasteluja nousevien teknologioiden ja kvalifikaatioiden yhteyksistä. Opetusministeriön julkaisuja 2003:2

Ahvenainen, M., Hietanen, O. & Huhtanen, H. 2009. Tulevaisuus paketissa. TUTU-ejulkaisuja 2/2009. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu. http://ffrc.utu.fi/julkaisut/e-julkaisuja/eTutu_2009-2.pdf. Luettu 12.1.2012.

Duodecim. Liikunnan Käypä hoito-suositukset, Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Käypä hoito - johtoryhmän asettama työryhmä. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/naytaartikkeli/tunnus/hoi50075>.

Elinkeinoelämän Keskusliitto. 2006. Palvelut 2020 – Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa. Loppuraportti.

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2011. Oivallus. Loppuraportti.

Finlex. Luettu 9.1.2012

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100882?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=koulutus>
toimikunnat

Finnsight 2015. Tieteen, teknologian ja yhteiskunnan näkymät. Tekes. Suomen Akatemia. Helsinki.

Flinkman, M., Salanterä, S. 2007. Integroitu katsaus - eri metodeilla tehdyn tutkimuksen yhdistäminen katsauksessa. Teoksessa Johansson, K., Axelin, A., Slot, M., & Ääri, R-L. (toim.). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto, Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja A 51. Turun yliopisto. Turku. s. 84-98.

Haltia, P-M., Ilola, H., Nyyssölä, N., Roisko, H. & Sallinen, S. 2011. Ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittäminen. Koordinoiva hanke ja klusteritutkimukset. Loppuraportti. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:1.

Heikkala, J. 2009. Johdatus liikuntakulttuuriin. Raportti. Suomen Liikunta ja Urheilu ry.

Heinonen, S. 2005. Tulevaisuuden työelämän osaamistarpeet ja toimintaympäristöä muokkaavat paradoksit. Futura 4/2005.

Heinonen, S. 2008. Riskikäsitteen moniulotteisuus tulevaisuudentutkimuksessa. Futura 4/2008. <http://elektra.helsinki.fi/se/f/0785-5494/27/4/riskikas.pdf> Luettu 23.11.2010

Heinonen, S. 2010. Osaaminen tulevaisuudessa – tarpeet ja haasteet. Luento ammattikorkeakoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen tutkimuspäivillä 15.11.2010.

- Hiilamo, H., Kangas, O., Manderbacka, K., Mattila-Wiro, P., Niemelä, M. & Vuorenkoski, L. 2010. Hyvinvoinnin turvaamisen rajat. Näköaloja talouskriisiin ja hyvinvointivaltion kehitykseen Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Vammalan Kirjapaino Oy. Sastamala.
- Hinkka, T., Koivisto, J. & Haverinen, R. 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus ja kehittämiskeskus. Raportteja 2006:12.
- Hyvä 2009-2011. Toiminta ja tulokset. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus ja kehittämiskeskus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 8/2011. http://www.tem.fi/files/29348/TEM_8_2011_netti.pdf .
- Itkonen, H. 2000. Kansalaistoiminnan suuri linja. Teoksessa Itkonen, H., Heikkala, J., Ilmanen, K. & Koski, P. Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 152. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura ry. 11-25.
- Johansson, K. 2007. Kirjallisuuskatsaukset –huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa Johansson, K., Axelin, A., Slot, M., & Ääri, R-L. (toim.). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto, Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja A 51. Turun yliopisto. Turku. s.3-9.
- Järvikoski, A., Lindh, J. & Suikkanen, A. (toim.). 2011. Kuntoutus muutoksessa.
- Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K. & Vuori-Kemilä, A. 2009. Kuntoutuksella toimintakykyä.
- Koulutusnetti. <http://www.koulutusnetti.fi/index.php?file=359>. Luettu 15.3.2012
- Kuntaliitto. www.kunnat.net. Luettu 12.2.2012
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista. 785/1992. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- Lammintakanen, J. & Rissanen, S. 2011. Sosiaali- ja terveysjohtaminen 2020-luvulla. Teoksessa Lammintakanen, J. & Rissanen, S. (toim.). Sosiaali- ja terveysjohtaminen. WSOYpro. ss. 259-269.
- Lehmuskoski, A. & Kuusisto-Niemi, S. 2007. Sosiaalialan sanasto asiakastietojärjestelmää varten. Sosiaalialan tietoteknologiahanke. Terveystieteiden ja –talouden laitos. Kuopion yliopisto. Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. 2008. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2008/02/ka1202801063405/passthru.pdf>
- Liikuntalaki 2009/902. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19981054> Luettu 15.3.2012.
- Manka, M-L. & Mäenpää, M. 2010. Tulevaisuuden osaajaksi. Tulosta osaamistarpeiden tunnistamisella. Tutkimus- ja koulutuskeskus Synergos. Tampereen yliopisto. Sosiaali- ja terveysministeriö. Euroopan sosiaalirahasto. Kuntoutussäätiö. Tammereprint Oy. Tampere.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä. International Met-help.
- Miettinen, S. 2011. Muutoksen mahdollisuus Suomen kuntoutusjärjestelmässä. Acta Universitatis Tamperensis 1625. Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy. Tampere.

Opetushallitus, 2010. Liikunnanohjauksen perustutkinto, liikuntaneuvoja 2010. Liikunnanohjauksen koulutusohjelma / osaamisala. Ammatillisen perustutkinnon perusteet 2010.

Opetushallitus, 30.8.2011, diasarja, Seppo Hyppönen.

Opetusministeriö. 2008a. Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla. Ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi julkisen ohjauksen näkökulmasta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:14 Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

Opetusministeriö. 2008. Selvitys koulutus- ja osaamistarpeiden kehittymisestä sekä ennakoinnin tilasta ja kehittämistarpeista. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:5.

Pihlaja, R. 2010. Kolmas sektori maaseutukunnissa. Helsingin yliopisto. Ruralia-Instituutti. Seinäjoki.

Rajavaara, M. 2009. Sosiaalipalveluista hyvinvointipalveluihin – käsitehistorian tarkastelua. Janus vol. 17 (4) 2009, 346-351.

Raunio, K. 2008. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä. Katsaus peruskäsitteisiin, palvelujen toteuttamiseen ja palvelujen käyttäjän asemaan. Tampereen yliopisto.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4. Vaasa 2011.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön Tulevaisuuskatsaus. Terve ja hyvinvoiva Suomi 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:23. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010a. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmä väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:19.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2009. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 –työryhmän mielen-terveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2008. Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriö: Suomen kuntaliitto.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2001. Terveys 2015- Kansanterveysohjelma (2001) Valtioneuvoston periaatepäättös Terveys 2015- kansanterveysohjelmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001

Suvikas, A., Laurell, L. & Nordman, P. 2006: Kuntouttava lähihoito. Edita.

Terveydenhuoltolaki 1326/2010. www.finlex.fi

Tilastokeskus. 2007. [http://stat.fi/meta/luokitukset/ linkki/koulustem.html](http://stat.fi/meta/luokitukset/linkki/koulustem.html) Luettu 15.1.2012

Turja, T., Routasalo, P. & Arve, S. 2006. Arviointi, kuinka iäkkään potilaan kuntoutumista edistävä hoitotyön toimintamalli vakiintui. Tutkiva hoitotyö 4 (1).

Valtioneuvosto. 2002. Kuntoutusselonteko.

Liitteet

Liite 1. Tutkinnot koulutustoimikuntien ennakoinnin vastualueilla

Liitetaulukko aukeaa klikkaamalla alla olevaa pikakuvaketta.

Liite 1. Tutkinnot ja koulutustoimikunnat..

Liite 2. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeet.

Lähihoitaja, ks. liite 5.2.

Liite 2.1. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeet: sosionomi

Sosionomin (AMK) tulevaisuuden osaaminen	Backman ym. 2011, Borgman 2006, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, Opetusministeriö 2007, Opetusministeriö 2007a, Ahokas 2010, Rantamäki 2008, Lauttamäki & Hietanen 2006, Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007
verkosto-osaaminen	moniammatillinen yhteistyö, toisten työn tunteminen, yhteistyötaidot, tarkoituksenmukaisen työnjaon rakentaminen, työparityöskentely (sosionomi/sosiaalityöntekijä) (Borgman 2006) moniammatillinen yhteistyö (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a) moniammatillinen, verkostomainen työ (Opetusministeriö 2007a) moniammatillinen työote ja verkostotyö (Kuosmanen & Viinamäki 2010) moniammatillisuus, työpari- ja tiimityön osaaminen, sosiaaliset verkostot (Backman ym. 2011) moniammatillinen yhteistyö, verkostoitumistaidot (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007) moniammatillisuus (Ahokas 2010) verkostoituminen (Rantamäki 2008) moniammatillisuus (Lauttamäki & Hietanen 2006)
kansainvälisyys	monikulttuurisuus, kielitaito (Borgman 2006) kansainvälistyminen, monikulttuurisuus (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a) monikulttuurinen osaaminen, kielitaito (Kuosmanen & Viinamäki 2010, Rinne 2010) kulttuurien tuntemus ja kielitaito (Backman ym. 2011) monikulttuurisuus, kaksikielisuuden tukeminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007) kielitaito ja kulttuuriosaaminen (Ahokas 2010) kulttuurien tuntemus, maahanmuuttajatyo (Rantamäki 2008)
yritystäjyys- ja liiketoiminta-osaaminen	sosiaalitaloudellinen osaaminen (Borgman 2006) perusedellytyksen toimia itsenäisenä yrittäjänä, vapaat palvelutuottajat, yhteiskunnalliset ”yrittäjät”, oman osaamisen tuotteistaminen ja markkinointi, liiketaloudellinen osaaminen ja taloustietoisuus (Saari & Viinamäki 2010) sisäinen yrittäjyys, talousosaaminen, hankintaosaaminen, markkinointiosaaminen (Backman ym. 2011) kilpailutusosaaminen, tuotteistamisosaaminen (Ahokas 2010) kilpailuttaminen (Rantamäki 2008)
teknologiaosaaminen	tietotekninen osaaminen (Borgman 2006) tietoteknologia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a) tietotekniset valmiudet, tietojärjestelmien tunteminen (Saari & Viinamäki 2010) digitaaliset viestintätaidot, tieto- ja viestintäteknologian osaaminen, mediaosaaminen (Backman ym. 2011), medialukutaito ja kriittisyys (Ahokas 2010) tietotekniikkaosaaminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007) teknologiaosaaminen (Ahokas 2011) mediaosaaminen (Lauttamäki & Hietanen 2006)
ympäristöosaaminen	ympäristötietoisuus (Borgman 2006) kestävä kehitys (Backman ym. 2011)
palveluosaaminen	palvelujärjestelmäosaaminen, asiakkaan tarpeisiin perustuva palvelukokonaisuuksien suunnittelu (Rinne 2010) vuorovaikutustaidot (Rantamäki 2008)
ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen	muutoksen sietokyky, työnohjauksellinen toiminta työyhteisössä (Borgman 2006) terveyden edistäminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a) muutosvalmius (Rinne 2010) ongelmanratkaisu- ja innovaatiokyky (Backman ym. 2011) innovatiivisuuteen ja muutosten hallintaan liittyvä osaaminen (Ahokas 2010) varhainen puuttuminen (Opetusministeriö 2007a) puheeksi ottaminen (Opetusministeriö 2007) varhainen havaitseminen (Lauttamäki & Hietanen 2006)
ammattillinen vuorovaikutus	asiakkaan kohtaaminen, kyky vastaanottaa asiakkaan pahaa oloa, empatia, kuuntelutaito (Borgman 2006) kasvatuskumppanuus (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007)

	viestintä- ja vuorovaikutustaidot (Ahokas 2010)
asiakaslähtöinen tapa toimia	voimavaraistaminen, ohjaustaidot, ryhmän vetäminen, suunnittelutaito (Borgman 2006); kansalaislähtöisyys (ylempi AMK) (Borgman 2006) asiakastyön osaaminen (Saari & Viinämäki 2010) asiakaslähtöisyys (Backman ym. 2011)
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	ryhmään ja yhteisöihin liittyvä tieto ja osaaminen, yhteiskuntaa koskeva tieto, yksilötyö, gerontologinen sosiaalipalvelutyö, sosiaalisen kuntoutuksen osaaminen (Borgman 2006) lapsen kasvu, kehitys ja oppiminen sekä niihin liittyvien prosessien ja riskien tunnistaminen ja varhainen tuki (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a) arjen tuntemus ja jäsenyys, hyvinvointianalyysin taidot (Rinne 2010) sosiaalipedagoginen osaaminen, perheen tarpeisiin ja toiveisiin perustuva kasvatustapa, ohjaustaidot (Backman ym. 2011) erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeet, varhaiskasvatuksen sisällöllinen suunnittelu (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007) gerontologinen osaaminen, moniosaaminen, (Ahokas 2010) sosiaaliohjaus, sosiaalinen tuki ja neuvonta, perhetyö, uusien lähestymistapojen etsiminen, vanhustyö (Opetusministeriö 2007a) päihdetyön perusosaamisen lisääminen (Opetusministeriö 2007) sosiaalinen asiantuntijuusosaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) osaamisen kehittämisen teemoina lapsi- ja perhetyö, mielenterveys- ja päihdetyö, vanhustyö, maahanmuuttajatyö, vammaistyö (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007, Rantamäki 2008, Vesterrinen 2011, Opetusministeriö 2007a)
eettinen osaaminen	arvo-osaaminen, toisten ammattien kunnioittaminen (Borgman 2006) sosiaalialan eettinen osaaminen, ihmisoikeuksien ymmärtäminen käytännön tilanteissa, tuoda intressejä esille ja mobilisoida toimintaa (Kuosmanen & Viinämäki 2010)
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	aluepoliittinen osaaminen (ylempi AMK) (Borgman 2006) kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen (Kuosmanen & Viinämäki 2010) ihmisten/asiakkaiden osallistaminen (Lauttamäki & Hietanen 2006)
oman työn kehittämisosaaminen	ongelmanratkaisutaidot, toiminnan tutkiminen ja kehittäminen, ikäihmisten palvelujen kehittämisaikataulu (Borgman 2006) jatkuva osaamisen kehittäminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007a) tutkimuksellinen kehittämisosaaminen (Saari & Viinämäki 2010)
johtamisosaaminen	johtamisosaaminen (Rinne 2010) esimiehenä toimiminen, johtaminen, hallinnollinen osaaminen (Backman ym. 2011) johtamisen osaaminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007) johtamisosaaminen, osaamisen johtaminen, muutosjohtaminen (Ahokas 2010)
rajapinnat	millä tavoin ja missä laajuudessa sosionomien (AMK) osaaminen ja työ on sosiaalityön rajapinnoilla, millä tavoin sosionomin peruskoulutus (AMK) ja jatkokoulutus (ylempi AMK) osaamisen rakentumisen näkökulmasta liittyvät toisiinsa (Borgman 2006) varhaiskasvatuksen ja sosiaalityön rajapinnan kehittäminen (Lauttamäki & Hietanen 2006; Sosiaali- ja terveysministeriö 2007)

Liite 2.2. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeet: sosiaalityöntekijä

Sosiaalityöntekijän tulevaisuuden osaaminen	Kemppainen 2006, Opetusministeriö 2007a, Kananoja 2007, Vesterinen 2011, Rantamäki 2008, Lauttamäki & Hietanen 2006, Opetusministeriö 2007
verkosto-osaaminen	taitoa olla työryhmän, tiimin tai verkoston toimintaa kehittäviä jäseniä (Kemppainen 2006) moniammatillinen, verkostomainen työ (Opetusministeriö 2007a) rajapinnoilla työskentely, sosiaali- ja terveydenhuollon liittoutuminen, monitieteisyys, yhteistyö (Kananoja 2007) tiimi- ja verkostotyö (Vesterinen 2011) verkostoituminen (Rantamäki 2008) moniammatillisen tiimityöskentelyn hallinta (Lauttamäki & Hietanen 2006)
kansainvälisyys	monikulttuurisuus (Vesterinen 2011) kulttuurien tuntemus, maahanmuuttajatyö (Rantamäki 2008) kulttuurinen osaaminen (Lauttamäki & Hietanen 2006)
yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen	sosiaalitaloudellinen osaaminen (Kemppainen 2006) taloudellinen osaaminen (Opetusministeriö 2007a) talouden perusteet ja ymmärrys yrittäjyydestä (Vesterinen 2011) kilpailuttaminen (Rantamäki 2008) työn vaikutusten ja vaikuttavuuden seuranta (Kananoja 2007)
teknologiaosaaminen	teknologia- ja hyvinvointiteknologiaosaaminen (Kemppainen 2006) teknologian tuntemus, atk- ja järjestelmätaidot (Vesterinen 2011)
ympäristöosaaminen	
palveluosaaminen	palvelujärjestelmän hallinta (Vesterinen 2011)
ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen	ennalta ehkäisy, varhainen puuttuminen, epävarmuuden sietäminen (Kemppainen 2006) neuvotteleva ja epävarmuuksia tunnistava, reflektiivinen työote (Opetusministeriö 2007a) ennakoivan ja ehkäisevän työotteen vahvistaminen (Kananoja 2007) työyhteisöjen toiminnan kehittäminen (Rantamäki 2008) ennaltaehkäisevä sosiaalityö (Lauttamäki & Hietanen 2006)
ammattilinen vuorovaikutus	vuorovaikutustaidot (Kemppainen 2006)
eettinen osaaminen	eettinen osaaminen (Sipilä 2011)
asiakaslähtöinen tapa toimia	asiakkaiden osallisuuden uudet muodot (Kananoja 2007) asiakkaiden osallistaminen (Lauttamäki & Hietanen 2006) kokonaisvaltaisuus (Lauttamäki & Hietanen 2006)
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	kuntouttava sosiaalityö, yhteisösosiaalityö, gerontologinen sosiaalityö, sosiaalityön menetelmät, lainsäädännön tuntemus (Kemppainen 2006) vaativan asiakastyön osaaminen, juridinen osaaminen (Opetusministeriö 2007a) sosiaalityön orientoituminen ihmisten elämästä ja elämäntilanteista, työskentely lasten, nuorten ja perheiden kanssa, syrjäytymisen, marginalisoitumisen ja huono-osaisuuden vähentäminen, vanhustyö ja sosiaaligerontologia (Kananoja 2007) sosiaalityön strateginen kehittäminen, mm. vanhustyö (Sipilä 2011) köyhyys ja syrjäytyminen, työttömyyden pitkittymisestä johtuvat sosiaaliset ja psyykkiset ongelmat sekä moniongelmaiset asiakkaat, sosiaalinen media nuorisososiaalityössä, lastensuojelu- ja vammaistyön osaaminen, mielenterveysosaaminen (Vesterinen 2011)
eettinen osaaminen	vahva ammatillinen ja eettinen sitoutuminen sosiaalityöhön (Kemppainen 2006)
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	rakenteellinen vaikuttamistyö (Kemppainen 2006) rakenteellinen ja tutkiva sosiaalityö (Opetusministeriö 2007a) sosiaalinen raportointi, työn vaikutusten ja vaikuttavuuden seuranta, sosiaalialan työn rakenteellinen uudelleenarviointi (Kananoja 2007) yhteiskunnallinen vaikuttamisosaaminen, sosiaalityön strateginen kehittäminen (Sipilä 2011) sosiaalisen näkemyksen esillä pitäminen eri sektoreiden välisessä vuoropuhelussa (Rantamäki 2008),muutosagenttina toimiminen (Lauttamäki & Hietanen 2006)
oman työn kehittämisosaaminen	tutkiva ja kehittävä työote, sosiaalisen asiantuntijan rooli (Kemppainen 2006) eettisiin toimintaperiaatteisiin perustuva sosiaalityön kehittäminen (Sipilä 2011) tutkiva työote ja tutkimukselliset valmiudet (Rantamäki 2008)
johtamisosaaminen	johtaminen (Kemppainen 2006) hallinnollinen osaaminen (Opetusministeriö 2007a) johtamistaidot, esimiestaidot (Vesterinen 2011) muutostilanteiden johtaminen (Rantamäki 2008) johtamisosaaminen (henkilöstöjohtaminen, asioiden johtaminen, asiantuntijuuden johtaminen, verkostojohdaminen), johtamisen kehittäminen niin ettei sosiaalinen häviä kaiken muun

	sekaan (Lauttamäki & Hietanen 2006)
rajapinnat	rajapinnoilla työskentelyn lähtökohtana monitieteisyys (Kananen 2007) päähdetyön perusosaamisen vahvistaminen kaikilla koulutusasteilla ja soveltuvilla koulu- tusalloilla (Opetusministeriö 2007) huoli vanhustyön asiantuntijuudesta (Sipilä 2011)

Liite 3. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet

Liite 3. 1. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: sairaanhoitaja

sairaanhoitajan tulevaisuuden osaaminen	(Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007, Paakkonen 2008, Kiviniitty 2010, Kurki 2010, Niemitalo 2010, Kosklin 2011, Laine 2011, Meritähti & Nurminen 2011, Nokkala & Hirvonen 2011, Nurminen 2011)
verkosto-osaaminen	moniammatillisuusosaaminen, tiimi- ja verkosto -osaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) viestintä ja vuorovaikutus työyhteisön ja verkostojen yhteistoiminnassa. (Nurminen 2011) yhteistyöverkostot (Niemitalo 2010) kolmannen sektorin tuntemus ja ohjaus (Laine 2011) Tiimi- ja verkostotyön osaaminen: tiimityöskentelyn taidot, ryhmätyöntaidot, konsultaatiotaidot. (Nokkala & Hirvonen 2011) Yhteistyöosaaminen eri tasoilla (Kosklin 2011)
kansainvälisyysosaaminen	monikulttuurisuusosaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) monikulttuurinen tuntemus (Laine 2011) elämäkatsomusta ja kulttuuritaustaa kunnioittava sekä päätöksen tekoon osallistava (Nurminen 2011)
yrittäjyys- ja liiketoiminta-osaaminen	sisäisen yrittäjyyden osaaminen, talous- ja vaikuttavuusosaaminen, yrittäjyysosaaminen, (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007)
teknologiaosaaminen	teknologiaosaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) teknologia (Nurminen 2011) tekninen osaaminen: Osaa käyttää laitteita. (Meritähti ja Nurminen 2011) Tekninen osaaminen: Laitteiden ja välineiden käytön osaaminen sekä tietotekniikan osaaminen. (Kurki 2010) teknisten tiedonantokanavien hyödyntäminen ja käyttäminen potilaan ohjauksessa telemedisiinan käyttö (Laine 2011) Terveysteknologia (Kosklin 2011)
ympäristöosaaminen	
palveluosaaminen	palveluohjaus osaaminen, palvelujärjestelmäosaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) jatkuva osaamisen arviointi ja kehittäminen suhteessa palvelutuotannon tavoitteisiin. (Nurminen 2011) eri työyhteisöjen, tiimien, klinikoiden toiminnan tuntemus. potilaan hoidon koordinointi; organisaation tunteminen, prosessien sisällön ja toiminnan tunteminen ulottuen perusterveydenhuoltoon ja aluesairaaloihin (Laine 2011) Jatkohoidon arviointiosaaminen: jatkohoidon tarpeen tunnistaminen; somaattinenhoito, katkaisuhoito, avohoito ja kuntoutus, tieto jatkohoitopaikoista, palvelujärjestelmäosaaminen; kuntien päihdepalvelut. (Nokkala & Hirvonen 2011)
ennaltaehkäisevä ja ennalta-koiva osaaminen	toimintakykyä edistävä osaaminen, ennaltaehkäisevän työotteen osaaminen. kuntouttavan työotteen osaaminen, terveyden edistämisen osaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) sairauden monimuotoisuuteen perustuva ja terveyden edistämistä tukeva hoito sekä elämäntilintaa tukeva tiedollinen ja psykososiaalinen tuki potilaan hoitopolun eri vaiheissa (Nurminen 2011) Turvallisuusosaaminen: fyysinen turvallisuus, tieto infektioista ja niiden torjunnasta; HIV, hepatiitti, MRS, Ergonomian tiedot ja taidot, väkivallan uhan tunnistaminen. (Nokkala & Hirvonen 2011) työyhteisön tukeminen, työssäjaksaminen, työyhteisön pelisäännöt (Laine 2011) terveydenedistäminen ja siihen liittyvä ohjaus (Laine 2011)
ammattillinen vuorovaikutus	vuorovaikutusosaaminen, kanssakulkemisen taito, ohjausosaaminen, potilasopetusosaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) viestintä ja ohjaus (Nurminen 2011) kirjaaminen ja raportointiosaaminen. yhteistyö- ja vuorovaikutus osaaminen: Osaa potilaiden kohtaamisen ja vuorovaikutuksen. Osaa toimia potilaiden ja perheiden kanssa. Osaa hoitoon osallistamisen. (Meritähti ja Nurminen 2011) ohjaus- ja opetus, kirjaaminen (Kiviniitty 2010) Työrooliin liittyvien taitojen osaaminen: dokumentoinnin osaaminen, ohjauksen osaaminen, (Kurki 2010) viestintäosaaminen (Kosklin 2011) Potilaan tiedonsaannin varmistaminen: näyttöön perustuvan tiedon hyödyntäminen potilaan ohjauksessa, teknisten tiedonantokanavien hyödyntäminen ja käyttäminen potilaan ohjauksessa,

	<p>näyttöön perustuvan tiedon hyödyntäminen ohjausmateriaalin luomisessa, hoitajavastaanotolla potilaan itsehoidon sitoutumisasteen arviointiosaamista. (Laine 2011)</p> <p>ammattillinen yhteistyö potilaan, omaisen ja moniammatillisen tiimin kanssa, erilaiset viestintämenetelmät, telemedisiinan käyttö (Laine 2011)</p> <p>Päihdepotilaan ohjaus ja neuvontaosaaminen: eettinen osaaminen, läsnäolo hoitoprosessissa, avoin dialogisuus, kontekstisidonnaisuus, asiakastyön osaaminen; omaisten ja läheisten huomiointi, ohjausprosessin arviointitaidot. (Nokkala & Hirvonen 2011)</p>
asiakaslähtöinen tapa toimia	<p>potilaslähtöinen hoito: sairauden monimuotoisuuteen perustuva ja terveyden edistämistä tukeva hoito sekä elämänhallintaa tukeva tiedollinen ja psykososiaalinen tuki potilaan hoitopolun eri vaiheissa. (Nurminen 2011)</p> <p>kontekstisidonnaisuus, asiakastyön osaaminen; omaisten ja läheisten huomiointi (Nokkala & Hirvonen 2011)</p>
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	<p>perhe- ja yhteisökeskeinen osaaminen (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)</p> <p>Potilaan ja omaisen kriisin tukeminen (Laine 2011)</p> <p>Päihdeosaaminen: päihderiippuvuuden ymmärtäminen, motivoivan keskustelun taito, hyvinvoinnin tukeminen; elämäntilanne, sosiaalinen verkosto ja sosiaaliturva/-etuudet. (Nokkala & Hirvonen 2011)</p>
eettinen osaaminen	<p>eettinen osaaminen (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)</p> <p>tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen toiminta, kunnioittava kohtelu, yksityisyyden säilyttäminen ja tietosuojan varmistava, eettisesti kestävä päätöksenteko, yksilölliset terveystarpeet huomioiva, henkilökohtaisen tiedon ja tuen tarpeen sekä elämäntilanteen tunnistava, elämäntarkastusta ja kulttuuritaustaa kunnioittava sekä päätöksen tekoon osallistava. (Nurminen 2011)</p> <p>Eettinen osaaminen: Osaa huomioida alaikäisen potilaan ja vanhempien oikeudet. (Meritähti ja Nurminen 2011)</p> <p>hoitotyön arvoperusta (Kosklin 2011)</p> <p>Työrooliin liittyvien taitojen osaaminen: eettinen ja juridinen osaaminen (Kurki 2010)</p> <p>Potilaan ja omaisen kunnioittava kohtaaminen: laaja-alainen osaaminen tietoturva-asioista, organisaation laatujärjestelmästä sekä potilasturvallisuuteen liittyvistä osa-alueista. (Laine 2011)</p> <p>eettinen osaaminen (Nokkala & Hirvonen 2011)</p>
oman työn kehittämisosaaminen	<p>projektiosaaminen, reflektointiosaaminen (oman ja työyhteisön kehittäminen), näyttöön perustuva osaaminen, muutoksen hallinnan osaaminen, päätöksenteko-osaaminen ja tutkimus- ja kehittämisa osaaminen (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)</p> <p>kriittinen ja systemaattinen tiedon analysointi, tutkitun tiedon sekä hyvien käytäntöjen soveltaminen uusien toimintamallien ja yhteistyömuotojen kehittämiseen ja arviointiin verkostoituneessa asiantuntija-, tutkimus- ja kehittämistyössä. Jatkuva osaamisen arviointi ja kehittäminen suhteessa palvelutuotannon tavoitteisiin. Päätöksenteko, hoitopolut, -ketjut ja -prosessit ja laadunvarmistus, työyhteisötoiminta ja muutoksen hallinta, osaamisen arviointi, jakaminen ja kehittäminen (Nurminen 2011)</p> <p>kehittämis- ja arviointitehtävät: Osaston toiminnan ylläpito/suunnittelu, Arviointitehtävät (esim. osaston toiminta), Kouluttamistehtävät. (Kiviniitty 2010)</p> <p>kehittävä, soveltava ja ennakoiva osaaminen: toimintaympäristön muutosten havainnointi, hoitotyön kehittäminen, haasteiden etsiminen, itseohjautuva toiminta. Pohtiva, erittelevä ja arvioiva osaaminen: toimintaan liittyvän palautteen kerääminen, erittely ja arviointi, hoitotyön tietoperusta, priorisointi. Ymmärtävä ja tukea antava osaaminen: yhteistyö, yhdessä oppiminen, toiminnan arviointi ja mukauttaminen. (Niemitalo 2010)</p> <p>Hoitotyöntekijän osaamisen varmistaminen: itsensä kehittäminen, vastuunotto omasta työstä ja yhteisistä tavoitteista, oman koulutustarpeen määrittely ja yksilöllisen koulutustarpeen suunnittelu, oman osaamisen jakaminen työyhteisölle, koulutusten suunnittelu ja toteutus, uuden työntekijän perehdytys. (Laine 2011)</p> <p>hoitotyön laatu, jatkuva osaamisen kehittäminen (Kosklin 2011)</p>
johtamisosaaminen	<p>arviointiosaaminen, johtamisosaaminen, konsultointiosaaminen, koordinaatioosaaminen. (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)</p> <p>työnjohdolliset tehtävät: koordinaatioitehtävät (moniammatillinen tiimi) työtiimin/-parin johtajuustehtävät, työnjako (Kiviniitty 2010)</p>
yhteiskunnallinen vaikuttamisosaaminen	<p>yhteiskunnallinen vaikuttaminen (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)</p> <p>Yhteiskunnallinen, uutta luova osaaminen: yhteiskunnallisten muutosten seuraaminen ja reagoiminen, uuden tiedon käyttäminen, kierrättäminen ja luominen, yhteistyöverkostot. (Niemitalo 2010)</p>
ammattikohtainen osaaminen	<p>Tehtäväkohtaiset työtilanteet, välitön potilashoito (Niemitalo 2010)</p> <p>vaativien lääke- ja haavahoitojen toteutus, lääkitys ja lääkeohjaus. konsultointi, omat vastaanotot, arviointitehtävä, hoitosuunnitelman toteutus (Kiviniitty 2010)</p> <p>Kliininen osaaminen: koronaangiografiaan liittyvä osaaminen, ohitusleikkauspotilaan hoitamiseen liittyvä osaaminen, muiden toimenpiteiden osaaminen ja potilaan voinnin tarkkailuun ja</p>

	<p>hoitamiseen liittyvä osaaminen. Lääkehoidon osaaminen. Hoitolinjan tunteminen. Työrooliin liittyvien taitojen osaaminen: osaamisen kehittäminen, ylläpitäminen ja tiedon haku. (Kurki 2010) erityisalan tietoperusta, sairaudenhoito (Nurminen 2011)</p> <p>sydänkuntoutusohjaajan erityisosaaminen Hoitajavastaanotto toiminta, invasiivisen kardiologian ja sydänvalvontapotilaan hoitotyö, elintoimintojen ylläpitäminen, seuranta ja ennakoiva reagoiminen, vaativa lääkehoito, aseptinen työskentely, turvallinen säteilytyö sekä vaativa akuutin vaiheen kuntoutus. (Laine 2011)</p> <p>taidot, jotka liittyvät potilaiden itsenäiseen tutkimiseen ja tilanarviointiin, kivun hoitoon, luonnon-tieteellisen tiedon hallintaan sekä peruselintoimintoihin liittyvien ongelmien havaitsemiseen ja reagointiin havaittuihin ongelmiin. Laboratorio- ja röntgentutkimusten tilaaminen sairaanhoitajan harkinnan mukaan, pienten haavojen ompelu, kivun hoito nykyistä itsenäisemmin, potilaslajittelun tekeminen ja elottoman potilaan hoidon aloittaminen hoito-ohjeen mukaisesti. (Paakkonen 2008)</p> <p>perushoivan osaaminen, lääkehoidon osaaminen, sairaanhoidon kliininen osaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007)</p> <p>päätöksenteko-osaaminen: osaa itsenäisesti arvioida päivystyshoidon ja sen kiireellisyyden tarpeen potilaan vointiin ja oireisiin perustuen. Hallitsee nopeasti muuttuvat tilanteet. Osaa tunnistaa konsultaation tarpeen. Osaa valita potilaalle oikean hoitoyksikön sairauteen, oireisiin tai vammaan perustuen. Hoitotyön kliininen osaaminen päivystyshoitotyössä. (Meritähti ja Nurminen 2011)</p> <p>Hoitotyön prosessi, hoitotyön asiantuntijuus (Kosklin 2011)</p> <p>Kliinisen hoitotyön osaaminen: hoitotyön somaattinen osaaminen; potilaan seuranta ja tarkkailu, lääkehoito; toteuttaminen ja yhteisvaikutukset, hoitotoimenpiteiden osaaminen; iv-lääkitys, katetrointi, kanylointi ja imeminen. (Nokkala & Hirvonen 2011)</p>
rajapinnat	<p>Rajapinnat suhteessa lääketieteen lisensiaatin osaamiseen: Laboratorio- ja röntgentutkimusten tilaaminen sairaanhoitajan harkinnan mukaan, pienten haavojen ompelu, kivun hoito nykyistä itsenäisemmin, potilaslajittelun tekeminen ja elottoman potilaan hoidon aloittaminen hoito-ohjeen mukaisesti. (Paakkonen 2008)</p>

Liite 3.2. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: terveydenhoitaja lapsi- ja perhetyössä

Tulevaisuuden osaaminen terveydenhoitaja lapsi- ja perhetyössä	(Backman ym. 2011)
verkosto-osaaminen	moniammatillinen yhteistyö (Backman ym. 2011)
kansainvälisyysosaaminen	
yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen	markkinointiosaaminen, talousosaaminen, oman ammatin ja osaamisen markkinointi. talouteen ja prosessien kehittämiseen liittyvä osaaminen, resurssien jakamiseen ja priorisointiin liittyvä osaaminen (Backman ym. 2011)
teknologiaosaaminen	
ympäristöosaaminen	
palveluosaaminen	prosessi- ja kokonaisajattelu (Backman ym. 2011)
ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen	edistävää, ennaltaehkäisevää ja parantavaa hoitoa koskeva osaaminen, kyky määritellä ongelmia ja puuttua niihin varhaisessa vaiheessa. osaaminen, joka koskee terveyden edistämistä esim. musiikin avulla. psyykkistä terveyttä ja psykiatrista hoitoa koskeva osaaminen. (Backman ym. 2011)
amatillinen vuorovaikutus	kyky saada asiakas kiinnostumaan vertaistuesta ja itsensä auttamisesta (Backman ym. 2011)
asiakslähtöinen tapa toimia	elinkaariajattelu, asiakslähtöisyys, asiakassegmentointi, kohderyhmäajattelu (Backman ym. 2011)
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	
eettinen osaaminen	ammattieettinen osaaminen (Backman ym. 2011)
oman työn kehittämisosaaminen	suunnitteluosaaminen eli kyky visualisoida ja luoda uusia palvelu- ja työmuotoja paineen alla. itse itseään hallinnoivien palveluiden kehittäminen. kyky päivittää uusia sairauksia koskevaa omaa osaamistaan (Backman ym. 2011)
johtamisosaaminen	
yhteiskunnallinen vaikuttamisosaaminen	joukkoviestintä kriisien ja katastrofien yhteydessä (Backman ym. 2011)
ammattikohtainen osaaminen	hygieniaa, liikuntaa sekä ravitsemus- ja nukkumisongelmia koskeva tieto. akuutteja sairauksia, infektiosairauksia, rokotuksia ja esim. kotisairaanhoidoa koskeva osaaminen. psyykkistä terveyttä ja psykiatrista hoitoa koskeva osaaminen. (Backman ym. 2011)

Liite 3.3. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: farmaseutti ja proviisori

tulevaisuuden osaaminen	farmaseutti (Koulutustyöryhmä 2009)	proviisori (Koulutustyöryhmä 2009)
verkosto-osaaminen	yhteistyö terveydenhuollon kanssa: ymmärrys lääkehuollon ja terveydenhuoltojärjestelmän kokonaisuudesta sekä omasta roolista, valmiudet moniammatilliseen yhteistyöhön (Koulutustyöryhmä 2009)	
kansainvälisyysosaaminen		
yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen	yrittäjätoiminnasta ymmärtäminen (Koulutustyöryhmä 2009)	toiminnan ja talouden kehittäminen: palvelukonseptin rakentaminen, implementointi ja johtaminen vaikutus apteekin talouteen (Koulutustyöryhmä 2009) farmakoekonomisen evidenssin hyödyntäminen päätöksenteossa (Koulutustyöryhmä 2009)
teknologiaosaaminen	monipuoliset it-taidot (Koulutustyöryhmä 2009)	
ympäristöosaaminen		
palveluosaaminen	palvelujen kehittäminen (Koulutustyöryhmä 2009)	organisaatioteorioiden ja palveluteorioiden perusteiden tunteminen (Koulutustyöryhmä 2009)
ennaltaehkäisevä ja ennalta-osaaminen	hoitoon motivointi ja hoidosta sopiminen (lähtökohdana voimaantuminen) (Koulutustyöryhmä 2009)	
ammattillinen vuorovaikutusosaaminen	asiakaspalvelu-, viestintä- ja lääkeneuvontataidot, yhteistyötaidot (Koulutustyöryhmä 2009)	yhteistyötaidot, tiimin johtaminen (Koulutustyöryhmä 2009)
asiakaslähtöinen tapa toimia		
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	ammattitiedon soveltaminen asiakastyössä (Koulutustyöryhmä 2009)	
eettinen osaaminen	ammattieettinen päätöksenteko (Koulutustyöryhmä 2009)	
oman työn kehittämisosaaminen	tiedonhaku- ja arviointitaidot, laadunhallinta: ymmärrys prosesseista, laadun merkitys lääkitysprosessiin ja lääkitysturvallisuuteen (Koulutustyöryhmä 2009)	Laadunhallinta: laatujärjestelmien rakentaminen ja ylläpito, laatujärjestelmien tuottaman tiedon hyödyntäminen päätöksenteossa (Koulutustyöryhmä 2009)
johtamisosaaminen	oma rooli ja vastuu työtehtävistä, johtaminen vs johdettavana oleminen (Koulutustyöryhmä 2009)	henkilöstöjohtaminen (Koulutustyöryhmä 2009)
yhteiskunnallinen vaikutusosaaminen		lääkepoliittisen päätöksentekoprosessin perusteiden tunteminen eri tasoilla (Koulutustyöryhmä 2009)
ammattikohtainen osaaminen	kliininen farmasia (Koulutustyöryhmä 2009)	kliininen farmasia tieteellisen koulutukseen tukeutuvan opetuksen/oppimisen ymmärtäminen (Koulutustyöryhmä 2009)

Liite 3.4. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeet: bioanalyttikko

bioanalyttikon tulevaisuuden osaaminen	(Mattila 2011)
verkosto-osaaminen	Kyky moniammatilliseen yhteistyöhön (Mattila 2011)
kansainvälisyysosaaminen	kielitaito (Mattila 2011)
yrittäjyys- ja liiketoiminta-osaaminen	
teknologiaosaaminen	analyttinen osaaminen: laiteosaaminen; englanti, tietotekniikka, fysiikka. postanalyttinen osaaminen. tulosten vastaaminen; tietojärjestelmäosaaminen (Mattila 2011)
ympäristöosaaminen	
palveluosaaminen	asiakaspalveluasenne, terveydenhuoltojärjestelmän ja sen säännösten tunteminen (Mattila 2011)
ennaltaehkäisevä ja ennalakoiva osaaminen	
ammattillinen vuorovaikutus	ohjaus-, ilmaisu- ja kuuntelutaito, omien tunnetilojen tunnistaminen ja hallinta, sosiaaliset taidot, kyky kohdata erilaisia asiakkaita, Opetus- ja ohjausosaaminen, Kyky kohdata erilaisia asiakkaita, Ilmaisu- ja esiintymistaito, Konsulttina toimimine, paineensietokyky, stressinhallintaosaaminen, joustavuus, muutokseen sopeutumiskyky, työyhteisön pelisääntöjen tunteminen (Mattila 2011)
asiakaslähtöinen tapa toimia	
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	kyky kohdata asiakkaita erilaisissa ympäristöissä (Mattila 2011)
eettinen osaaminen	asiakkaan kunnioittaminen, asiakaspalvelutyön arvostaminen, eettinen osaaminen, juridinen osaaminen (Mattila 2011)
oman työn kehittämisosaaminen	laadunvalvonnan, laadun ja riskienhallinnan osaaminen, Tiedonhankinta- ja hallintaosaaminen, Muutoskyky, Kyseenalaistamiskyky, Kehittävä ja tutkimuksellinen työote, Oman alan seuraaminen; kielitaito ja tieteellisen artikkelin lukutaito, Elinikäinen oppiminen, Projektiosaaminen; suunnitteluosaaminen, tutkimusaineiston käsittelyn perusosaaminen ja esittämisosaaminen. Palautteen antaminen ja vastaanottaminen; Oman osaamisen tunnistaminen (Mattila 2011)
yhteiskunnallinen vaikuttamisosaaminen	
johtamisosaaminen	kyky itsenäiseen työskentelyyn, Esimies- ja alaistaitojen perusteet (Mattila 2011)
ammattikohtainen osaaminen	laboratorioprosessin osaaminen: preanalyttinen, analyttinen ja postanalyttinen osaaminen, erikoisalojen perusosaaminen. kliininen perusosaaminen sisältäen anatomian, fysiologian ja tautiopin. Preanalyttinen osaaminen: potilaan esivalmistelu, näytteenotto ja näytteiden kuljetus, säilyttäminen ja käsittely. analyttinen osaaminen: menetelmäosaaminen; kemia, fysiikka, biologia. manuaalisten määritysten osaaminen; matematiikka, kemia, motoriset taidot. organisoitukyky. postanalyttinen osaaminen: tulosten tulkinta; tuloksen ja analyysin arviointiosaaminen (Mattila 2011)

Liite 4. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet

Liite 4.1. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: fysioterapeutti

Fysioterapeutin tulevaisuuden osaaminen	(Löytökorpi 2007, Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011, Lehtikunnas & Virolainen 2011, Laine 2011, Johansson 2011)
verkosto-osaaminen	Yhteistyön lisääntyminen eri toimijoiden kanssa, mm työterveyshuollossa toimiminen moniammatillisen tiimin jäsenenä, palveluosaaminen, jossa vuorovaikutustaitojen ja sosiaalisten taitojen merkitys kasvaa(Löytökorpi 2007) Laaja-alainen verkostoituminen. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Prosessilähtöisen toiminnan kehittäminen ja vuorovaikutus yhteistyössä eri yksiköiden ja hierarkia-asteiden kanssa. Tules-alueella ammatillisten verkostojen hyödyntäminen ja vaikuttaminen niissä, perusterveydenhuollon, koulutusjärjestelmien ja potilasjärjestöjen kanssa toimiminen, yhteistyöosaaminen ja tiimityöosaaminen (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
kansainvälisyysosaaminen	Monikulttuurisuuden hahmottaminen ja osaaminen. Kansainvälisten asiakkaiden lisääntyessä palvelutarpeet muuttuvat erikoistuneimmiksi (esim. posttraumapotilaiden fysioterapia ja kuntoutus). (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011)
yrittäjyys- ja liiketoiminta-osaaminen	Tuotteistamiseen ja hinnoitteluun liittyvää osaamista, tarvitaan joustavaa ja oman elämän yrittäjyyttä (Fysioterapeutti muuttuvassa maailmassa, Raportti 2011) Yrittäjyys ja oman osaamisen markkinointiosaamista (Löytökorpi 2007) Fysioterapeutin rooli osana prosessia entisen ulkopuolelta ostettavan palvelun sijaan. Kustannustehokkuus (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
teknologiaosaaminen	Teknologiaosaamista ihmisen terveyden analysointiin (Löytökorpi 2007) Tietoverkkojen ja uuden teknologian hyödyntäminen Digitalisoituvat palvelut siirtyvät verkkoon ja lisäävät merkittävästi uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja kilpailukykyä. Asiakkaan tarpeisiin sovitettu räätälöinti lisääntyy. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) TULES-alueella teknologian kehittymiseen liittyvää osaamista dokumentoinnissa, hoitomenetelmissä ja hoitoonohjauksessa (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
ympäristöosaaminen	Yksilön ja ympäristön vuorovaikutus, ekoälykäs ja ympäristötietoinen. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011)
palveluosaaminen	Hyvälaatuisten palveluiden kehittämisessä tarvittaisiin osaamista kauppatieteistä, tekniikasta, liikuntafysiologiasta, biomekaniikasta, kansanterveydestä. Hyvinvointiyhteiskunnan palvelujärjestelmän kustannukset aiheuttavat osaamispaineita koulutus-, tutkimus-, ja kehittämistoimintaan. Erityisasiantuntijoiden merkitys ja tarve kasvavat samaa tahtia kuin moniosaamisen ja -osaajien kysyntäkin (Löytökorpi 2007) TULES-toimialueen prosessien tunnistaminen, ymmärrys omasta osuudesta prosessissa, luottamus muihin toimijoihin ja luottamuksen arvoisesti toimiminen, prosessissa osaaminen-työnkierto prosessissa. Toimintaympäristöjen muuttuminen, väestön ikääntyminen, omahoidon edellytykset, lääketieteen ja teknologian kehitys, globaalisuus ja palvelujen uudet tuottamismallit ja verkostoituminen määrittävät osaamisvaatimuksia. Asiakaspalvelukulttuurin muuttuminen potilaasta asiakkaaseen. (Lehtikunnas & Virolainen 2011) kokonaisvaltainen ihmiskäsitys (bio-psyko-sosiaalinen),tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, osallisuus, elinkaariajattelu (lapset, nuoret, työikäiset, ikääntyneet) (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011)
ennaltaehkäisevä ja ennalta-koiva osaaminen	Voimavara- ja asiakaslähtöinen sekä ennaltaehkäisevä toiminta on periaatteena toiminnassa, syrjäytymisen ehkäisy, riskiryhmien tunnistaminen. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Osaamista hyvinvointia parantavan liikunnan aloittamista ja säännöllistä harrastamista kohtaan. Lisättävä yksilöllistä ohjausta ja palautetta liikunta-aktiivisuuden laadusta, määrästä ja vaikuttavuudesta. Osaamista pitkäaikaissairaiden ja ikääntyvien arjessa selviytymiseen ehkäisemällä toiminnanvajavuuksien ja sairauksien pahenemista. Ennaltaehkäisevän työn osaamistarve kasvaa (Insuliiniresistenssi,diabetes, kohonnut verenpaine sekä tuki- ja liikuntaelinten sairaudet)(Löytökorpi 2007) TULES-alueella terveyden edistäminen, turvaaminen ja riskien minimointi (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
ammattillinen vuorovaikutus	Omaa sosiaalisia kykyjä ja tunneälyä, osaa toimia moniammatillisissa työryhmissä (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Moniammatillisessa työryhmässä toimimisen osaaminen, työnkierto (Lehtikunnas & Virolainen 2011)

johtaminen	Ajankäytön hallinta, tilanneosaaminen, esimies- ja alaistaidot (Lehtikunnas & Virolainen 2011) Osaamista johtamiseen, palvelurakenteiden osaamiseen, työn organisointitaitoja, omaaloitteisuutta. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Osaamisen vahvistaminen hoitolinjaorganisaatioissa. Opetuksen ja tutkimuksen yhteensovittaminen palvelukokonaisuuksiin ja palveluyksiköihin. Henkilökunnan mahdollisuus vaikuttaa omaan työhönsä vahvistuu, sitouttaminen työhön (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
asiakaslähtöinen tapa toimia	Voimavara- ja asiakaslähtöinen työskentelytapa, elinkaariajattelu (lapset, nuoret, työikäiset, ikääntyneet) (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Potilaan näkeminen TULES-alueella tärkeimpänä asiakkaana, potilaan hoitaminen hyvin ja kunnioittavasti, monimuotoiset menetelmät, omaiset ja läheiset voimavarana. Sydän-toimialueella erityisosaamista vaaditaan akuutin vaiheen kuntoutuksessa. TULES-potilaiden toimintakyvyn palautuminen ja työhönpaluu tuovat osaamisvaatimuksia henkilökunnalle. Työnkiero osaksi osaamisen vahvistumista. (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
asiakasryhmien erityistarpeiden ymmärtäminen	Mahdollisuuksia väestön liikunnan edistämiseksi tulisi aiempaa määrätietoisemmin nostaa Suomessa esiin ja pyrkiä parantamaan liikuntafysiologian ja liikuntalääketieteen asemaa ja osaamista fysioterapian peruskoulutuksessa. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Järjestämällä asianmukaista kuntoutusta myös toimintakykynsä menettäneille (Löytökorpi 2007) NEURO-alueella kuntouttavan työn osaaminen ja potilaan toimintakyvyn ylläpitäminen moniammatillisena yhteistyönä, potilaan motivaation ja hoidon jatkuvuuden ymmärtäminen työssä, osaamista terveyden edistämiseen ja asian puheeksiottoon. (Johansson 2011) Sydän-toimialueella erityisosaamista vaaditaan akuutin vaiheen kuntoutuksessa (Laine 2011) TULES-potilaiden toimintakyvyn palautuminen ja työhönpaluu tuovat osaamisvaatimuksia henkilökunnalle. Työnkiero osaksi osaamisen vahvistumista. (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
eettinen osaaminen	Kokonaisvaltainen ihmiskäsitys (bio-psyko-sosiaalinen), tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, osallisuus. Toimintaympäristöstä riippumatta suuntautuminen kuntoutumiseen ja terveyden edistämiseen, yksilön ja ympäristön vuorovaikutus, ekoälykäs ja ympäristötietoinen. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Työntekijät osaavat TULES-alueella noudattaa tasa-arvoista, oikeudenmukaista, ihmisarvoa kunnioittavaa ja eettisiä periaatteita noudattavaa työtapa, toiminta on yhteisvastuullista. (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	Toiminnan brändäys ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen, potilas oikeassa paikassa oikeaan aikaan, kustannustehokkuus (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
oman työn kehittämisosaaminen	Fysioterapeuteilta odotetaan perustaitoja tavasta suhtautua asioihin, ajattelun taidoista, oman oppimisen hallinnasta ja yhdessä työskentelyn taidoista. Näiden perustaitojen lisäksi ammattitaitoa, persoonallista kypsyyttä, kykyä ylläpitää ja kehittää omaa osaamistaan sekä osallistumista kehittämiseen. Kehittämistyössä vaaditaan kriittistä ajattelutaitoa sekä tutkivaa asennoitumista ja kysymysten esittämistä. Elinikäisen oppimisen periaate. Fysioterapeutilta edellytetään omaaloitteisuutta ja organisointikykyä. Hän on innovatiivinen ja visiointikykyinen, kriittinen tiedon hallitsija. (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) TULES-alueella huipputaiteiden tavoittelu, tulevaisuuden ammattirooleihin liittyvä erityisosaaminen, ajankäytön hallinta, tilanneosaaminen, esimies- ja alaistaidot. Sydäntoiminnan alueella uuden työntekijän perehdyttäminen, oppimisen arviointi ja mentoritoiminta edellyttävät uutta erityisosaamista. (Lehtikunnas & Virolainen 2011)
rajapinnat	Asiantuntijuuden lähentyminen muun muassa teknologian kehittymisen myötä tuo esille eri aloja koskevia osaamisvaatimuksia (Lehtikunnas & Virolainen 2011) Teknologian kehittyminen ja globalisaatio ja väestön ikääntyminen poistavat ammattiryhmiä ja uusia töitä ja ammattialoja syntyy (Suomen fysioterapeutit, Raportti 2011) Tehtäväsiirrot (esim selän tutkiminen) lääkäreiltä fysioterapeuteille. (Lehtikunnas & Virolainen 2011)

Liite 4.2. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: jalkaterapeutti

Jalkaterapeutin tulevaisuuden osaaminen	(Kantola 2007)
teknologiaosaaminen	Osaamista ajanvarausohjelmien hallintaan (Kantola 2007)
palveluosaaminen	Osaamista erilaisten asiakkaiden kohtaamiseen sekä osaamista jalkaterapian erilaisten menetelmien käyttöön ja soveltamiseen (Kantola 2007)
ammattillinen vuorovaikutus	Vertaistutorointiin lisää osaamista perehdytyksen antamiseen, ohjauskäytänteisiin, opettamiseen ja palautteiden määrään ja laatuun (Kantola 2007)

Liite 4.3. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: toimintaterapeutti

Toimintaterapeutin tulevaisuuden osaaminen	(Leino 2011)
verkosto-osaaminen	Taitoa luoda terapeuttinen vuorovaikutussuhde. Vuorovaikutusosaamista vaaditaan myös asiakastilanteissa sekä asiakkaan, että tämän lähipiiriin ja koko perheen kanssa erilaisten viestimien kautta (Leino 2011)
kansainvälisyysosaaminen	Tarvitaan osaamista muista kuntoutusaloista, sekä yhteistyö- ja konsultaatiotaitoja toimia eri alojen ammattilaisten kanssa erilaisissa projekteissa ja hankkeissa myös kansainvälisesti. Nämä vaativat kielitaitoa, kulttuurien tuntemusta sekä vuorovaikutustaitojen (Leino 2011)
yrittäjyys- ja liiketoiminta-osaaminen	Toimintaterapeuteilla on myös kaupallisen alan tehtäviä, kuten johtajan tehtäviä, yrittäjän tehtäviä, markkinointitehtäviä ja asiakastietojen keräämistä (Leino 2011)
teknologiaosaaminen	Teknologian hallinta sekä sosiaalisen median osaaminen (Leino 2011)
ympäristöosaaminen	ympäristöosaamista (Leino 2011)
palveluosaaminen	Toimintaterapeuteilla tulee olla osaamista asiakastyöstä, eli heillä tulee olla taito suunnitella ja toteuttaa toimintaterapiaa, taito luoda terapeuttinen vuorovaikutussuhde, taito soveltaa toimintaa asiakkaan arkeen, sekä osaamista erilaisista asiakasryhmistä Uusien palveluiden ja menetelmien suunnittelutyö kuuluu toimintaterapeutin työtehtäviin (Leino 2011)
ennaltaehkäisevä ja ennalta-koiva osaaminen	Asiakastyössä ennaltaehkäisevää osaamista (Leino 2011)
ammattilinen vuorovaikutus	Eri tieteenalojen kanssa olisi hyvä tehdä yhteistyötä ja laajentaa omaa näkökulmaa, jotta voisi saada kokonaisvaltaisen kuvan ihmisen hyvinvoinnista (Leino 2011)
johtaminen	Toimintaterapeuteilla on tulevaisuudessa myös kaupallisen alan tehtäviä, kuten johtajan tehtäviä, yrittäjän tehtäviä, markkinointitehtäviä ja asiakastietojen keräämistä (Leino 2011)
asiakslähtöinen tapa toimia	Kokonaisvaltaisesti tulee hallita toiminnan teoriaa ja asiakslähtöisyyttä, mutta lisäksi on tärkeää tuntea teoriaa erilaisista asiakasryhmistä erikseen (Leino 2011)
asiakasryhmien erityistarpeiden ymmärtäminen	Asiakkaita ovat tulevaisuudessa yksilöasiakkaista asiakkaat, joilla on eteneviä sairauksia, maahanmuuttajat, päihdekuntoutajat, ikääntyneet, työikäiset, sekä kuka vaan ihminen, joka on huolissaan omasta hyvinvoinnistaan tai asiakaskunta on osittain sama kuin nykyisellään. Tulevaisuudessa asiakkaana nähtiin yksilöiden ohella yhteisöt, kuten työpaikat, perheet, koulut, ryhmät, organisaatiot, valtio sekä yhteiskunta. Työ-tehtävien osalta toiminnan mahdollistaminen nousee vahvasti esiin ja ammattilaisen rooli on tukea asiakkaan omahoitoa (Leino 2011)
eettinen osaaminen	Tulee olla itsetuntemusta ja osaamista tiedostaa omat heikkoudet ja vahvuudet (Leino 2011)
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	Yhteiskunnallisesti asiakkaana voi laajemmin olla lähettävä taho, toimintaterapeutin työstä vastaava organisaatio, palvelun rahoittajat, sekä valtakunnallinen taso jossa asiakkuutta ei konkreettisesti voi mitata (Leino 2011)
oman työn kehittämisosaaminen	Tulevaisuudessa tarvitaan tutkimus- ja kehittämisosaamista ja oman alan kehittäminen koettiin osaamistarpeeksi. Lisäksi pitää osata toimia näyttöönperustuen. Tarvitaan osaamista muista kuntoutusaloista, sekä yhteistyö- ja konsultaatiotaitoja toimia eri alojen ammattilaisten kanssa erilaisissa projekteissa ja hankkeissa myös kansainvälisesti Tutkimusten tekeminen ja alan innovatiivinen kehittäminen, oman työn kehittäminen sekä tutkimustiedon hyödyntäminen omassa työssä. Työtehtäviin kuuluu myös oman työn ja alan vaikuttavuuden perusteleminen (Leino 2011)
rajapinnat	Oman teorian lisäksi tarvitaan tietoa ihmisen biologiasta ja kehitysvaiheista, psykologiasta, sosiologiasta sekä sosiaalipsykologiasta. Eri tieteenalojen kanssa olisi hyvä tehdä yhteistyötä ja laajentaa omaa näkökulmaa, jotta voisi saada kokonaisvaltaisen kuvan ihmisen hyvinvoinnista (Leino 2011)

Liite 4.4. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: liikuntaneuvoja

Liikuntaneuvojan tulevaisuuden osaaminen	(Tiikkaja 2008)
verkosto-osaaminen	Kommunikointitaidot, ihmissuhdetaidot, tiimi- ja ryhmätyötaidot, yhteistyötaidot, suullinen viestintätaito, kyky itsenäiseen työskentelyyn (Tiikkaja 2008)
kansainvälisyysosaaminen	kielitaito, osaamista kansainvälisissä yhteyksissä toimimiseen
yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen	Yrittäjyystaidot, markkinoinnin tuntemus, taloushallinnon tuntemus, kuluttajalainsäädännön velvoitteiden ja vastuiden tuntemus, kyky itsenäiseen työskentelyyn (Tiikkaja 2008)
teknologiaosaaminen	erilaiset hyvinvointitekniikan sovellukset sekä liikunta-alan tekniset apuvälineet (Tiikkaja 2008)
ympäristöosaaminen	
palveluosaaminen	Työturvallisuusosaaminen on asiakkaan turvallisuutta palvelutoiminnassa, vaaratilanteiden ennakointi, toimintavalmius vaaratilanteissa (Tiikkaja 2008)
ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen	Vaaratilanteiden ennakointi, toimintavalmius vaaratilanteissa, taito ylläpitää omaa fyysistä työ- ja toimintakykyä (Tiikkaja 2008)
ammattillinen vuorovaikutus	
johtaminen	Omassa toiminnassa luovuus, ongelmanratkaisutaidot, uusiin tilanteisiin sopeutumiskyky, organisointitaidot, Henkilöstöhallintoon, talouteen ja yhteiskunnallisiin asioihin liittyvät osaamisalueet (Tiikkaja 2008)
asiakaslähtöinen tapa toimia	Asiakaslähtöinen ajattelu, kohderyhmän erityistarpeiden tuntemus ja tunnistaminen, lasten ja nuorten liikunnan tuntemus, soveltamistaidot. Oman alan ammattiosaamista liikuntakokonaisuuden suunnitteluun, liikuntakokonaisuuden ohjaamiseen, kunto- ja terveysliikunnan tuntekseen sekä suunnittelutaidot, kannustaminen ja motivointi, palautteen antaminen, lihashuollon tuntemus (Tiikkaja 2008)
asiakasryhmien erityistarpeiden ymmärtäminen	Erytysliikunnan tuntemus (Tiikkaja 2008)
eettinen osaaminen	Osaamistarpeet tulevat esille välillisesti toisten osaamisalueiden kautta (Tiikkaja 2008)
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	
oman työn kehittämisosaaminen	Taito ylläpitää omaa psyykkistä työ- ja toimintakykyä, tiedon hallinta, kiinnostus alan kehityksen seuraamiseen, itsensä ja ammatillisten valmiuksien kehittäminen, palautteen vastaanottaminen, kehittämistoiminta (Tiikkaja 2008)
rajapinnat	

Liite 4.5. Kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: yhteiset osaamistarpeet

Liikunta-alan yhteinen tulevaisuuden osaaminen	(Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys-loppuraportti 2008, Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla 2008, Lehtonen 2009)
verkosto-osaaminen	Liikunta-alan yritysten vastaajien mukaan yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan, matkailu- ja kulttuurialan kanssa lisättävä, seminaarit ja verkostoitumistilaisuudet (Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys-loppuraportti 2008) Aloittelevat ohjaajat ja valmentajat tarvitsevat kokeneemman opastusta (mentorointia) ohjaus/valmennustilanteessa ja opastusta yhteistyöhön lasten vanhempien kanssa (Lehtonen 2009)
kansainvälisyysosaaminen	kansainvälisyysosaaminen (Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys-loppuraportti 2008)
yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen	Liikunta-alan yritysten osaamista tulisi kehittää erityisesti myynnin ja markkinoinnin, taloushallinnon, verotusasioiden ja liiketoiminnan osa-alueilla. Tuottaja- ja manageriosaamista tulisi kehittää liikunnan ja elämysten osa-alueilla tuottaja-toiminnan kehittämiseksi. Liikunta-alan yrittäjille tulisi pilotoida erilaisia verkostoitumismalleja. (Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys-loppuraportti 2008) Liikunta-alan ammattikorkeakoulutuksessa yrittäjyyden ja -viestinnän koulutusta kehitetään. (Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla 2008)
teknologiaosaaminen	
ympäristöosaaminen	
palveluosaaminen	Tuotekehitys seuroissa vaatii yleisesti ottaen kehittämistä. Tuottaja- ja manageriosaamista liikunnan ja elämysten osa-alueilla tuottaja-toiminnan kehittämiseksi. (Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys-loppuraportti 2008) Tiedon ja osaamisen lisäämisessä aloittelevat ohjaajat/valmentajat tarvitsevat lajikohtaisia malleja :Ideoita lasten innostamiseen, malleja lajitaitojen opettamiseen (Lehtonen 2009)
ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen	Liikunta-alan ammattikorkeakoulutuksessa panostetaan työelämävastaavuuden jatkuvaan kehittämiseen sekä liikunta-alan työelämässä tapahtuvien muutosten ennakkointiin. Lisäksi tulisi perehtyä työturvallisuuteen sekä omaan työ- ja toimintakykyyn liittyviin kysymyksiin nykyistä enemmän. (Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla 2008)
ammattillinen vuorovaikutus	
johtaminen	Liikunta- ja urheiluseuroissa osaamista tulisi kehittää palvelujen tarjoamisen ja liiketoiminnan näkökulmasta nimenomaan myynti- ja markkinointi- sekä johtamistaidoissa sekä ammattitaitoisten ohjaajien ja valmentajien rekrytoinnissa seuraan. (Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys-loppuraportti

	<p>2008).</p> <p>Erityisesti terveystoiminnan, liikuntajohtamisen, talouden ja markkinoinnin osaamista. (Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla 2008)</p> <p>Osaamista siihen, miten isojen seurojen hyvät toimintamallit saadaan toteutumaan suppeamassa mittakaavassa pienemmissä seuroissa, joissa toiminta saattaa perustua vapaaehtoistyöhön enemmän kuin ammattivalmennukseen. (Lehtonen 2009)</p>
asiakaslähtöinen tapa toimia	<p>Liikunnan ammattitutkintoon valmentavassa koulutuksessa aikuisliikunnan osaamisalueella lisätään valmiuksia työliikunnan kehittämiseen ja toteuttamiseen. Myöhemmin on harkittava erillisen ammattitutkinnon perustamista työliikunnan tehtäviin. Sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon (lähihoitaja) johtavaan koulutukseen sisällytetään asiakastyössä tarvittavia terveystieteiden edistävän liikunnan neuvonta- ym. valmiuksia ja ammatillisen aikuiskoulutuksen järjestäjät ja korkeakoulut lisäävät työhyvinvointia parantavaa koulutusta (Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla 2008)</p>
eettinen osaaminen	
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	<p>Ketä nykypäivän liikuntakeskustelussa pitäisi valistaa ja mihin liikuntainterventiot suunnata? Lasten ja nuorten fyysisen aktiivisuuden lisääminen on langetettu pitkälti kolmannelle sektorille ja osansa hoitavat esimerkiksi koulut ja päiväkodit. Miten paljon nämä liikuttajat – koulutetut tai kouluttamattomat – pystyvät loppujen lopuksi kuitenkin paikkaamaan vajetta, johon lapsi ja nuori kotona kasvatetaan? (Lehtonen 2009)</p>
oman työn kehittämisosaaminen	
rajapinnat	<p>Liikunta-alan ja muiden alojen koulutusten väliltä voisi hakea yhteyksiä. Esimerkiksi yrittäjätutkintoa voisi kokeilla pilottina luovien alojen yrittäjätutkintotoiminnan yhteydessä. Opetusministeriön tulisi edistää liikunta- ja elämys-tapahtumatuottajakoulutusta kulttuuri-tuottajakoulutuksen tapaan. Seuroja tulisi kouluttaa johtamisen, tuoteistamisen, myynnin, markkinoinnin, kilpailutuksen ja verotuksen osa-alueilla. (Liikunta-alan yritys- ja seuratoiminnan selvitys-loppuraportti 2008)</p> <p>Sosiaali- ja terveystoimen henkilöstö päiväkodeissa, neuvoloissa, terveyskeskuksissa, kotipalvelu-toiminnassa, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollossa, työterveyshuollossa ja erilaisissa laitoksissa tarvitsee täydennyskoulutusta liikunnan terveystieteiden ymmärtämisessä sekä terveystoiminnan ja ravitsemuksen neuvonnassa ja ohjauksessa. (Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla 2008)</p> <p>Lasten ja nuorten fyysisen aktiivisuuden lisääminen on langetettu pitkälti kolmannelle sektorille ja osansa hoitavat esimerkiksi koulut ja päiväkodit (Lehtonen 2009)</p>

Liite 5. Sosiaali-, terveys- sekä kuntoutus- ja liikunta-alan osaamistarpeet.

Liite 5.1. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan tulevaisuuden osaamistarpeet: lähihoitaja

Lähihoitajan tulevaisuuden osaaminen	(Vuorensyrjä ym. 2006, Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007, OPH 2011, Koskinen & Laibert 2011, Hakala ym. 2011, Backman ym. 2011)
verkosto-osaaminen	moniammatillinen yhteistyö, verkostoissa toimiminen (Hakala ym. 2011) moniammatillinen työskentely ja verkosto-osaaminen (Koskinen & Laibert 2011) moniammatillisuus, kyky työskennellä työparina ja tiimissä (Backman ym. 2011)
kansainvälisyysosaaminen	kulttuurien välinen osaaminen (Hakala ym. 2011) monikulttuurisuus (Vuorensyrjä ym. 2006) kaksi- ja monikielisyteen liittyvä osaaminen, kulttuurien tuntemus (Backman ym. 2011)
yrittäjyys- ja liiketoiminta-osaaminen	sisäinen yrittäjyys (Hakala ym. 2011) ymmärrys yrittäjyydestä ja yksityissektorilla toimiminen sekä innovointi osaaminen. Yrittäjyys sosiaali- ja terveysalalla: työntekijänä sosiaali- ja terveysalan yrityksessä niin julkisen kuin yksityisen sektorin palveluksessa, ymmärtää oman toimintansa taloudelliset vaikutukset ja osaa toimia kustannustehokkaasti. Liiketoimintaosaaminen, tuotteistaminen, oman osaamisen esille tuominen. (Koskinen & Laibert 2011) sisäinen yrittäjyys, talousosaaminen, markkinointiosaaminen (Backman ym. 2011) yrittäjyys ja yrittäjyys asenteena (Vuorensyrjä ym. 2006) itsensä johtamistaito ja kyky itsenäiseen työhön (OPH 2011) sisäisen yrittäjyyden osaaminen, talous- ja vaikuttavuusosaaminen ja yrittäjyysosaaminen. (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)
teknologiaosaaminen	kommunikaatioteknologian käyttö, hyvinvointiteknologian hyödyntäminen (Hakala ym. 2011) teknologia: tietotekniikka ja hyvinvointiteknologian osaaminen ja hyödyntäminen sekä kirjaaminen. (Koskinen & Laibert 2011) tietoteknologian taidot (Vuorensyrjä ym. 2006) digitaaliset viestintätaidot (Backman ym. 2011) atk-osaaminen (OPH 2011) teknologiaosaaminen (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)
ympäristöosaaminen	kestävää kehitystä edistävä lähihoitajan työ (Hakala ym. 2011) kestävä kehitys (Backman ym. 2011)
palveluosaaminen	palvelujärjestelmän tuntemus, palveluohjaus (Hakala ym. 2011) asiakaspalvelutaidot, palvelujärjestelmän tuntemus, asiakkaan ohjaus (Vuorensyrjä ym. 2006) sosiaali- ja terveysalan palvelu- ja toimintajärjestelmän kokonaisuuden hallinta; palvelujärjestelmän ja prosessien tunteminen (Koskinen & Laibert 2011)
ennaltaehkäisevä ja ennalta-koiva osaaminen	asiakkaan tai potilaan voimavarojen ja riskien tunnistaminen sekä elintoimintojen tarkkailu, toimintakyvyn ylläpitäminen ja edistäminen; asiakkaan itsestä huolenpidon edistäminen, osallisuuden, liikkumisen ja arjen sujumisen tukeminen, työhyvinvoinnin edistäminen. (Hakala ym. 2011) terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen kokonaisuudessaan; hyvinvointistrategian tunteminen, ennaltaehkäisy, toimintakyvyn tukeminen, työturvallisuus, työhyvinvointi, varhainen tunnistaminen ja puuttuminen, ohjaus ja neuvontataidot sekä kuntouttavaan hoitotyöhön sitoutuminen (Koskinen & Laibert 2011) kokonaisvaltainen ja kuntouttava työote sekä ennaltaehkäisevän terveydenhuollon osaaminen (OPH 2011) toimintakykyä edistävä osaaminen, ennaltaehkäisevän työotteen osaaminen, kuntouttavan työotteen osaaminen, apuvälineosaaminen, arjen tukemisen osaaminen ja terveyden edistämisen osaaminen (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)
amatillinen vuorovaikutus	amatillinen vuorovaikutus: työyhteisöissä toimiminen ja asiakaspalvelu: dialoginen vuorovaikutus ja ohjaus, hoito-, hoiva- ja kasvatuskumppanuus (Hakala ym. 2011) sosiaalinen osaaminen, amatillinen vuorovaikutus, tiimityöhallinta, alaistaidot (Koskinen & Laibert 2011) vuorovaikutus, viestintä ja kommunikointiin liittyvät taidot, yhteistyötaidot (OPH 2011) vuorovaikutusosaaminen, kanssakulkemisen taito, ohjausosaaminen (Etelä-Savon ennakkointiryhmä 2007)

	vuorovaikutustaidot, taito olla työryhmän, tiimin tai verkoston toimintaa kehittävä jäsen (Vuorensyrjä ym. 2006)
asiakaslähtöinen tapa toimia	asiakkaan tai potilaan voimavarojen ja riskien tunnistaminen (Hakala ym. 2011) asiakaslähtöinen palvelu (Koskinen & Laibert 2011) asiakaslähtöisyys (Sastamalan kky & Kalajokilaakson kky 2011) asiakaslähtöisyys (Backman ym. 2011) elinkaariajattelu (Vuorensyrjä ym. 2006)
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	kansansairaudet: syyt, ennaltaehkäisy, ohjaus ja neuvonta; pitkäaikaissairaiden hoitomallin osaaminen. Vanhustyön osaaminen. Mielenferveys ja päihdetyön perusosaaminen. Lääkehoito. Ravitsemushoito. Saattohoito. erityisosaaminen eri asiakasryhmien hoidosta ja toimimisesta eri toimintaympäristöissä, hoito- ja palveluprosessin osaaminen / oma asiakasryhmä, lääkehoidon erityisosaaminen / oma asiakasryhmä. kehitysvammaisen kohtaaminen, erilaiset kommunikaatiomenetelmät, mielenferveysosaaminen vammaistyössä (Koskinen & Laibert 2011) lääkehoito, dementiatietous ja dementiapotilaan hoitotaidot, saattohoitojen hallinta, muistihäiriöisen asiakkaan tai potilaan lääkkeetön hoito (OPH 2011) ryhmdynamiikkaa ja perhedynamiikkaa koskeva osaaminen (Backman ym. 2011) asiakkaan potilaan päivittäisissä toiminnoissa tukeminen eri toimintaympäristöissä (Hakala ym. 2011)
eettinen osaaminen	ammattietiikka (ihmiskäsitys, sosiaali- ja terveysalan arvojen, toimintaperiaatteiden, säädösten ja suositusten mukainen toiminta, ammatillinen itsetuntemus sekä potilaan tai asiakkaan asianajajana toimiminen) (Hakala ym. 2011) kunnioittava asenne ja arvokasvatus asiakkaita ja omaa työyhteisöä kohtaan, ja ammattietiikan tuntemus (Koskinen & Laibert 2011)
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	eettinen osaaminen: hoidon laatuun vaikuttaminen kertomalla asiakasryhmien tarpeista organisaation tai yhteiskunnan tasolla (Hakala ym. 2011) yhteiskunnallinen vaikuttaminen (Etelä-Savon ennakoitiryhmä 2007)
oman työn kehittämisosaaminen	amatillinen kasvu ja oppiminen (oman osaamisen tunnistaminen, tiedonhallintataidot, ongelmanratkaisu ja päätöksenteko) (Hakala ym. 2011) projektiosaaminen, reflektointiosaaminen (oman ja työyhteisön kehittäminen), prosessiosaaminen (suunnitella, toteuttaa ja arvioida omaa työtään) (Etelä-Savon ennakoitiryhmä 2007) ongelmanratkaisu- ja innovaatiokyky (Backman ym. 2011) tiedonhankinnan ja oppimaan oppimisen taidot, oman työn kehittämisen taidot/arkiset innovaatiot/ongelmanratkaisutaidot (Vuorensyrjä ym. 2006) muutokseen sopeutuminen ja muutoshalukkuus, oman ammattitaidon ja alan kehittäminen, laatu-työ (Koskinen & Laibert 2011) laatuajattelu (OPH 2011)
johtaminen	tiimityö (Hakala ym. 2011) Itsensä johtamistaito (OPH 2011)
ammattikohtainen osaaminen	asiakkaan / potilaan päivittäisissä toiminnoissa tukeminen suunnitelmallisesti eri toimintaympäristöissä, asiakkaan tai potilaan voimavarojen ja riskien tunnistaminen sekä elintoimintojen tarkkailu, perustarpeiden toteutumisen tukeminen, hoitotoimenpiteiden ja lääkehoidon toteuttaminen, potilaan tai asiakkaan itsestä huolenpidon edistäminen (Hakala ym. 2011) Lääkehoito. Ravitsemushoito. (Koskinen & Laibert 2011) lääkehoito (Sastamalan kky & Kalajokilaakson kky 2011) perushoidon osaaminen, puhtaanapito-osaaminen, ravitsemusosaaminen (Etelä-Savon ennakoitiryhmä 2007)

Liite 5.2. Sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan yhteiset tulevaisuuden osaamistarpeet

sosiaali-, terveys- kuntoutus- ja liikunta-alan yhteiset tulevaisuuden osaamistarpeet	(Elinkeinoelämän keskusliitto 2006, Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007, Raatikainen 2008, Haltia ym. 2011)
verkosto-osaaminen	Verkostomaisen työkuultuurin osaaminen monialaisessa ympäristössä: ennaltaehkäisevän neuvontatyön osaaminen edellyttää työntekijältä toimintaan osallistuvien tahojen ja vastualueiden tuntemusta. (Haltia ym. 2011) yhteistyötaidot (Raatikainen 2008) yhteistyökyky sekä tiimityötaidot, verkostoituneen liiketoiminnan osaaminen (EK 2006)
kansainvälisyysosaaminen	Sosiaaliset taidot: monikulttuurinen osaaminen. (Haltia ym. 2011) kansainvälisyysosaaminen: kulttuuriosaaminen sekä kielet suomi, englanti, ruotsi ja venäjä (EK 2006)
yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen	sisäisen yrittäjyyden osaaminen, talous- ja vaikuttavuusosaaminen ja yrittäjyysosaaminen. (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) verkostoituneen liiketoiminnan osaaminen, kansainvälisten sopimuskäytänteiden tunteminen, osto- ja hankintaosaaminen, myyntitaito sekä tuotekehitys- ja tutkimusosaaminen. (EK 2006)
teknologiaosaaminen	Tietotekninen osaaminen: työntekoa tukevat erilaiset sähköiset rekisterit, ohjelmistot ja järjestelmät. (Haltia ym. 2011) teknologiaosaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) tietotekninen osaaminen (Raatikainen 2008)
ympäristöosaaminen	
palveluosaaminen	palveluosaaminen: asiakkaan tarpeiden tunnistaminen ja ennakointi sekä asiakaspalveluosaaminen. (EK 2006) asiakasprosessin kokonaisuuden hallinta (EK 2006)
ennaltaehkäisevä ja ennakoiva osaaminen	Ennaltaehkäisevä ja ennakoiva toiminta: kansansairauksien, syrjäytymisen ja mielenterveysongelmien ehkäisemiseksi ennakointiosaamista, palveluosaamista ohjaamaan asiakkaita ajoissa oikeille tiedon ja avunlähteille, sairauksien ehkäisemisessä ravitsemukseen, terveysliikuntaan ja liikkumiseen liittyvää osaamista. (Haltia ym. 2011) toimintakykyä edistävä osaaminen, ennaltaehkäisevän työotteen osaaminen, kuntouttavan työotteen osaaminen, apuvälineosaaminen, arjen tukemisen osaaminen, perushoidon osaaminen, puhtaanapito-osaaminen, ravitsemusosaaminen ja terveyden edistämisen osaaminen. (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007)
ammattillinen vuorovaikutus	Sosiaaliset taidot: vuorovaikutus ja monikulttuurinen osaaminen. (Haltia ym. 2011) vuorovaikutusosaaminen, kanssakulkemisen taito, ohjausosaaminen. (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) vuorovaikutustaidot (Raatikainen 2008)
asiakslähtöinen tapa toimia	asiakslähtöinen tapa toimia: asiakkaan tilanteen ymmärtäminen, asiakkaan tarpeiden kartoitus ja asiakasryhmien heterogeenisuuden huomioiminen (Haltia ym. 2011) palveluosaaminen: asiakkaan tarpeiden tunnistaminen ja ennakointi sekä asiakaspalveluosaaminen. (EK 2006)
asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä osaaminen	Asiakasryhmien erityistarpeiden ymmärtäminen: korostuu vanhustyön ja päihdetyön osaaminen. (Haltia ym. 2011) lääkehoidon osaaminen (Raatikainen 2008) asiakasprosessin kokonaisuuden hallinta (EK 2006)
eettinen osaaminen	eettinen osaaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007)
yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	yhteiskunnallinen vaikuttaminen (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007)
oman työn kehittämisosaaminen	projektiosaaminen, reflektointiosaaminen (oman ja työyhteisön kehittäminen), prosessiosaaminen (suunnitella, toteuttaa ja arvioida omaa työtään) (Etelä-Savon ennakointiryhmä 2007) Jatkuva oppiminen ja itsensä kehittäminen, sopeutuminen muutoksiin, joustavuus, (Raatikainen 2008) Kyky jakaa osaamista / ymmärtää toisten osaamista (EK 2006)
johtaminen	itsensäjohtaminen, ihmisten johtaminen (EK 2006)

Liite 6. Johtamisen tulevaisuuden osaamistarpeet

JOHTAMISEN TULEVAISUUDEN OSAAMINEN	(Elinkeinoelämän keskusliitto 2006, Saario 2007, Heikka 2008, Raatikainen 2008, Saarimaa 2009, Koivisto & Mäkinen 2010)
Toiminnanjohtamisen osaaminen	toiminnanjohtamisen kompetenssi (organisointitaidot, ongelmanratkaisutaidot, uusien toimintatapojen käynnistämisen/ohjaamisen taidot, arviointitaidot, johtopäätöksentekotaidot, muutokkykyisyys) (Heikka 2008) standardien määrittely ja laadun parantaminen (Saario 2007) ennakointitaidot, muutosten johtaminen (Koivisto & Mäkinen 2010) kyky toimintaympäristön analysointiin, kyky organisaation strategisen aseman määrittelyyn, kyky hallita oman alan juridisia kysymyksiä (Saarimaa 2009) muutosjohtaminen, suunnittelu- ja organisointitaidot, tulevaisuuden ennakointi. (Raatikainen 2008) yrityksen strategian luominen, ennakointiosaaminen, muutosvalmius, kyky analysoida tietoa, ongelmanratkaisukyky. palveluosaaminen; asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen, ennakointi sekä palveluketjun kokonaisuuden hallinta (EK 2006)
Henkilöstöjohtamisen osaaminen	henkilöstöjohtamisen kompetenssi (työntekijöiden työhön sitouttaminen/motivointi, delegointikyky, ristiriitojen käsittelytaidot, taito antaa palautetta, vuorovaikutustaidot) (Heikka 2008) henkilöstön työhyvinvoinnista huolehtiminen: ikääntyvän henkilöstön johtaminen, johtamisosaaminen muutoksissa, henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittäminen sekä joustava johtamisosaaminen kilpailtaessa vähenevistä henkilöstö resursseista (Saario 2007) osaamisen johtaminen, kyky hallita oman alan juridisia kysymyksiä (Saarimaa 2009) osaamisen johtaminen, henkilökunnan motivoituminen, tukeminen, henkilöstöjohtaminen, (Raatikainen 2008) ihmisten johtaminen, itsensäjohtaminen ja osaamisenjohtaminen, yrityksen strategian luominen ja työntekijöiden sitouttaminen siihen sekä yhteisen arvopohjan jalkauttaminen (EK 2006)
Talousosaaminen	talousjohtamisen kompetenssi (talouden/raporttien tulkintataidot, priorisointitaidot, päätöksentekokyky, riski- ja vastuunottokyky, kokonaisuuden hallinta sekä kustannustietoisuus ja –laskenta) (Heikka 2008) taloushallinto: kustannus-, hyöty- ja vaikuttavuusanalyysien hallinta (Saario 2007) talousosaaminen (Koivisto & Mäkinen 2010) analyttiset taidot, kyky hallita oman alan juridisia kysymyksiä, kyky tuloksellisuuden arviointiin (Saarimaa 2009) talousjohtaminen (Raatikainen 2008) liiketoimintaosaaminen; markkinatuntemus, strategiaosaaminen, toimialan ansaintalogiikan ymmärtäminen sekä liiketoimintaprosessin ymmärtäminen (EK 2006)
Teknologiaosaaminen	tietojärjestelmien hyödyntäminen (Saario 2007) tietokoneiden ja -tekniikan hallinta, viestintäteknologia, (Saarimaa 2009) atk:n käyttötaidot (Heikka 2008)
Verkosto-osaaminen	verkostojohtaminen, viestintä- ja visiojohtaminen (Saarimaa 2009) yhteistyökyky, verkostoituneen liiketoiminnan osaaminen; verkostojen luominen, hyödyntäminen ja hallinta. kulttuuriosaaminen ja kielet suomi, englanti, ruotsi ja venäjä (EK 2006) verkostoyhteistyön ja viestinnän kompetenssi (yhteyksien ylläpitotaidot, yhteistyötaidot, yhteistyötaidot moniammatillisissa tiimeissä, kirjallinen ja suullinen viestintä, vieraalla kielellä kommunikointi, esiintymis-, kokoustekniset- ja neuvottelutaidot) (Heikka 2008)
Kehittämisosaaminen	tiedon hakemisen ja analysoinnin osaaminen (Koivisto & Mäkinen 2010) tutkimustoiminta (Saarimaa 2009) projektitoiminnan kompetenssi (tutkimuksentekotaidot, tieteellistiedon soveltamistaidot ja projektin johtamistaidot) (Heikka 2008)
Kansainvälisyysosaaminen	monikulttuurisuus- ja kansainvälisyystaidot, hyvä kielitaito, kyky hallita EU:n byrokratian prosesseja (Saarimaa 2009) Kansainvälisen kehityksen sekä kansallisen terveydenhuoltopolitiikan seuraaminen ja tunteminen, kulttuuriosaaminen ja kielet suomi, englanti, ruotsi ja venäjä (EK 2006) globaaliajattelu (Koivisto & Mäkinen 2010)
Ympäristöosaaminen	Ekologinen tietoisuus (Saarimaa 2009)
Yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaaminen	yhteiskuntatietoisuus, toimintaympäristön tunteminen (Koivisto & Mäkinen 2010) terveyspolitiikan hallinta, (Saario 2007)
Oman alan ammattitaito	Oman alan ammattitaito (Heikka 2008), hoitotyön rooli osana terveydenhuoltojärjestelmää (Saario 2007)

Liite 7. Sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeiden aineistomatriisi

Liitetaulukko aukeaa klikkaamalla alla olevaa pikakuvaketta.

Liite 7. Sosiaalilan
aineistomatriisi.xls

Liite 8. Terveysalan tulevaisuuden osaamistarpeiden aineistomatriisi

Liitetaulukko aukeaa klikkaamalla alla olevaa pikakuvaketta.

Liite 8. Terveysalan
aineistomatriisi.xls

Liite 9. Kuntoutus- ja liikunta-alan osaamistarpeiden aineistomatriisi

Liitetaulukko aukeaa klikkaamalla alla olevaa pikakuvaketta.

Liite 9 Kuntoutus- ja
liikunta-alan aineiston